

1 ÚVOD

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je institut, kterým se budu zabývat ve své rigorózní práci. Kladu si za cíl poskytnout ucelené informace o činnosti Probační a mediační služby České republiky (dále jen PMS), jakožto organizaci, o níž se v současné době stále více diskutuje na poli trestní politiky v souvislosti s trestem domácího vězení. Svou pozornost však nebudu věnovat trestu domácího vězení a působnosti PMS v rámci této agendy, ale zaměřím se na problematiku, s níž má PMS mnohem delší zkušenost a to agendu parole, nebo-li podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem.

PMS je instituce, která má v České republice již 10leté trvání a domnívám se, že ještě stále není její existence v povědomí široké a možná ani odborné veřejnosti zakořeněna. Je ke škodě této státní instituce, že je na ni v současné době upřena pozornost médií jen v souvislosti s již zmíněným trestem domácího vězení, přestože je činná již řadu let v mnoha dalších oblastech trestní justice, kde zaujímá jistě své nezastupitelné místo.

Touto prací jsem chtěla připomenout důležitost instituce PMS a vzpomenout její činnost v souvislosti s dalšími agendami trestního práva, z nichž jsem si vybrala problematiku „parole“. Téma „Činnost Probační a mediační služby České republiky se zaměřením na paroli (podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody)“ jsem zvolila ale také z toho důvodu, že pracuji na středisku PMS v Brně jako probační úředník a problematika parole je jednou z agend, která je mi blízká, neboť ji v rámci svého zaměstnání vykonávám a proto se o ni také hlouběji zajímám.

Jsem si vědoma faktu, že název mé práce není vzhledem k popisovanému obsahu zcela přesný, neboť v odborné literatuře nalezneme pod označením pojmu parole termín podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. V názvu své práce jsem nepoužila pojem dohledu, neboť vzhledem k tomu, že se zaměřím na činnost PMS v rámci této problematiky, je zcela zřejmé, že PMS je činná právě v oblasti dohledu, nikoliv prostého podmíněného propuštění, o němž se ve své práci ale také stručně zmíním.

V této rigorózní práci chci popsat danou problematiku z pohledu probačního úředníka a to v tom smyslu, že za paroli považuji nejen podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, ale také proces předcházející pravomocnému rozhodnutí o podmíněném propuštění s dohledem, tedy paroli jako přípravu podkladů pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Pro účely své práce tedy použiji pro označení pojmem „parole“ také úsek před rozhodnutím o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí

svobody, jelikož právě zde začíná působnost PMS a právě na její pracovní postupy soustředím svoji pozornost.

Předesílám, že vzhledem k omezenému rozsahu rigorózní práce se budu zabývat problematikou parole pouze u dospělých pachatelů. Ve stěžejních kapitolách vysvětlím základní pojmy v rámci tematiky parole, jejich současnou platnou právní úpravu a vytyčím jejich významovou stránku. Pozornost budu věnovat také vývoji institutu podmíněného propuštění a podmíněného propuštění s dohledem v historickém kontextu v ČR a v zahraničí. Současnou úpravu zvolené problematiky mám v úmyslu zkoumat dle platných právních předpisů a platných metodických standardů PMS a obohatit ji praktickými poznatky, poukázat na možné nedostatky a překážky, s kterými se probační pracovník v rámci popisované agendy potýká a předložit návrhy na možné zlepšení. V souvislosti s tímto chci dodat, že jsem si vědoma skutečnosti, že zmíněnou problematiku budu popisovat z pohledu praxe probačního úředníka v rámci brněnského regionu, ovšem pokud bych se chtěla zabývat komplexně úpravou problematiky parole v celé ČR, musela bych popisované téma podrobit hlubšímu výzkumu, což není cílem této práce. Také se domnívám, že agenda činností PMS a styly práce s klienty je typická tím, že se jedná o činnost různorodou, kterou nelze zcela ohraničit zákonem, pokusím se ale navrhnout alespoň minimální limity, které by mohly napomoci zefektivnění činnosti jednotlivých institucí a odstranit tak existující nedostatky v rámci praxe v oblasti parole. Také dodám, že práci obohatím vlastními poznatky z praxe, které budou v textu zvýrazněny z důvodu větší přehlednosti a orientaci čtenáře v textu.

2 RESTORATIVNÍ JUSTICE JAKO ZÁKLADNÍ MYŠLENKA ČINNOSTI PMS

2.1 Vznik a vývoj restorativní justice, pojem a principy tohoto institutu

Činnost PMS je založena na principu restorativní justice. Vzhledem k tomu mám potřebu alespoň stručně zmínit význam tohoto pojmu.

Restorativní justice je termín pocházející z anglického slova „*restore*“, které znamená „obnovit“, „navrátit do původního stavu“. Restorativní justice je odvětvím trestní justice, které vychází z myšlenky, že trestný čin narušil určitý sociální vztah mezi pachatelem a obětí a společností dotčenou tímto trestným činem. Cílem je obnovit vztah narušený trestným činem.

„Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“¹

Formuluje se tedy tzv. restituční nebo-li kompenzační teorie trestání, která klade důraz na odstranění následků trestního jednání a upozorňuje na odčinění nežádoucích následků, kterou utrpěla oběť v souvislosti se spáchaným trestným činem. Ustupuje tedy zájem od potrestání pachatele před ochranou zájmů poškozeného.²

Princip restorativní justice vznikl vedle tzv. retributivní justice, tedy justice odplatné. V dávné historii platil princip „oko za oko, zub za zub“, který je charakteristický tím, že poškozený si konflikt s pachatelem vyřizuje sám, prostřednictvím odplaty. Tyto postupy fungovaly ve většině civilizačních okruhů v různých etapách jejich kulturního vývoje. Se zvyšováním společenské úrovně se však začíná utvářet systém společenských norem a vzniká instituce zvaná stát. Společenské normy vytváří závazná pravidla chování jednotlivých členů společnosti a vznikají jednotlivé právní systémy a odvětví práva. Stát proniká do konfliktu pachatele a oběti prostřednictvím svých mocenských prostředků daných mu zákonem. Stát tedy přebírá oprávnění koncipovat trestní právo a uskutečňovat jej svými prostředky moci. Postupem času se ovšem z konfliktu vytrácí jeho přímí účastníci a trestný čin je definován spíše jako újma způsobená státem, respektive společností, kterou stát reprezentuje. Konkrétní

¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26

² KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 6

oběť má pasivní pozici a její potřeby zůstávají vcelku opomíjeny. Retributivní justice pocíťuje řadu nedostatků, tresty přestávají být účinné, kriminalita roste, soudy jsou přetížené a věznicové přeplněné, stoupají také náklady na boj s kriminalitou. Ke zlomovému období dochází v polovině 80. let 20. století, kdy se v Kanadě a Spojených státech amerických (dále jen USA) vytváří nový princip trestní justice, justice obnovující (restorativní). Tradice restorativní justice přichází původně ze Severní Ameriky a Nového Zélandu a postupně se šíří do USA a západní Evropy. Tento systém přináší jisté uvolnění a osvětu do dosavadního již poněkud zkomplikovaného systému trestního soudnictví a obrací svou pozornost na potřeby poškozených a společnosti a zohledňuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace.³

Východiskem restorativního přístupu je přesvědčení o tom, že trestný čin je konflikt mezi konkrétními jedinci a nikoli mezi pachatelem a státem. Vzhledem k tomu je třeba tento spor řešit především na úrovni interpersonální a neformální. Cílem je obnova poškozených sociálních vztahů a odčinění způsobeného příkoří.⁴

„Koncepce restorativní justice je tedy chápána jako úsilí po obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot a sociálních vztahů. V tomto smyslu jde o kvalitativně nové pojetí odpovědnosti za řešení problému kriminality, které není již pouze v rukou státu, resp. jeho orgánů, ale rovněž v kompetenci těch, kterých se bezprostředně týká.“⁵

2.2 Počátky restorativní justice v České republice

Trestní justice v České republice (dále jen v ČR) je založena na tradičním kontinentálním trestním procesu a na poměrně rigidní hmotně právní a procesní úpravě. Tato forma ještě v nedávné minulosti dávala trestním institucím velice malý prostor pro svobodnou úvahu v rámci řešení trestních věcí. Je však nutno konstatovat, že trend restorativní justice se rozšířil také do českých zemí a v souvislosti s tím dochází ke změnám v této oblasti.⁶

První výraznější elementy restorativní justice můžeme spatřovat na našem území v době „první republiky“. Zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení

³ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 7-8

⁴ KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 180

⁵ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 9

⁶ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 17

a podmíněném propuštění, byl zaveden institut podmíněného odsouzení. Ve východní části země existoval tento institut již v roce 1908, kde platil maďarský trestní zákon.⁷

Počátky restorativní justice v ČR lze pozorovat v době před rokem 1989, a to např. ve formě působení tzv. **místních lidových soudů**, které tvořili laikové z řad obyčejných občanů tehdejšího státu. Počátek restorativní justice v jejím pravém slova smyslu datujeme až do období po roce 1989, kdy postupně došlo ke komplexní modernizaci právních kodexů včetně trestněprávních předpisů. Pozornost byla věnována celkové reformě a humanizaci justice a především vězeňského systému, rozšířila se škála trestů a opatření a došlo k posílení pozice poškozeného v trestním řízení.⁸

V 90. letech 20. století se v ČR začaly zavádět do trestního práva nové instituty alternativních postupů, opatření a trestů. Tento proces souvisel s rozsáhlou reformou trestního práva a ovlivnil budoucí vývoj v oblasti trestní politiky. Prvním legislativním krokem v utváření systému restorativní justice v ČR bylo zakotvení institutu podmíněného zastavení trestního stíhání, zákonem č. 292/1993 Sb. (novela zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, dále jen TRŘ). Trestní justice tak v ČR poprvé přistoupila na možnost tzv. odklonů v trestním řízení.⁹

Ve výše zmíněném zákoně byl zakotven institut podmíněného zastavení trestního stíhání a bylo stanoveno, že soud nebo státní zástupce mohou před podáním obžaloby podmíněně zastavit trestní stíhání v případech, že se jedná o typově méně závažný trestný čin s výměrou trestu odnětí svobody do pěti let, obviněný uznává svou odpovědnost za spáchání trestného činu a postaví se odpovědně k náhradě škody (např. zaplatí jednorázově náhradu škody nebo se dohodne na splátkách).¹⁰

V roce 1994 vláda usnesením č. 341 uložila ministru spravedlnosti zřídit úřednický aparát, který by vykonával činnost v souvislosti se zavedenými instituty alternativních trestů a opatření. Na základě tohoto dokumentu pak ke dni 1. 1. 1996 byla na soudech zřízena místa probačních úředníků jako zaměstnanců soudního aparátu. Funkci probačních pracovníků

⁷ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, VÚJTĚCH, Jan. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, s. 16

⁸ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana., KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 287

⁹ BAJER, Pavel. Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů. *Sociální práce. Časopis pro teorii a vzdělávání v praxi. Probace a mediace*, č. 4, roč. 2005, s. 3

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel, KRÁL, Vladimír, BAXA, Josef. *Trestní řád, Komentář*. II. díl, Praha: C. H. Beck, Praha 2002, s. 1814.

tehdy zastávali soudní tajemníci a vyšší soudní úředníci, kteří kromě probační činnosti vykonávali administrativní agendu soudů.¹¹

Prvním z alternativních trestů, které se v ČR začaly uplatňovat byl trest obecně prospěšných prací, který je u nás realizován od roku 1996. Institut probace ve formě dohledu byl zakotven do právního systému až o rok později. Zprvu se realizací zabývaly soudy za spolupráce s obecními úřady. V roce 2000 byl vytvořen pilotní projekt pro vzdělávání pro probační úředníky. V tomto projektu se angažovala nevládní organizace „**Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici**“ (SPJ). Výsledkem tohoto projektu byl vznik PMS, která měla sloužit jako organizace zabezpečující výkon alternativních trestů, tedy restorativních opatření v trestním právu. V roce 2000 došlo ke schválení **zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě České republiky (dále jen zákona o PMS)**, který nabyl účinnosti 1. ledna 2001. Dalším výrazným krokem bylo přijetí **zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSVM)**, který nabyl účinnosti 1. 1. 2004. Zmíněný zákon upravil postup při řešení provinění, kterých se dopustily osoby mladší 18ti let.

V současné době došlo k další významné změně v oblasti trestní justice a dá se říci, že tato změna podpořila systém restorativní justice v ČR. Jedná se o rekodifikaci trestních předpisů z roku 2010. Nový **trestní zákoník**, tedy **zákon č. 40/2009 Sb.**, (dále jen TZ), rekatégorizoval trestné činy a rozlišil je na zločiny a přečiny (viz. § 14 TZ) a zavedl další alternativní postupy v systému trestní justice, a to trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (viz. §§ 76-77 TZ) a trest domácího vězení (§§ 60-61 TZ).

Lze konstatovat, že trestní justice zaznamenala za posledních 20 let četných změn. Zda tyto změny v legislativě a v trestním soudnictví pomohou eliminovat trestnou činnost a působit jako preventivní opatření kriminality a budou tak efektivně ovlivňovat společnost, ukáže až praxe.

¹¹ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 288

3 VÝVOJ, POSLÁNÍ, CÍLE A ORGANIZAČNÍ STRUKTURA PMS

3.1 Vznik a vývoj PMS – zákon č. 257/2000 Sb., o PMS

V roce 1997 vešla v platnost **novela trestního zákona č. 253/1997 Sb.**, účinná od 1. 1. 1998. Tato novela zavedla do našeho trestního práva **institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem** a **institut upuštění od potrestání s dohledem**. V rámci stanoveného dohledu získal soud pravomoc uložit podmíněně odsouzenému přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, které je odsouzený povinen ve zkušební době strpět nebo plnit. Jedná se tedy o začátek institutu probace v našem právu, který ovšem ještě není konkrétně právně zakotven.¹²

Ke změně dochází v roce 2000, kdy byl přijat **zákon č. 257/2000 Sb. o PMS**, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Hlavním úkolem instituce PMS je provádět úkony probace a mediace, a to v rozsahu daném tímto zákonem. V § 1 odst. 1 zákona o PMS je stanoveno, že se „*zřizuje PMS, která provádí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.*“

Významnou iniciátorkou založení PMS byla doc. Helena Válková z katedry sociální práce Univerzity Karlovy, díky které se tématu instituce zkoumající agendu alternativních trestů začali zabývat studenti této katedry, z nichž v roce 1996 vzešli první probační úředníci v ČR. U zrodu PMS stáli také zástupci Nejvyššího soudu ČR, ministerstva spravedlnosti, zástupci nevládní sféry, zejména ze Sdružení pro probaci a mediaci v justici.

Samotná činnost instituce PMS začala fungováním tzv. modelových pracovišť. Od 1. července 2000 na okresních soudech v Praze, Ostravě a Ústí nad Labem byla zřízena modelová pracoviště PMS. Tato pracoviště byla obsazena kvalifikovanými pracovníky zejména z oblasti sociální práce. Pracovníci měli za úkol rozvíjet a ověřit nové postupy nejen v rámci vykonávacího řízení, ale také v řízení přípravném. Pozornost byla zaměřena na práci s osobami závislými na návykových látkách. Pracoviště v Praze a Ostravě navázala ve své činnosti na předchozí praxi soudního probačního pracovníka, v okrese Ústí nad Labem pracovníci modelového pracoviště zahájili svou činnost ve všech oblastech od počátku, neboť zde nebyly vytvořeny podmínky pro vykonání jiných alternativních trestů než trestu peněžitého a dále trestu odnětí svobody podmíněně odloženého.¹³

V systému práva ČR se tak objevují nejen zcela nové pojmy probace a mediace, ale

¹² <http://trestni2.juristic.cz/481190/clanek/trest3>

¹³ http://pravniradce.ihned.cz/c4-10077480-11416450-F00000_d-probacni-a-mediacni-sluzba-cr

novelou trestního zákona a trestního řádu č. 265/2001 Sb., s účinností k 1. 1. 2002 se § 27b zavádí další nový termín, a tím je **probační úředník**. Probační úředník je pověřen k vykonávání dohledu nad obviněným. Činnost probačního úředníka spočívá v pozitivním vedení a pomoci obviněného a v kontrole jeho chování tak, aby vedl řádný život. Výkonem probačních činností pověřuje probačního pracovníka soud nebo státní zástupce. Probační úředník však může takové úkony provádět na základě podmínek stanovených zvláštním zákonem i bez pověření soudu nebo státního zástupce.

V novele trestního zákona a trestního řádu z r. 2001 je kvalifikován pojem probačního dohledu. Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, spolupráce při vytváření a realizace probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.¹⁴

Zakotvení institutu PMS bylo zdárně završeno výše zmiňovanými právními úpravami, ovšem činnost PMS byla od začátku svého působení vystavena řadě potíží spočívajících zejména v praktických aspektech. Lze konstatovat, že již od počátku jejího působení se začaly vynořovat určité metodické problémy. Soudy nebyly příliš sjednoceny v postupu při ukládání alternativních trestů, nejednotné bylo především ukládání podmíněného odsouzení s dohledem. Ředitelství PMS začalo postupně zasahovat do prohlubování vztahů mezi soudy a státními zastupitelstvími, zahájilo také spolupráci s Nejvyšším státním zastupitelstvím, s nímž připravovali koncepci součinnosti v přípravném řízení. Pokynem obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně platné od 1. 1. 2002 byla utvořena koncepce spolupráce mezi pracovníky PMS a státními zástupci. Na základě tohoto dokumentu začínají probační pracovníci svou činnost již v prvních fázích trestního řízení a vytvářejí podmínky pro uplatnění tzv. odklonů v trestním řízení a zjišťují informace o obviněném a jeho postoji k trestné činnosti. Tímto se snaží usnadnit a zkvalitnit rozhodování o ukládání alternativních trestů a opatření.¹⁵

3.2 Charakteristika instituce PMS, její poslání a cíle

„PMS provádí úkony probace a mediace v souladu se zákonem o PMS č. 257/2000 Sb., ZSVM č. 218/2003 Sb. a plní další úkoly v trestním řízení a vykonává oprávnění vymezená v trestním zákoně, trestním řádu a případně dalších zákonech, a to na území ČR.“¹⁶

¹⁴ <http://trestni2.juristic.cz/481190/clanek/trest3>

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ *Organizační řád PMS*, Oddíl II., čl. 2, Postavení PMS, s. 2

„PMS usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.“¹⁷

PMS je instituce na poli trestní politiky, která se snaží zejména o dosažení následujících tří nejpodstatnějších cílů:

1) Integrace pachatele

Jedná se o začlenění pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů, o obnovení respektu pachatele k právnímu stavu společnosti a o uplatnění a seberealizaci pachatele.

2) Participace poškozeného

Cílem je zapojit poškozeného do trestního procesu zejména v otázkách odškodnění, řešení následků trestného činu a obnovení pocitu bezpečí ve společnosti, integrity a pocitu důvěry ve spravedlivý proces.

3) Ochrana společnosti

Účinným řešením konfliktů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření přispívá PMS k ochraně společnosti.

PMS vytváří podmínky pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajišťuje účinný výkon alternativních trestů a hledá účinné reakce na spáchaný trestný čin. Součástí poslání PMS je také prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.¹⁸

Hlavním posláním PMS je tedy přispívat prostřednictvím probace a mediace k naplnění trestní spravedlnosti. Prostřednictvím probace a mediace se PMS podílí na řešení sporů mezi obviněným a poškozeným a svým působením na tyto subjekty se snaží o urovnání konfliktního stavu a obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Činnost PMS směřuje samozřejmě také ke snížení rizik opakování trestné činnosti a k prevenci trestné činnosti.¹⁹

3.3 Organizační struktura PMS

Organizaci PMS upravuje zákon č. 257/2000 Sb. o PMS a **Organizační řád PMS**. Organizační řád upravuje řízení a organizaci PMS a stanoví její vnitřní a vnější vztahy a náplň činnosti jednotlivých organizačních útvarů. PMS je organizační složkou státu, která je

¹⁷ <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 286

¹⁹ *Organizační řád PMS*, Oddíl III., čl. 3, Poslání a činnost PMS, s. 2

podřízena ministerstvu spravedlnosti, které je ústředním orgánem státní správy pro probaci a mediaci. „PMS, jedná jménem státu v rozsahu své působnosti. PMS je účetní jednotkou. Identifikační číslo PMS je 70888060.“²⁰

Statutárním orgánem PMS je ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr/ministryně spravedlnosti. Ředitel stojí v čele této instituce a jedná jejím jménem ve všech záležitostech a zastupuje ji navenek. Sídlo PMS je v Praze. Z hlediska organizační stránky se PMS člení na **ředitelství, regiony a střediska**. Ředitelství, které sídlí v Praze, je tvořeno organizačními jednotkami, jimiž jsou úsek ředitele, úsek zástupce ředitele, úsek zástupce ředitele pro ekonomicko-správní záležitosti a samostatné oddělení interního auditu.

Ředitel PMS má k dispozici skupinu poradních orgánů, jimiž jsou **porada vedení** PMS, která projednává základní otázky řízení a činnosti PMS. Porada vedení má tyto stálé členy: zástupce ředitele, vedoucí kanceláře ředitele, vedoucí sekce pro technické a projektové činnosti, zástupce samostatného oddělení interního auditu, vedoucí oddělení pro koncepční, metodické a analytické činnosti, zástupce personálního oddělení. Dalším poradním orgánem ředitele jsou **komise** zřízené za účelem řešení provozních záležitostí a kontroly hospodaření s majetkem státu. Existuje ústřední inventarizační komise, škodní a náhradová komise a majetková a likvidační komise. Poradním orgánem ředitele jsou také **pracovní skupiny** ustanovené za účelem vytvoření odborné metodické struktury pro vedení diskuse v oblasti praxe PMS. Tyto pracovní skupiny jsou složeny ze zkušených odborníků pro danou odbornou činnost. Ředitel PMS má právo zřídit ještě další poradní orgány v podobě pracovních komisí a kontrolních útvarů.²¹

Jak již bylo zmíněno výše, dalším organizačním prvkem instituce PMS jsou regiony. Regiony jsou tvořeny středisky v obvodech působnosti jednotlivých krajských soudů a dále se člení na pracoviště regionálního vedoucího, pracoviště zástupce regionálního vedoucího a střediska. Nejnižší organizační jednotkou je středisko, v němž je zahrnuto pracoviště vedoucího střediska a specializovaná odborná oddělení. Ve středisku v Praze jsou v rámci odborných oddělení ještě specializované sekce. Střediska působí v sídlech okresních soudů.²²

Pokud by měla být stanovena hierarchie řídicí působnosti, nadřízenosti a podřízenosti výše popsaných složek, lze konstatovat, že nejvýše nadřízený v systému PMS je ředitel, pak zástupce ředitele, regionální vedoucí, zástupce regionálního vedoucího, vedoucí středisek

²⁰ *Organizační řád PMS*, Oddíl II., čl. 2, Postavení PMS, s. 2

²¹ Tamtéž, Oddíl II., čl. 5, Řízení PMS, s. 6

²² Tamtéž, Oddíl II., čl. 4, Organizační struktura PMS, s. 4

a v poslední řadě vedoucí specializovaných odborných oddělení nebo specializovaných sekcí středisek.

Řízení PMS koordinují jednotlivé akty řízení, jimiž jsou interní normy představující souhrn přímých a nepřímých metod řízení, přičemž základní normy tvoří **obecně závazné právní předpisy, Statut PMS a interní normy PMS**. Interními normami je třeba rozumět organizační řád, pracovní řád, spisový řád, skartační řád, jednací řády a inventarizační řád, tedy především organizační normy odvozené od obecně závazných právních předpisů. Za interní normy lze také považovat instrukce usměrňující výkon opakujících se činností a příkazy ředitele upravující neopakující se činnosti nebo činnosti časově neomezené.²³

Jestliže popisují organizační strukturu PMS, nesmím zapomenout na důležitou instituci, která souvisí s organizační strukturou PMS v ČR. Jedná se o **Radu pro probaci a mediaci**, která byla zřízena v zájmu koncepčního a metodického ovlivňování a usměrňování činnosti PMS. Rada pro probaci a mediaci je poradním orgánem ministra spravedlnosti. Její členy jmenuje ministr spravedlnosti z řad soudců, státních zástupců, úředníků PMS a dalších osob majících odborné znalosti a zkušenosti z oblasti probace a mediace (viz. § 12 z. č. 257/2000, Sb. o PMS).

Činnost rady pro probaci a mediaci spočívá v několika úlohách. Rada pro probaci a mediaci navrhuje pravidla, na jejichž základě jsou vytvářeny probační programy²⁴, pravidla a standardy probační a mediační činnosti, které svým rozhodnutím schvaluje ministr spravedlnosti. Rada pro probaci a mediaci dále projednává koncepční a metodické materiály připravené ministerstvem, vyjadřuje se k jmenování a odvolávání vedoucích středisek PMS a vyslovuje se k dočasnému přidělení úředníků PMS k ministerstvu.

3.4 Oblast činností PMS

Činnost PMS je zaměřena na práci s pachateli a oběťmi trestných činů. Cílovou skupinou činnosti PMS jsou osoby, které se dostaly do konfliktu se zákonem, to znamená, že byly obviněny nebo odsouzeny za spáchání trestného činu a dále pak osoby, jež byly trestným činem poškozeny. Pro označení těchto osob (ať již osob poškozených nebo odsouzených či obviněných) se užívá slovo „klient“.²⁵

V § 4 odst. 1 zákona o PMS je stanoveno, že „PMS vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního

²³ *Organizační řád PMS*, Oddíl II., čl. 4, Organizační struktura PMS, s. 5

²⁴ Termín probačních programů bude vysvětlen později

²⁵ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 283-284

řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.“

PMS uskutečňuje probaci a mediaci. Je tedy na místě vysvětlit alespoň krátce oba termíny. Pojem **probace** pochází z latinského slova „*probare*“, které v překladu znamená „zkoušet“, „ověřovat“ nebo „osvědčovat“. Význam pojmu probace je přesně specifikován v zákoně o PMS jako „*organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*“ (viz. §2 odst. 1 z. č. 257/2000, Sb., o PMS). Zjednodušeně se tedy probací myslí alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jejíž podstatou je převýchova pachatele trestného činu.

Termín **mediace** má původ stejně jako pojem probace v latinském jazyce. Pochází ze slova „*medius*“ nebo „*median*“, což v češtině znamená „střed“ nebo „prostřední“.²⁶ V zákoně o PMS v § 2 odst. 2 je mediace definována takto: „Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykovávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediací lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ Mediace obecně představuje alternativní metodu řešení konfliktů, při níž osoba, která zaujímá vyvážené stanovisko ke všem stranám sporu, pomáhá nalézt přijatelné řešení dané situace s cílem urovnat vzájemné vztahy stran.²⁷

Činnost PMS lze vymezit také podle toho, v jaké fázi trestního řízení se nachází, tedy zda jde o fázi přípravného řízení nebo vykonávacího. V rámci tohoto rozlišení lze rozdělit probační a mediační činnosti podle toho, zda se jedná o fázi před vydáním pravomocného rozsudku (tzv. předrozsudková fáze), po vydání pravomocného rozsudku (tzv. porozsudková fáze) - fázi vykonávací.

„Tzv. předrozsudková fáze je stádiem činnosti PMS před vynesením rozhodnutí.

²⁶ DOUBRAVOVÁ, Dagmar, a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*, Praha: SPJ-Institut pro probaci a mediaci, 2001, s. 1 B2

²⁷ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 283

Charakteristickým rysem je objasňování příčin trestného činu, urovnávání sporu mezi obviněným a poškozeným. Neodvívá se od konkrétního rozhodnutí soudu nebo státního zástupce a uplatní se tu možnost odklonů od trestního řízení (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání) nebo nahrazení vazby probačním dohledem. PMS usiluje především o hledání způsobu, jak se její klienti zapojí do řešení sporu a prostřednictvím zpráv a dílčích výstupů pro soud se podílí na přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu či státního zástupce.²⁸

Ve fázi před rozhodnutím státního zástupce nebo soudce pracuje PMS především s tzv. dobrovolnými klienty, kteří příslušné středisko PMS kontaktují buď sami (i prostřednictvím svého obhájce nebo zmocněnce) nebo podnět pro činnost PMS je dán ze strany policejního orgánu, státního zástupce nebo soudce. Klienty PMS v této fázi bývají především obvinění, kteří jsou stíháni pro trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřesahuje 5 let. Často se také může jednat o mladistvé pachatele, kteří se dopustili provinění a o děti mladší 15ti let, které spáchali čin jinak trestný.²⁹ V § 4 odst. 7 z. č. 257/2000 Sb., o PMS je zakotveno, že „PMS provádí v rámci své působnosti úkony na pokyn orgánů činných v trestním řízení a ve vhodných případech v oblasti mediace i bez takového pokynu zejména z podnětu obviněného a poškozeného; v těchto případech o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude.“

V této fázi spočívá činnost PMS zejména v obstarávání podkladů k osobě obviněného, získávání informací o jeho rodinném a sociálním zázemí. Činnost PMS směřuje k vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, pro schválení narovnání, projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, dohody o narovnání, případně další tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody. Činnost probačního pracovníka se zde zaměří na vytvoření výstupů, na základě kterých je rozhodnuto o případných odklonech trestního řízení. Jedná se tedy o tzv. zprávu před rozhodnutím, součástí které může být i zpráva o výsledku mediace, která v této fázi hraje významnou roli.

Pokud ve fázi před rozhodnutím probíhá spolupráce mezi PMS a klientem, který je obviněn ze závažnějšího trestného činu nebo provinění (u mladistvých) a uložení alternativního trestu zde není možné, tak výstup PMS ze spolupráce s klientem v tomto případě má význam

²⁸ ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly probační mediační služby*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 55

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 284

pro rozhodnutí o možné výši nepodmíněného trestu, případně o formě a podmínkách jeho výkonu.³⁰

V tomto stádiu také může být rozhodnuto o náhradě vazby dohledem probačního úředníka a pak činnost PMS směřuje k vykonávání dohledu nad chováním obviněného. Dále sem patří zjišťování skutečností podstatných pro uložení trestu obecně prospěšných prací, trestu domácího vězení nebo trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a společenské akce. PMS v tomto stádiu také zjišťuje, zda bude dostatečné uložení pouze některého z výchovných opatření u mladistvých pachatelů a vykovává dohled nad průběhem probačního programu, pokud se do něj mladistvý aktivně zapojil.

V momentu, kdy je vyneseno rozhodnutí soudu, hovoříme o tzv. porozsudkové fázi, která již představuje činnost odvozenou od pravomocného rozhodnutí soudu či státního zástupce. Probační pracovníci se snaží zajistit účinnou a efektivní realizaci pravomocného rozhodnutí, takže zde lze hovořit o velkém zapojení probační činnosti jako takové. Probace spočívá v odborném působení na klienta, sledování jeho chování se zacílením na vedení řádného života klienta. PMS při této formě činnosti uplatňuje dvě složky-motivační a represivní. Pracovníci PMS jsou při svém konání vázáni pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce a rozsah tohoto rozhodnutí nesmí překročit. Z této fáze tedy plynule přecházíme do vykonávacího stadia, kde se probační činnost uplatňuje nejvíce.³¹

Ve fázi po rozhodnutí soudu nebo státního zástupce jsou klienty PMS osoby, kterým byla uložena alternativní sankce (u dospělých alternativa k potrestání a trestu odnětí svobody, u mladistvých a dětí mladších 15ti let některé z opatření – výchovné, ochranné nebo trestní) nebo další formy přiměřených omezení a povinností, jejichž výkon se provádí na svobodě.³²

Podstata vykonávací fáze spočívá ve výkonu kontroly a dohledu nad chováním odsouzeného, kterému byl uložen podmíněný trest odnětí svobody s dohledem, nebo který byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, ve sledování a kontrole odsouzeného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu trestu obecně prospěšných prací, případně také dohledu nad chováním odsouzeného, jemuž byl v rámci trestu obecně prospěšných prací uložen také dohled probačního úředníka. PMS v této fázi kontroluje též odsouzené, kterým byl uložen trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní

³⁰ Tamtéž, s. 284

³¹ ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly probační mediační služby*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 56

³² MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 285

a společenské akce, trest domácího vězení a provádí dohled nad výkonem ochranných opatření.

Důležitou agendou PMS je problematika trestné činnosti mladistvých pachatelů. V § 4 odst. 4 zákona o PMS je stanoveno, že „PMS věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek.“ Práce s mladistvými pachateli je specifickou činností PMS. K práci s mladistvými je třeba specializovaných pracovníků na tuto problematiku, kteří zajišťují dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže výkon výchovných a trestních opatření, zejména dohledu probačního úředníka a společensky prospěšné činnosti a usilují o co nejrychlejší vstup do případu. Zde je velice důležitá činnost PMS právě již v přípravném řízení, kdy PMS nabídne spolupráci mladistvým pachatelům, jejich rodinám a poškozeným. Uplatňuje se tady již zmíněná mediace, tedy mimosoudní zprostředkování řešení sporu. Již ve fázi přípravného řízení lze uložit mladistvému pachateli s jeho souhlasem výchovné opatření nebo zapojení do vhodně zvoleného probačního programu a výsledek této činnosti je pak zohledněn v dalším průběhu řízení.³³

Je potřeba dodat, že i ve fázi „porozsudkové“ lze uplatňovat některé instituty typické pro fázi „předrozsudkovou“, mám tím na mysli především zprostředkování mediace, která může být se souhlasem obou stran (odsouzeného a poškozeného) provedena probačním úředníkem anebo nabídnuta jiná aktivita směřující k urovnání následků trestného činu, který byl spáchán.³⁴

PMS tedy vykonává následující agendy: mediace, práce s mladistvými a dětmi, obecně prospěšné práce, spolupráce s poškozeným (obětí trestného činu), probace, příprava podkladů pro podmíněné propuštění, trest domácího vězení, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Stručný popis jednotlivých agend je obsažen v Příloze 1) této práce.

³³ <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>

³⁴ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 285

4 „PAROLE“ – HISTORICKÝ VÝVOJ INSTITUTU PODMÍNĚNÉHO PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A JEHO SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA - VYMEZENÍ PRÁVNÍHO RÁMCE

4.1 Historický vývoj institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v Evropě, v USA a v Kanadě

Pokud budeme hovořit o vzniku institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, musíme nejprve časově lokalizovat vznik samotného trestu odnětí svobody, jakožto způsob sankce za protispolečenské chování.

Počátek trestu odnětí svobody lze zahrnout do konce 16. století, kdy došlo v Holandsku k zakládání káznic, do kterých byli zavíráni tuláci, žebráci, zahaleči, prostitutky a zločinci. Uvěznění jedinci museli pracovat a byli učeni kázní.³⁵

Nejdříve se myšlenky zaměřující se na vytvoření uceleného systému věznění vyvíjejí v Nizozemsku a v Anglii. Tehdejší tamní vězení měla podobu útulku, pracovního a zajišťovacího ústavu v jednom. Po vzoru Anglie se pak v 16. a 17. století začaly zakládat podobné ústavy po celé Evropě.

Poslání parole se formuje v 18. století v Anglii a Walesu, kdy vězni postupně získávají možnost vykonat trest zčásti ve vězení a zčásti na svobodě. Tuto možnost jim poskytovaly tzv. „tickets to leave“ (jízdenky na svobodu), které za splnění určitých podmínek daly odsouzenému šanci odpykat si zbytek trestu na svobodě.

Do ostatních zemí Evropy z Anglie pozvolna pronikají takové trendy v oblasti vězeňství jako například tzv. anglický progresivní systém zavedený A. Maconchiem, který obsahuje již první zárodky institutu parole. Tento systém totiž jako první začal hovořit o postupné přípravě odsouzeného na život na svobodě. Základním principem bylo vyvolání úsilí odsouzených o vlastní nápravu. Trestanci ve vězení pracovali a za způsob, kvalitu a množství vykonané práce a také za způsob chování ve vězení dostávali určitý počet známek závislý na závažnosti spáchaného trestného činu. Pokud vězeň získal stanovený počet známek, dalo by se říci bodů, získal svobodu. Tresty odnětí svobody se podle tohoto systému vykonávaly ve čtyřech stádiích, přičemž prvním stádiem byla samovazba, v níž byl vězeň odloučen od ostatních, byl

³⁵ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 9

v naprosté izolaci. V druhém stádiu dochází k tomu, že vězni jsou podrobováni společné práci ve dne a v noci jsou v odloučení, třetí stádium představuje přechodný ústav a ve čtvrtém stádiu jsou podmíněně propuštěni na svobodu. Tento systém se uplatnil zejména v tzv. Barstalských ústavech, které byly kolem roku 1905 v Anglii zřizovány pro mladistvé.³⁶

„V roce 1898 byla uzákoněna (Prison Act, 1898) tzv. remise (remission = prominutí trestu), což bylo předčasné propuštění na svobodu bez jakýchkoli podmínek. Odsouzený neměl na remisi zákonné právo, mohla mu však být udělena formou privilegia za dobré chování v průběhu výkonu trestu. Remise, která se stala nástrojem regulace vězeňské populace, byla v platnosti až do roku 1991, kdy byla na popud zprávy, kterou vypracoval lord Carlisle, zrušena (Criminal Justice Act, 1991). Týž zákon upravil rovněž paroli. Parole byla ve Velké Británii zavedena v roce 1967 a prošla bouřlivým a mnohdy kontroverzním vývojem.³⁷

Uzákonění parole předcházela tzv. Bílá listina, podle níž podstata parole spočívala především v oblasti resocializace. Parole byla v této podobě určena pro ty odsouzené, kteří v průběhu výchovného procesu dosáhli vrcholu. V roce 1975 však tehdejší ministr vnitra Roy Jenkins zavedl kritéria pro udělování parole. Podstatné pro její dělení podle Jenkinse byla povaha trestného činu, kriminální kariéra odsouzeného, chování ve věznicích v průběhu výkonu trestu, zdravotní stav odsouzeného, rodinné a sociální zázemí a pravděpodobná reakce na dohled. V roce 1983 ministr vnitra Leon Britton zavedl restriktce na udělování parole v případech, že se jedná o dlouhodobé tresty přesahující 4 roky, jde o násilné trestné činy anebo obchod s drogami.³⁸ Ve Skotsku byla parole zavedena v roce 1968. V Irsku byla uzákoněna v roce 1960 a byla definována jako podmíněně propuštění z výkonu trestu za dohledu probačního úředníka.³⁹

Pokud budeme postupovat dále Evropou, je nutné jako dalšího průkopníka parole vzpomenout Francii, kde byl institut podmíněného propuštění zaveden v roce 1885. Institut podmíněného propuštění byl v podstatě poprvé definován právě v této zemi. Poprvé parolový institut popisuje Bonneville de Marsangy ve svých doplňkových institucích penitenciárního režimu z roku 1847. Zde platilo, že všichni pachatelé, kteří projeví nějakou formu sociální nápravy a kteří si odpykali polovinu (v případě recidivistů dvě třetiny) trestu, mohou být podmíněně propuštěni. Myšlenka parole se pak projevuje i v řadě jiných zemí, své uplatnění

³⁶MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra, KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Brno: Masarykova universita v Brně, 1995; s. 8

³⁷ MICHLE, Otakar.: „Parole?“ *To je přece čestné slovo*. Poznámky k problematice předčasného propuštění, Příloha časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 7, 10

³⁸ Tamtéž, s. 7

³⁹ Tamtéž, s. 11, 14

našla v roce 1871 v Německu, v roce 1889 v Itálii a v roce 1914 ve Španělsku.⁴⁰ Také Dánsko poměrně záhy zavedlo institut parole. Předčasné propuštění bylo do dánského trestního řádu implementováno v roce 1933.⁴¹

Zajímavý vývoj vězeňského systému můžeme sledovat také v USA, kde v 18. století vznikl tzv. pensylvánský systém vězeňství spočívající v přísné samovazbě (tzv. solitary systém). Vězni byli zavírání izolovaně od ostatních a neměli možnost kontaktu s okolním světem. Jednalo se o dosti trýznivý způsob, jehož základem byla myšlenka, že trestný čin je hřích a trest má být vykoupením za tento hřích. Vězení, ve kterém je odpykáván trest, je domem pokání a pokání je usnadňováno samovazbou. Vězňové se mohli v samovazbě účastnit mši, ovšem ani zde nemohli komunikovat s ostatními, při mši byli zavřeni do zvláštních kobek, ze kterých mohli vidět jen na kněze a strážné. Když byl vězeň po mši z kobky odváděn, měl na obličeji masku, aby nikoho neviděl. Takto věznění jedinci nadměrný tlak na své duševní a psychické schopnosti často nevydrželi a nebylo neobvyklé páchání sebevražd.⁴²

V USA však vznikl vedle pensylvánského systému ještě systém aunburnský zvaný též „silent“ systém, tedy systém mlčení. Ten na rozdíl od pensylvánského umožňoval vězňům pracovat. Kontakt mezi vězni byl sice zachován, jelikož pracovali ve dne společně, ovšem byli vázání přísným příkazem naprostého mlčení a v noci pak odcházeli do samovazeb. Pokud některý z vězňů porušil zákaz mlčení, dozorce ho potrestal bičem.⁴³

Poměrně brzy vznikl institut parole také v Kanadě, kde prvním zákonem, který umožnil předčasné propuštění odsouzených byl v roce 1899 Ticket to Leave Act. Propuštěn byl v podstatě každý, kdo vykonal dvě třetiny trestu ve věznici. Podmíněně propuštěný dostal dohled, ovšem doba dohledu nebyla nijak omezena. V roce 1901 vznikl v Kanadě úřad Dominion Parole Office, který měl placený personál a připravoval plán propuštění a uskutečňoval pohovory s odsouzenými. V roce 1936 byla zřízena tzv. Královská komise, která doporučila uzákonit tezi, že smyslem výkonu trestu odnětí svobody je rehabilitace. Ve 40. letech 20. století do kanadského vězeňského systému proniká zavedení pracovní terapie a vzdělávacích kurzů. V roce 1959 byla Federálním výborem pro vyšetřování zřízena tzv. Národní parolová rada. Tato instituce byla ustavena zákonem Parole Act jako nezávislé

⁴⁰ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARCOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 33

⁴¹ MICHL, Otakar.: „Parole?“ *To je přece čestné slovo*. Poznámky k problematice předčasného propuštění, Příloha časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 26

⁴² MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra, KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Brno: Masarykova universita v Brně, 1995; s. 8-18

⁴³ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Trestní právo hmotné*, I. Obecná část. 3. přepracované vydání. Praha: Kodex, 1997, s. 241

administrativní těleso v rámci ministerstva spravedlnosti. V její kompetenci bylo udělování, odmítání, rušení a odvolávání parole. V roce 1966 bylo zřízeno nové ministerstvo, které se stalo odpovědné za oblast vězeňství a také zodpovídalo za federální policii, celní a zpravodajskou službu a Národní parolová rada se stala součástí tohoto nového ministerstva. V 80. letech 20. století byla kladena do popředí úloha prevence a péče o ochranu oběti trestné činnosti a celé veřejnosti. Zákon Parole Act z roku 1986 umožnil parolové radě, aby umístila vysoce rizikové odsouzené do zařízení s nejvyšším stupněm bezpečnosti až do konce trestu.⁴⁴

4.2 Vývoj institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v českých zemích

Institut podmíněného propuštění byl v českých zemích zaveden teprve po vzniku Československé republiky, a to zákonem o podmíněném odsouzení a propuštění č. 562/1919 Sb., který nabyl účinnosti dne 28. 10. 1919 (prováděcí nařízení vlády č. 598/1919 Sb.). Tento zákon stanovil podmínky, které musely být splněny, aby mohlo dojít k podmíněnému propuštění odsouzeného. V § 10 zákona č. 562/1919 Sb. bylo stanoveno, že „odsouzeného je možno podmíněně propustit jen, pokud mu byl uložen trest odnětí svobody delší než 1 rok, odpykal si alespoň dvě třetiny uloženého trestu (nejméně však 1 rok a byl-li odsouzen na doživotí, nejméně 15 let) a z okolností se dalo usuzovat, že odsouzený se bude na svobodě řádně chovat. Při rozhodování o podmíněném propuštění se přihlíželo zejména k chování odsouzeného ve výkonu trestu, k povaze odsouzeného a k poměrům, které ho čekají na svobodě. Jakmile byl odsouzený podmíněně propuštěn, byla mu stanovena zkušební doba, která se rovnala zbytku trestu, ale nesměla být kratší než 2 roky“. Odsouzení k doživotí měli stanovenu zkušební dobu na 10 let. Nad podmíněně propuštěným mohl být po dobu zkušební lhůty stanoven tzv. ochranný dozor a odsouzenému mohla být uložena určitá omezení spočívající v místě a způsobu života stejně jako u podmíněného odsouzení.⁴⁵ Vlastně se jednalo o prototyp dnešního probačního dohledu.

Fungování ochranného dozoru byl poměrně propracovaný systém, který podle mého názoru zaslouží alespoň krátký popis. Výkonem ochranného dozoru byl tedy pověřen ochranný dozorce nebo-li důvěrník v místě toho okresního soudu, v jehož obvodě se podmíněně propuštěný trvale zdržoval. Ochranným dozorcem mohla být dle prováděcího

⁴⁴ MICHL, Otakar., *Parole? To je přece čestné slovo*. Poznámky k problematice předčasného propuštění, Příloha časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 20

⁴⁵ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 40

nařízení k zákonu o podmíněném odsouzení a propuštění pouze osoba příbuzná podmíněně odsouzenému nebo propuštěnému, která požívala veřejné důvěry a bezúhonné pověsti. Pokud dozorce neplnil své povinnosti, mohl soud zvolit dozorcem někoho jiného. Dozorce musel podávat ve stanovených lhůtách soudu zprávy o chování svěřence a informovat soud o případném závadovém chování svého svěřence. Zprávy dozorců měly zpravidla ústní podobu. Příslušný soud vykonávající dozor nad podmíněně propuštěným zjišťoval prostřednictvím zpráv dozorců okolnosti spáchání trestného činu a informace o dřívějším způsobu života podmíněně propuštěného. Soud vykonávající dozor mohl také podmíněně propuštěného napomenout v případě, že se nechoval řádně a mohl sdělit důvod pro nařízení případného zbytku trestu.⁴⁶

U krajských soudů, v jejichž obvodech odsouzený odpykával trest odnětí svobody, byly zřízeny komise pro podmíněné propuštění z trestu. Komise byla tvořena dvěma soudci a státním zástupcem. Komise rozhodovala po předchozím šetření většinou hlasů za předsednictví nejstaršího člena. Členové komise byli určeni prezidiem zemského soudu na dobu jendoho kalendářního roku. Před rozhodnutím musela komise sdělit odsouzenému vše, co svědčilo proti jeho propuštění, aby se mohl hájit. Komise mohla rozhodovat pouze o trestech delších jak 1 rok, které byly vykonávány ve věznicích daného soudu. Řízení před komisí bylo zahájeno dvěma způsoby, jednak z moci úřední nebo na žádost odsouzeného. Ředitel věznice byl povinen navrhnout komisi k projednání podmíněného propuštění ty odsouzené, u kterých byly splněny zákonné podmínky. Ředitel věznice mohl žádost odsouzeného o podmíněné propuštění odmítnout, ale jen v tom případě, že byla podána před uplynutím zákonné roční lhůty. Komise zasedala zpravidla jednou za měsíc v místě sborového soudu a podle potřeby také ve věznici. Přednostně se projednávaly případy dříve nevyřízené. V řízení o podmíněném propuštění byly vyžádány trestní spisy odsouzeného, bylo posouzeno chování odsouzeného ve věznici, členové komise mohli odsouzeného navštívit ve výkonu trestu. Pokud odsouzenému v propuštění bránily nepříznivé poměry, které ho čekaly na svobodě, bylo komisi uloženo, aby se pokusila o nápravu těchto poměrů. Komise rozhodovala usnesením. Pokud bylo žádosti o podmíněné propuštění vyhověno, usnesení se zvláště nevyhotovovalo. Pokud byla žádost o podmíněné propuštění zamítnuta, vyhotovilo se usnesení, které obsahovalo odůvodnění a toto usnesení bylo nutné doručit odsouzenému ve lhůtě do jednoho týdne. Proti zamítavému rozhodnutí měl odsouzený právo podat stížnost,

⁴⁶ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 41

o níž rozhodl s konečnou platností ministr spravedlnosti. Po zamítnutí bylo možné žádat o podmíněné propuštění znovu nejdříve po uplynutí 1 roku. O každém rozhodnutí musel být vyrozuměn ředitel věznice. Ředitel věznice byl po podmíněném propuštění vězně povinen podat zprávu úřadu vedoucímú záznam o trestech, místnímu úřadu domovské obce a bezpečnostnímu úřadu, kde se bude podmíněně propuštěný zdržovat a byl povinen upozornit podmíněně propuštěného na důvody, pro které může být podmíněné propuštění odvoláno. Pokud byl nařízen podmíněně propuštěnému ochranný dozor, musel ředitel věznice o tomto informovat příslušný okresní úřad. Ředitel věznice pak i nadále sledoval chování podmíněně propuštěného, a to jednou za čtvrt roku a po uplynutí zkušební doby, kdy vyžádal zprávy o chování odsouzeného a činil dotaz na rejstřík trestů.⁴⁷

Další postup byl takový, že pokud se podmíněně propuštěný ve zkušební době neosvědčil, propuštění bylo odvoláno a bylo rozhodnuto o výkonu celého zbytku trestu odnětí svobody. A jaké tehdy byly podmínky pro to, aby se odsouzený neosvědčil? Odpověď nalezneme v § 6 zákona o podmíněném propuštění č. 562/1919 Sb. „Odsouzený by se musel oddávat ve zkušební době nezřízenému pití nebo hráčství, zahálčivému nebo nemravnému životu nebo by musel jednat, ač napomenut, v závažných bodech proti uloženým omezením anebo byl ve zkušební době by musel být odsouzen za zločin k nejméně tříměsíčnímu trestu. Pokud šlo o jiné odsouzení, rozhodla komise podle povahy a okolnosti skutku. Jestliže proti podmíněně propuštěnému v době do 1 roku po uplynutí zkušební doby došlo k trestnímu řízení pro zločin spáchaný ve zkušební době, byl dodatečně nařízen výkon odloženého zbytku trestu, jakmile došlo k odsouzení. Pokud bylo rozhodnuto, že se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil, považoval se trest za vykonaný dnem, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody.

V případě podmíněného propuštění u mladistvých můžeme spatřovat určité rozdíly. Nefiguruje zde komise pro podmíněné propuštění, nýbrž rozhodovací pravomoc je v rukách dozorcí rady polepšovny, která jedná z úřední moci nebo na žádost, kterou mohl podat odsouzený sám, jeho rodič a zákonný zástupce. Předseda dozorcí rady při této činnosti úzce spolupracoval s tzv. pomocným zařízením pro soudní péči a s poručenským soudem, od kterého si vyžádal zprávu. Po skončení šetření předložil předseda dozorcí rady výsledky šetření dozorcí radě, aby rozhodla. Dozorčí rada tedy rozhodla o podmíněném propuštění mladistvého odsouzeného a stanovila, zda budou uložena ochranná opatření po trestu. Pokud rada nenařídila ochrannou výchovu, musela vždy nařídít ochranný dozor. Ředitel polepšovny

⁴⁷ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 41-42

byl povinen po propuštění učinit taková opatření, aby podmíněně odsouzený byl na svobodě řádně umístěn. Běžná v tomto případě byla spolupráce s některým sdružením či zařízením pro ochrannou péči o mládež. Jinak další postup platil stejně tak jako u dospělých podmíněně propuštěných. Jen dodám, že u mladistvých osob (tedy v tehdejší pojetí osob ve věku 14-18 let), byl aplikován zákon č. 48/1932 Sb., o trestním soudnictví na mládeži. Zajímavým případem však byli mladiství, tzv. úchylní vězňové, kteří z důvodu duševní nebo tělesné vady nemohli být v polepšovnicích. Tito vězni byli odděleni od ostatních. Podmíněné propuštění u těchto osob bylo možné, ale pouze v případě, že vykonali alespoň 6 měsíců trestu a pokud dozorcí rada shledala, že pro vadu odsouzeného nelze reálně očekávat dalších výchovných výsledků. Samozřejmě zde musel být splněn ještě jeden podstatný předpoklad, a to, že tito vězni nebyli nebezpeční okolní společnosti. Před rozhodnutím o podmíněném propuštění těchto osob se zpravidla vyžádal lékařský a pedagogický posudek. Takoví jedinci mohli být propuštěni i před uplynutím 6 měsíců, ovšem bylo třeba, aby se na tom členové dozorcí rady jednomyslně usnesli. K tehdejší právní úpravě a systému fungování jednotlivých pravidel u podmíněného propuštění je ještě nutno dodat, že existovaly tzv. přechodné ústavy, jejichž účel je vymezen v § 16 zákona č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Tyto instituce byly pro ty osoby, u nichž existovala pochybnost o tom, že se na svobodě budou řádně chovat, ale byla u nich zároveň ještě důvodná naděje na jejich polepšení. Přeložení do takového ústavu bylo možné poté, co uplynula lhůta stanovená pro podmíněné propuštění. Zákon pamatoval také na doživotně odsouzené, u kterých bylo možno přeložení do přechodného ústavu po uplynutí 10 let. V přechodném ústavu byl odsouzený pod mírnějším dohledem než ve věznici a měl si zde zvykat na svobodnější pohyb a volnější práci. Do věznice mohl být dodán zpět v případě, že se dopustil nějakého disciplinárního provinění nebo trestného činu. Pokud u osoby v přechodném ústavu vznikly podmínky pro jeho podmíněné propuštění, byl podmíněně propuštěn.⁴⁸

Výše popsaná právní úprava platila až do r. 1950, kdy byl vydán nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. a nový trestní řád č. 87/1950 Sb. Tyto zákony nabyly účinnosti dne 1. 8. 1950. Tento trestní zákon zrušil zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění a zákon č. 48/1932 Sb., o trestním soudnictví nad mládeži. Podmíněné propuštění tak přestalo být upraveno samostatným zákonem a podmínky podmíněného propuštění byly zahrnuty do trestního zákona v §§ 33 až 35 a trestního řádu v § 278 a § 279a. Problematika podmíněného propuštění u mladistvých byla stanovena v § 61 odst. 2 Trestního zákona.

⁴⁸ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004., s. 44

Podle výše popsané právní úpravy byly podmínky pro podmíněné propuštění následující. Odsouzený mohl být podmíněně propuštěn po vykonání poloviny trestu odnětí svobody nebo úhrnné doby postupně uložených takových trestů. Pokud šlo o odnětí svobody na doživotí, mohl být podmíněně propuštěn po výkonu patnácti let. Další podmínkou bylo, že odsouzený ve výkonu trestu prokázal svou prací a svým chováním polepšení opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka. Zkušební doba byla stanovena na 2 až 10 let. Podmíněně propuštěnému bylo možno uložit přiměřená omezení a povinnosti, zejména, aby podle svých sil uhradil škodu způsobenou trestným činem. Pokud podmíněně propuštěný vedl řádný život ve zkušební době, hledělo se na něj, jakoby trest vykonal dnem, kdy byl podmíněně propuštěn. V případě, že se podmíněně propuštěný neosvědčil, nebránilo mu to v tom, aby mohl být opětovně podmíněně propuštěn po vykonání poloviny zbytku trestu a u doživotí po uplynutí dalších patnácti let. U mladistvých platilo, že pokud byl podmíněně propuštěn a nedovršil dvacátý rok v době, kdy zavinil příčinu k výkonu zbytku trestu, může být vzhledem k výjimečným okolnostem případu vysloveno, že podmíněné propuštění zůstává i nadále v platnosti. Zkušební doba mohla být přiměřeně prodloužena (ovšem ne více jak o 2 roky). O podmíněném propuštění rozhodovala komise pro podmíněné propuštění zřízená u krajského soudu a složená ze soudce jmenovaného ministerstvem spravedlnosti (tento soudce předsedal komisi) a ze dvou soudců z lidu. Komise rozhodovala většinou hlasů. Právo na zahájení jednání komise mohl podat pouze krajský prokurátor. Před podáním návrhu si musel krajský prokurátor vyžádat zprávu ústavu, v němž byl vykonáván trest a také si vyžádal zprávu o chování odsouzeného v místě jeho bydliště. Krajský prokurátor také mohl navrhnout, aby rozhodnutí komise přezkoumal ministr spravedlnosti, který rozhodl s konečnou platností.⁴⁹

Považuji za podstatné k této právní úpravě dodat, že zmíněný trestní zákon z roku 1950 obsahoval diskriminační ustanovení o tzv. táborech nucených prací⁵⁰. Konkrétně je v § 36 tohoto zákona stanoveno, že pachatel, který svým činem projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu a u něhož ani výkon celého trestu nesplnil výchovný účel trestu, byl

⁴⁹ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 46

⁵⁰ Tábory nucené práce: Od konce roku 1948 měl komunistický režim možnost posílat své domnělé i skutečné odpůrce do táborů nucené práce (TNP). Umožňoval to zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, který přijalo Národní shromáždění. Seznamy „osob poškozujících hospodářství, sociálních živlů, a politicky nespolehlivých“, připravovaly orgány Ministerstva vnitra, především Státní bezpečnost, dále Akční výbory Národní fronty a orgány Komunistické strany Československa. Osoby odeslané do TNP se musely vedle vysilující práce podrobit také „převýchově“. První tábory nucené práce, tři v českých zemích a na Slovensku, vznikly ještě na sklonku roku 1948. (viz. <http://www.bojovniciprotitotalite.cz/pages/show/21/> a zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce).

dodán po odpykání celého trestu do tábora nucené práce, a to na dobu 3 měsíců až 2 let. Do tábora nucené práce nesměla být zařazena osoba mladší 18 let. O umístění do tábora nucené práce rozhodovala komise pro podmíněné propuštění na návrh krajského prokurátora.

Přechodné ústavy byly zachovány a platilo, že odsouzený v něm mohl být umístěn po zbytek trestu v případě, že by jeho podmíněné propuštění odporovalo účelu trestu.

V roce 1956 došlo k novelizaci trestního zákona zákonem č. 63/1956 Sb., a k nové úpravě trestního řádu zákonem č. 64/1956 Sb. Novelty nabyly účinnosti dne 1. 1. 1957. Byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí který byl nahrazen trestem odnětí svobody na pětadvacet let. V důsledku této změny došlo k vypuštění ustanovení z obecné části trestního zákona, které upravovalo podmíněné propuštění a byla vypuštěna lhůta pro podmíněné propuštění a pro opětovné podmíněné propuštění odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí. Bylo také zrušeno ustanovení § 36 předešlého trestního zákona z roku 1950. Řízení o podmíněné propuštění konal krajský soud a v oboru vojenského soudnictví vojenský obvodový soud, v jejichž obvodu se vykonával trest odnětí svobody. Soud rozhodoval ve veřejném zasedání na návrh prokurátora nebo náčelníka vězeňského ústavu nebo také na žádost odsouzeného nebo i bez žádosti. Pokud došlo k zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění, mohl odsouzený opakovat žádost po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí, ledaže by žádost byla zamítnuta jenom proto, že dosud neuplynula doba stanovená v zákoně pro podmíněné propuštění.⁵¹

Tato právní úprava platila až do roku 1961, kdy 1. 1. 1962 nabyly účinnosti nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. a nový trestní řád č. 141/1961 Sb. Oba dva kodexy prošly řadou novelizací, ovšem výraznější změny proběhly až po listopadu 1989.

Po roce 1989 došlo v ČR k značnému nárůstu kriminality, které vedlo k zatížení orgánů činných v trestním řízení. Tento fakt ovlivnil délku trestního řízení a také počet osob ve věznicích. Neutěšený stav trestní politiky zapříčinil řadu změn v oblasti trestní problematiky. Vlivem nastalých událostí byl dán větší prostor k zabývání se otázkou účinnosti trestů. Důraz byl kladen zejména na problematiku trestu odnětí svobody. Bylo prokázáno, že vězení má negativní vliv na pachatele a tak se začala hledat nová řešení. Vznikla potřeba reformovat trestní zákonodárství ve prospěch alternativních sankcí.⁵²

Těžiště práce s osobami podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody bylo v minulosti v činnosti sociálních kurátorů, kteří působili v rámci bývalých okresních

⁵¹ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 47

⁵² ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, TOMÁŠEK, Jan. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 5

úřadů. Ovšem chyběli dostatečné výsledky v postpenitenciární⁵³ péči hlavně z důvodu nízkého počtu sociálních kurátorů, jejich nedostatečné kvalifikaci, nedostatku materiálního zázemí a také skutečnost, že penitenciární⁵⁴ působení bylo pouze na bázi dobrovolnosti. Po zrušení okresních úřadů nebyl vytvořen žádný nový ucelený systém postpenitenciární péče. Jakmile byla zřízena PMS, došlo k široké možnosti uplatnění probačních úředníků právě v oblasti parolového institutu, který vznikl **novelou trestního zákona č. 265/2001**, účinného k 1. 1. 2002. Tato novela zakotvila institut podmíněného propuštění s dohledem v § 331 odst. 2 a 5 a v § 333 odst. 1.

4.3 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (aneb „parole“)

4.3.1 Vymezení pojmu „parole“ a vytyčení jeho právního rámce

O termínu podmíněného propuštění hovořím jako o „paroli“. Tento pojem užívám jak pro fázi činnosti PMS v rámci přípravy podkladů k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, tak pro fázi činnosti PMS v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, jak také tento termín bývá popsán v odborné literatuře.⁵⁵

„Parole“ je jednou z činností PMS, kterou tato instituce zprostředkovává v rámci vykonávacího řízení. Slovo parole má svůj původ ve francouzštině a v doslovném překladu znamená „slovo“ nebo „výpověď“. V souvislosti s trestní problematikou lze jeho význam upřesnit slovním spojením „*je donn ma parole*“ tedy „*dávám čestné slovo*“, resp. slib odsouzeného, že se bude chovat řádně v případě, že bude podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody.⁵⁶

Parole je výsledkem určitého právního, sociologického, psychologického, pedagogického a také terapeutického nazírání, které nese patrné vlivy právní úpravy USA. Podstatou parole jakožto formy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je skutečnost, že umožňuje odsouzenému za splnění určitých podmínek vykonat zbytek trestu

⁵³ Postpenitenciární péče – péče o osoby po výkonu trestu odnětí svobody (po výstupu z vězení)

⁵⁴ Penitenciární péče – péče o vězněné osoby

⁵⁵ Pojem „parole“ je diskutabilní a po prostudování odborné literatury nejsem schopna určit, zda odborná veřejnost vnímá termín parole pouze jako podmíněné propuštění s dohledem nebo lze pojmem parole označit také přípravu podkladů pro podmíněné propuštění. Pakliže odborná literatura označuje termínem parole pouze fázi po pravomocném rozhodnutí o podmíněném propuštění s dohledem, v rámci činnosti PMS je třeba za paroli označit také fázi před rozhodnutím soudu o pravomocném rozhodnutí - podrobněji viz Úvod rigorózní práce

⁵⁶ Srovnej: <https://www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminenem-propustenymi/> a MICHL, Otakar.: „Parole?“ *To je přece čestné slovo*. Poznámky k problematice předčasného propuštění, Příloha časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 6

mimo věznici. Tento zbytek trestu pak odsouzený vykonává zpravidla pod dohledem probačního pracovníka.⁵⁷

„Institut podmíněného propuštění vychází z myšlenky progresivního výkonu trestu. Je doplňkem nápravně výchovné činnosti. Po propuštění umožňuje ovlivňovat proces návratu vězně do společnosti. Podmíněné propuštění je institut, který umožňuje propustit odsouzeného na svobodu před odpykáním celého trestu a pod podmínkou jeho dobrého chování v průběhu zkušební doby.“⁵⁸

Podstata podmíněného propuštění vychází z předpokladu, že již není třeba dalšího pobytu odsouzeného ve vězení a že se odsouzený napravil natolik, že již nepředstavuje nebezpečí pro společnost. Parole je provizorní podmíněné propuštění vybraného vězně po odpykání části uloženého trestu odnětí svobody, které v sobě zahrnuje dozor a nápravnou výchovu zároveň. Jedná se o významné penologické opatření, které se snaží usnadnit přechod vězně z vysoce kontrolovaného života ve vězení do svobodné společnosti s tím, že počínání odsouzeného na svobodě je podrobena doзору instituce, která dohlíží na dodržování pravidel chování podmíněně propuštěného. Podmíněně propuštěný má zpravidla uloženy specifické podmínky a povinnosti, jako například náhradu škody, podrobení se ochranné léčbě nebo povinnost zdržet se určitého jednání, apod. Cílem dohledu nad podmíněně propuštěným je zajistit bezpečnost společnosti a přispět k nápravě propuštěného vězně. Je nutno konstatovat, že propuštění lze kdykoliv odvolat a nařídit pokračování ve výkonu trestu odnětí svobody. K takovému postupu dojde nejčastěji v případě, že podmíněně propuštěný se dopustí dalšího společensky nežádoucího chování, tedy spáchá další trestnou činnost nebo neplní podmínky dohledu. Podmíněné propuštění je na místě jen, když vzhledem k účelu trestu a dalším okolnostem existuje odůvodněný předpoklad, že odsouzený povede na svobodě řádný život a že společnosti nehrozí příliš velké riziko recidivy odsouzeného.⁵⁹

„Parole je pečlivě vybudovaný most mezi uvězněním a návratem do společnosti. Je to forma podmíněného propuštění, která určitým odsouzeným umožňuje vykonat zbytek trestu mimo věznici. Neznamená, že odsouzený je zcela svobodnou osobou bez jakéhokoliv dohledu. Znamená, že odsouzenému je dána příležitost, aby za asistence dohledového úředníka osvědčil svoji schopnost stát se řádným a platným členem společnosti.“⁶⁰

⁵⁷ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut u podmíněného propuštění, Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 11

⁵⁸ Tamtéž, s. 10

⁵⁹ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut u podmíněného propuštění, Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 10, 12

⁶⁰ MICHL, Otakar. „Parole?“ *To je přece čestné slovo*. Poznámky k problematice předčasného propuštění, Příloha časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 6

Při vymezení pojmu institutu podmíněného propuštění jsem čerpala také z definicí některých zahraničních odborníků zabývajících se problematikou parole. Například Dressler se ve své teorii zabývá rozlišením pojmů probace a parole a definuje oba pojmy jako programy nápravné výchovy v zájmu společnosti a jednotlivce, ovšem u podmíněného propuštění je ten rozdíl, že podmíněně propuštěný odpykal část trestu v nápravném ústavu, jeho propuštění je podmíněné a závisí na jeho dobrém chování. Osoba, které byla povolena probace, vykonává celý trest na svobodě. Také teoretikové Barnes a Negley upozorňují na fakt, že parole nelze zaměňovat s úplnou svobodou, ale vymezují ji jako určitou formu dozoru po určené časové období.⁶¹

Výše byl popsán pojem, význam a smysl parole, ale pochopitelně nelze opomenout ani důvody vzniku institutu parole. Na jedné straně to nepochybně byla snaha po hledání nových alternativních řešeních trestních sankcí, za kterou však stála řada praktických důvodů. Jako nejpodstatnější z nich považují vedle malé účinnosti vězeňských systémů na chování odsouzeného přeplněnost věznic a vysoké ekonomické náklady na výkon trestu odnětí svobody. Cílem trestní politiky bylo najít nové účinné formy zacházení s delikventní populací, najít vhodné postupy v práci s pachateli trestných činů, odstranit nebo alespoň zmírnit nežádoucí důsledky věznění a také snížit náklady určené na nápravu pachatelů.

Co se právního rámce „parolového“ institutu týká, je třeba rozlišit podmíněné propuštění a podmíněné propuštění s dohledem.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem je upraveno v §§ 88-89 TZ, přičemž v ustanovení § 88 odst. 1 je zakotveno, že soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jakmile odsouzený vykoná polovinu uloženého trestu nebo dle rozhodnutí prezidenta ČR zmírněného trestu odnětí svobody a jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. V ustanovení odst. 2 § 88 TZ je dále stanoveno, že pokud odsouzený za přečin prokázal svým chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu není třeba, může ho soud propustit na svobodu ještě předtím, než vykoná polovinu uloženého trestu nebo o jeho propuštění na svobodu před uplynutím poloviny trestu rozhodne prezident ČR. V rámci svého rozhodování o propuštění odsouzeného na svobodu před vykonáním poloviny trestu by měl soud přihlídnout také k tomu, zda odsouzený včas

⁶¹ SUCHÝ, Oldřich. *Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče-komparativní studie*. Praha: VUK, 1970, s. 8

nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu způsobenou trestným činem. Pokud odsouzený vykonával ochranné léčení před nástupem nebo v průběhu výkonu trestu, měl by soud přihlídnout také k projevovanému postoji odsouzeného k ochrannému léčení. (§ 88 odst. 2 a 3 TZ).

Musím dodat, že ustanovení odstavce 2 a 3 příslušného paragrafového znění je účinné až od 1. 1. 2010, jelikož v předešlé právní úpravě nebylo zakotveno podmíněné propuštění před výkonem poloviny trestu, takový postup nebyl možný. ***Z vlastní praxe však mohu konstatovat, že jsem se prozatím nesetkala s tímto institutem podmíněného propuštění před výkonem poloviny trestu odnětí svobody a středisko PMS v Brně nemá evidován prozatím žádný takovýto případ.***

V ustanovení § 88 odst. 4 je pak upraven taxativní výčet trestných činů, za něž může být odsouzený podmíněně propuštěn až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody a to za podmínek, že nehrozí opakování jiného nebo obdobného zvláště závažného zločinu.

Osoba, která byla odsouzena k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně 20 letech výkonu trestu, pokud nehrozí s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného činu nebo spáchání obdobného zvláště závažného zločinu. (§ 88 odst. 5 TZ)

Při podmíněném propuštění je stanovena zkušební doba na 1 rok až 7 let, zkušební doba počíná podmíněným propuštěním odsouzeného. Soud může nad podmíněně odsouzeným vyslovit dohled dle § 49-51 TZ. Soud dále může uložit přiměřené povinnosti a omezení směřující k tomu, aby podmíněně propuštěný vedl řádný život a také mu může uložit povinnost nahradit dle svých sil škodu způsobenou trestným činem.

Podle právní úpravy účinné k 1. 1. 2010 může soud podmíněně propuštěnému dle § 88 odst. 2 TZ, tedy odsouzenému, který je propuštěn před polovinou vykonaného trestu, uložit, aby se ve zkušební době zdržoval v určené době zejména v nočních hodinách a ve dnech pracovního klidu a pracovního volna ve svém obydlí, nebo aby vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, anebo aby složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu (takže se jedná o jakousi dobu trestu domácího vězení a obecně prospěšných prací). Celková doba trvání určeného pobytu podmíněně propuštěného v obydlí nesmí přesáhnout 1 rok a výkon prací může být stanoven v rozsahu 50 až 200 hodin a částka na peněžitou pomoc ve výměře 2.000 Kč až 10 000 000 Kč.

4.3.2 Specifika podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (s dohledem i bez dohledu)

Ustanovení § 88 TZ umožňuje zmírnění již uloženého a vykonávaného nepodmíněného trestu odnětí svobody. Zkrácení účinků jeho přímého výkonu se doplňuje pohrůzkou v dalším pokračování takového výkonu, přičemž se odsouzenému dává možnost prokázat, že i vykonaný trest v kratší výměře, než jak byl uložen, je schopen zajistit nápravu odsouzeného a ochranu společnosti. Motivace odsouzeného je založena na tom, že pokud vyhoví podmínkám spojeným s podmíněným propuštěním z výkonu trestu, nebude muset vykonat zbylou, dosud nevykonanou část trestu a dokonce se bude mít za to, že vykonal trest dnem podmíněného propuštění z něj. Bezprostřední vliv výkonu trestu odnětí svobody se doplňuje podobným působením na odsouzeného, aby vedl řádný život, na jakém je založeno podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody ve smyslu §§ 81 a 82 TZ (resp. podmíněné odsouzení s dohledem dle §§ 84 a 85 TZ).⁶²

Podstata podmíněného propuštění tedy vyplývá z toho, že pokud bylo dosud vykonanou částí nepodmíněného trestu dosaženo nápravy pachatele a ochrany společnosti, není již třeba dalšího jeho výkonu. Hlavním smyslem podmíněného propuštění obecně je skutečnost, že se odsouzený předčasně propustí na svobodu a že se mu promine podmíněně výkon zbytku trestu ovšem pod podmínkou, že v určité soudem stanovené době povede řádný život a vyhoví podmínkám, které mu uloží soud. Pokud tohoto podmíněně propuštěný dosáhne, dojde k osvědčení, které má za následek, že se má v úvahu to, že celý trest byl vykonán dnem podmíněného propuštění. U mladistvého navíc dochází k fikci v tom smyslu, že pokud se osvědčí, hledí se na něj jako by nebyl odsouzen.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je obligatorně spojeno se stanovením zkušební doby podle § 89 odst. 1 TZ a fakultativně pak přichází v úvahu vyslovení dohledu probačního úředníka nebo uložení přiměřených omezení a povinností směřujících k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Samozřejmě tato omezení a povinnosti mohou být uložena souběžně s vyslovením dohledu nad podmíněně propuštěným. Dohled nad podmíněně propuštěným se uloží dle § 49-51 TZ (stejně jako u podmíněného odsouzení) a přiměřená omezení a povinnosti se uloží dle § 48 odst. 4 TZ a samozřejmě může soud uložit také, aby podmíněně propuštěný nahradil dle svých sil škodu způsobenou trestným činem.

Co se týče zkušební doby v rámci institutu podmíněného propuštění je třeba stanovit, že stanovení zkušební doby slouží k dovršení nápravy pachatele, která byla započata výkonem

⁶² ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 952

trestu odnětí svobody a k tomu, aby se mohlo ověřit, zda k tomu, aby pachatel vedl řádný život, a není třeba dalšího výkonu trestu odnětí svobody, postačí kratší doba jeho výkonu, než jaká byla stanovena rozsudkem. Zkušební doba je nutným důsledkem toho, že propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je jen podmíněné. Soud ve zkušební době sleduje chování podmíněně propuštěného. Zkušební doba u podmíněného propuštění může být stanovena na dobu 1 až 7 let a nelze ji ani dodatečně prodloužit a ani zkrátit a vyslovit před jejím uplynutím, že došlo k osvědčení podmíněně propuštěného. Zkušební dobu nepřerušují ani nestaví žádné překážky, a to ani výkon jiného trestu odnětí svobody.

Pokud dojde znovu k rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu téhož trestu odnětí svobody po zrušení předchozího pravomocného rozhodnutí o podmíněném propuštění, započítá se do nově stanovené zkušební doby doba, po kterou podmíněně propuštěný vedl řádný život a která spadala do zkušební doby stanovené dřívějším rozhodnutím o podmíněném propuštění.⁶³

Dalším specifikem podmíněného propuštění s dohledem jsou přiměřená omezení a povinnosti, která nemohou být rozšířena ani dokládána dodatečně.

Pro srovnání uvádím v příloze své práce popis a právní vymezení institutu podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem. Příloha obsahuje také přehled opatření ukládaných mladistvým a dětem mladším 15ti let. **Podrobněji tedy viz Příloha 2).**

⁶³ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 968-969

5 PAROLE V RÁMCI ČINNOSTI PMS

Tato práce je, jak jsem již uvedla, zaměřena na činnost PMS v oblasti parolového institutu, který chci rozčlenit do dvou fází, a to paroli jako přípravu podkladů k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a paroli jako podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Následující samostatné podkapitoly budou zaměřeny na současnou právní úpravu institutu parole a jak již název mé práce napovídá, budu se zabývat zejména činností PMS v každé fázi parole a podrobně popíšu praktickou činnost této instituce vyvíjenou v oblasti parole. Zaměřím se především na metodickou úpravu činnosti PMS a popíšu své poznatky s praxe.

5.1 Parole – fáze před rozhodnutím o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na činnost PMS

5.1.1 Činnost PMS a Vězeňské služby České republiky (dále jen VS) v oblasti parole před rozhodnutím o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody- „Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS v oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem“ (dále jen Dohoda o spolupráci)

Při vyjasnění úlohy PMS ve fázi parole před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění a při vysvětlení procesního postupu před podáním žádosti o podmíněné propuštění a postupem po podání žádosti o podmíněné propuštění, které zde popíšu, vycházím z dokumentu Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS ze dne 27. 8. 2004, která je stěžejním dokumentem pro oblast parole zejména ve fázi před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tato dohoda byla upravena a rozšířena o některá ustanovení dne 19. 4. 2010.

„PMS se v rámci součinnosti s VS zavazuje:

a) poskytovat bezplatný informační servis formou besed, jejichž obsahová struktura odpovídá legislativním možnostem příslušných znění ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 257/2000 Sb., o PMS, a to:

1. minimálně 1krát ročně odbornému personálu všech vazebních věznic/věznic (dále jen věznice),
2. minimálně 1krát ročně všem odsouzeným,
3. 2krát ročně samostatně odsouzeným, umístěným ve výstupních odděleních věznice.

- b) provést k 31. 12. kalendářního roku pro potřeby VS vyhodnocení vzájemné součinnosti středisek PMS s jednotlivými věznicemi zaměřené především nejen na úroveň plnění dohody, ale i na úroveň poskytovaných služeb v rámci procesu před soudním projednáním podmíněného propuštění odsouzeného. Uvedené vyhodnocení zaslat vrchnímu řediteli pro penologii Generálního ředitelství Vězeňské služby (dále jen „vrchní ředitel pro penologii“) do 31. 1. roku následujícího po roce vyhodnocovaném,
- c) poskytnout k 30. 6. a 31. 12. kalendářního roku pro statistické potřeby VS údaje o počtu případů evidovaných PMS v souvislosti s přípravou podkladů pro možnost podmíněného propuštění a v souvislosti s výkonem dohledu v rámci podmíněného propuštění,
- d) zabezpečit ochranu hesla umožňujícího probačnímu úředníkovi nebo asistentovi (dále jen „probační úředník“) provádění lustrace v Centrální evidenci vězňených osob a ochranu zjištěných informací, obdobně jako zaručit jejich využívání výhradně k zákonem stanoveným účelům. Tímto ustanovením se PMS zavazuje převzít právní odpovědnost v případě neoprávněného nakládání se zjištěnými údaji.⁶⁴

Ze své praxe probačního úředníka vykonávajícího paroli mohu konstatovat, že besedy ve věznici, který probíhají ve výše uvedených intervalech považuji za přínosné, jelikož PMS stále ještě není v povědomí občanů ČR zakořeněna (což dokládají výsledky výzkumů provedenými Institutem pro kriminologii a sociální prevenci – viz poznámka po čarou⁶⁵), i přesto že letos slavila desáté výročí své existence. Takto konaná setkání se sociálními pracovníky věznic a s odsouzenými napomáhají k rozšíření povědomí o činnosti PMS a jsou dle mého názoru také přínosem pro probační pracovníky, jelikož právě při četných dotazech vězňů nám pomáhají udělat si obrázek o nejpalcivějších potížích trestaných osob. Díky tomu se nám pak lépe s těmito osobami pracuje v rámci agendy

⁶⁴ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS v oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 2

⁶⁵ Výzkum, kterým bylo zkoumáno uplatnění mediace v systému trestní justice, a který se zabýval také otázkou povědomí občanů ČR o PMS, provedli v roce 2009 v rámci Institutu pro kriminologii a sociální prevenci ROZUM, J., KOTULAN, P., LUPTÁKOVÁ, M., SCHEINOST, M. a TOMÁŠEK, J. Pro ilustraci uvedu výstup z provedeného výzkumu:

„O existenci PMS je alespoň částečně informováno pouze 25 % respondentů. Společenský prospěch přiznává mediaci 67 % respondentů, 69 % respondentů ji považuje za vhodný nástroj řešení trestné činnosti. Naopak 30 % ji ale vnímá jako zbytečnou a neúčinnou. Přes poměrně malou konkrétní informovanost o mediaci a PMS je tedy postoj veřejnosti k mediaci v převažující míře kladný. Přínos mediace je spatřován hlavně pro justiční systém (snížení zátěže soudů a zrychlení procesu řešení), až v další řadě je přiznáván výchovný efekt na pachatele a náhrada škody pro oběť. Osobně by bylo ochotno na mediaci přistoupit 53 % respondentů (40 % spíše nebo rozhodně ne); z toho plyne, že celkově převážně kladný vztah k mediaci se zcela nekryje s ochotou na ni přistoupit ve vlastním případě.“ – podrobněji viz <http://www.ok.cz/iksp/docs/365>.

probačního dohledu, jelikož již víme, na jaké nejčastější otázky a problémy klientů se máme připravit.

V rámci Dohody o spolupráci je zahrnuta pochopitelně také činnost VS, jejíž místo v procesu resocializace trestaných osob je nezastupitelné.

„VS se v rámci součinnosti s PMS zavazuje:

- a) v souladu s platnými právními předpisy umožnit vstup do věznic příslušným zaměstnancům PMS (viz. znění Zákona č. 257/2000 Sb., o PMS, ustanovení § 5, odst. 5 tohoto zákona).
- b) poskytnout v rámci možností PMS prostor na akcích pořádaných Generálním ředitelstvím VS (dále jen „generální ředitelství“) prostor pro prezentaci dosavadních zkušeností z oblasti spolupráce mezi oběma službami a pro diskusi nad možnostmi řešení odborných a koncepčních problémů praxe; jedná se zejména o účast zástupců PMS na pravidelných celorepublikových poradách sociálních pracovníků,
- c) stanovit v každé vazební věznici, věznici nebo ústavu pro výkon zabezpečovací detence (dále jen „věznice“) z řad odborných zaměstnanců stálého zástupce tzv. koordinátora určeného pro spolupráci s místně příslušným střediskem PMS,
- d) ve čtvrtletních intervalech zasílat do vlastních rukou ředitele PMS hesla umožňující provádění lustrací v Centrální evidenci vězněných osob, a to výhradně k naplnění účelu zajištění výkonu odborné činnosti probačních úředníků a za sjednané podmínky využívání telefonických lustrací výhradně ke zjišťování, zda je či není odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, případně, ve které věznici trest odnětí svobody odsouzený vykonává,
- e) na základě písemné žádosti zaslané prostřednictvím datové schránky, faxu, doporučené nebo obyčejné listovní zásilky poskytnout Centrální evidenci vězněných osob další informace v souladu s ustanovením § 5 odst. 3 zákona o PMS,
- f) v případě odsouzeného, který písemně vyjádří souhlas ke spolupráci s PMS, umožnit probačnímu úředníkovi za účelem zajištění činnosti podle § 4 odst. 1 a 2 zákona o PMS za přítomnosti koordinátora určeného pro spolupráci s PMS nebo odborného zaměstnance věznice nahlížení do údajů vedených v listinné nebo elektronické podobě k odsouzenému (dále jen dokumentace odsouzeného); přitom lze zpřístupnit pouze ty údaje, které probační úředník potřebuje pro projednání případu odsouzeného. Nahlížení do listinné podoby dokumentace odsouzeného, včetně pořizování kopií písemností v odůvodněných případech, se provádí v prostorách vězeňské spisovny výhradně v přítomnosti koordinátora uvedeného pod písmenem c),

g) provést k 31. 12. kalendářního roku pro potřeby PMS vyhodnocení vzájemné součinnosti věznic se středisky PMS zaměřené nejen na úroveň plnění dohody, ale zároveň také na úroveň poskytovaných služeb v rámci procesu před soudním projednáním podmíněného propuštění odsouzeného. Uvedené vyhodnocení zaslat vedoucímu oddělení pro koncepční, analytické a metodické činnosti Ředitelství PMS do 31. 1. roku následujícího po roce vyhodnocovaném,

h) podle možnosti zajistit ve věznici probačnímu úředníkovi prostor vhodný pro vedení konzultace s odsouzeným.⁶⁶

V čl. 4 Dohody jsou upraveny podmínky spolupráce mezi PMS a VS.

„Zaměstnanec PMS je při výkonu činnosti ve věznici povinen:

- a) prokazovat se při vstupu do střeženého objektu VS svým služebním průkazem s fotografií a osobním číslem,
- b) dodržovat právní předpisy a vnitřní předpisy pro výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, respektovat vnitřní řád věznice, a to zejména při vstupu a pohybu v objektu věznice, při řešení žádostí odsouzených osob, při nahlížení do dokumentů vedených o odsouzených, při získávání informací o odsouzených z informačního systému a při provádění rozhovorů se samotnými odsouzenými,
- c) dojde-li ze strany probačního úředníka k porušení obsahu této dohody, řeší takovou situaci podle závažnosti a povahy porušení ředitel věznice zasláním informace o nastalé skutečnosti regionálnímu vedoucímu daného soudního kraje, řediteli PMS a vrchnímu řediteli pro penologii.⁶⁷

Tento dokument podstatně zasáhl do zefektivnění vzájemné součinnosti mezi těmito dvěma institucemi, které v rámci institutu podmíněného propuštění mají bezpochyby nezastupitelnou roli. V roce 2004 provedl odborník na oblast parole Rozum s kolektivem dalších spolupracovníků studii, která řešila mimo jiné efektivitu spolupráce mezi PMS a VS. **Z této studie vyplynuly následující poznatky o přednostech a nedostacích spolupráce, které stručně uvádím v Příloze 3).**

Závěrem jen dodám, že od zmíněné studie uběhlo více jak 6 let a domnívám se, že do problematiky spolupráce výrazně zasáhla výše popisovaná dohoda mezi VS a PMS. Z Dohody o spolupráci bude čerpáno také v následujících pododdílech.

⁶⁶ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS v oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem , čl. 3

⁶⁷ Tamtéž , čl. 4

5.1.2 Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění a Podnět k zahájení spolupráce s PMS

Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění je popsán v Dohodě o spolupráci mezi v článku 5:

- „1. Odsouzený je na nástupním oddělení odborným zaměstnancem oddělení výkonu vazby a trestu/výkonu trestu (dále jen „oddělení výkonu trestu“) rámcově seznámen s možnostmi spolupráce s PMS v oblasti probace a mediace.
2. Odsouzení, jimž za 6 měsíců vznikají zákonné podmínky pro podání žádosti o podmíněné propuštění, se účastní v rámci sociálně právního poradenství přednášky sociálního pracovníka věznice, kde je jim podána informace o realizačních podmínkách podmíněného propuštění s dohledem.
3. Má-li odsouzený na základě informací o činnosti PMS zájem o spolupráci s místně příslušným střediskem PMS v souvislosti se žádostí o podmíněné propuštění s dohledem, obrátí se nejprve na vychovatele nebo odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu věznice, s nímž věc konzultuje. Společně tedy zvažují, zda je účelné kontaktovat PMS ve věci předjednání dohledu nebo dalších povinností a omezení při podmíněném propuštění, a to z důvodu větší rizikovosti odsouzeného a jeho situace nebo není-li to vzhledem k malému riziku potřeba.“⁶⁸

V případě, že odsouzený dojde po poradě s odborným pracovníkem věznice k závěru, že je v jeho případě vhodné spolupracovat s PMS, předá mu odborný pracovník formulář Podnět k zahájení spolupráce s PMS.

O Podnětu k zahájení spolupráce blíže hovoří Dohoda o vzájemné spolupráci rovněž v článku 5, oddílu I, odst. 4. a 5.

„4. Odsouzený samostatně, případně s pomocí odborného zaměstnance věznice (zejména v bodech 1 -11), vyplní formulář Podnět k zahájení spolupráce s PMS a jeho podání konzultuje s vychovatelem nebo odborným zaměstnancem, od něhož formulář obdržel. Do tohoto formuláře odsouzený vyplňuje základní údaje o sobě a vyjadřuje se k podmínkám, které souvisejí s jeho podmíněným propuštěním. S tímto formulářem je zacházeno ve smyslu znění ustanovení § 14 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, a dle znění ustanovení § 24 odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění vyhlášky

⁶⁸ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I.

č. 378/2004 Sb. Odsouzený nahlásí svému vychovateli datum odeslání tohoto formuláře a téma požadované spolupráce s PMS. Vychovatel tyto informace zapíše do údajů o odsouzeném uložených v informačním systému. Nemá-li odsouzený finanční prostředky na poštovné, odesílá se formulář místně příslušnému středisku PMS na pokyn vychovatele na náklady věznice.

5. Z časových důvodů je potřebné, aby místně příslušné středisko PMS obdrželo Podnět k zahájení spolupráce s PMS nejpozději 3 měsíce před termínem podání žádosti o podmíněné propuštění.⁶⁹

K výše popsanému článku 5 citované Dohody o spolupráci mohu konstatovat, že z praxe probačního úředníka vykonávajícího problematiku parole ve Věznici Kuřim, dochází v mnoha případech k situacím, že žadatelé o podmíněné propuštění nejsou vhodnými adepty na podmíněné propuštění. Vycházím z počtu spisů, které vedlo středisko PMS v Brně v roce 2009 v rámci agendy přípravy podkladů pro podmíněné propuštění z Věznice Kuřim. Za rok 2009 obdrželo naše středisko celkem 48 podnětů ke spolupráci v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, z nichž 15 podnětů bylo zcela nevhodných pro spolupráci s PMS v rámci přípravy podkladů pro podmíněné propuštění. Limitem nevhodnosti byly zejména skutečnosti týkající se četné trestné činnosti odsouzeného. Jednalo se především o osoby s velkým počtem záznamů v rejstříku trestů nebo šlo o odsouzené, kteří porušili podmíněný trest odnětí svobody, v důsledku kterého odpykávali nepodmíněný trest. Většinu nevhodných případů pak tvořily podněty, které odsouzení zaslali středisku krátce před podáním žádosti o podmíněné propuštění (takže nemohla být zachována tříměsíční lhůta ke spolupráci s PMS) nebo dokonce někteří odsouzení doručili Podnět ke spolupráci s PMS poté, co již podali žádost o podmíněné propuštění.

Vzhledem k výše uvedenému by bylo účelné apelovat na sociální pracovníky věznice v tom smyslu, že je skutečně potřebné dodržovat termíny k podání Podnětu ke spolupráci nejpozději 3 měsíce před podáním Žádosti o podmíněné propuštění. Probační úředník potřebuje dostatečný čas a prostor ke zjištění informací o odsouzeném, které zjišťuje prostřednictvím osobních konzultací s odsouzeným, ale také zve rodinné příslušníky odsouzeného (ti mohou být často mimo působnost příslušného střediska PMS, které se zabývá přípravou podkladů pro podmíněné propuštění, takže je třeba požádat jiné středisko ke zjištění informací) a potřebuje zjistit a ověřit klientem sdělované informace. Ze

⁶⁹ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I

spolupráce ve Věznici Kuřim mohou konstatovat, že termín tři měsíců pro spolupráci s PMS před podáním Žádosti o podmíněné propuštění dodržován není ani u případů, které jsme obdrželi letošní rok. Probační pracovník je v takových případech nucen sdělit odsouzenému k jeho Podnětu ke spolupráci s PMS že vzhledem k opožděnému podání Podnětu ke spolupráci bude spolupráce, pakliže vůbec vznikne, ovlivněna krátkým časovým intervalem. PMS má právo spolupráci odmítnout, v případě zvažování odmítnutí probační úředník přihlédně k tomu, jak dlouhá doba zbývá k podání Žádosti o podmíněné propuštění. Může se také dohodnout s klientem, aby podal Žádost o podmíněné propuštění později, aby stihl zjistit potřebné informace. Klient pak má také možnost podat si žádost o podmíněné propuštění sám, bez spolupráce s PMS. Rizikem Žádosti o podmíněné propuštění odsouzeného bez spolupráce s PMS je pro odsouzeného ta skutečnost, že veškeré informace, které soud v rámci jeho Žádosti o podmíněné propuštění na veřejném zasedání přezkoumává, si musí klient před soudem „uhájit“ sám, jelikož jeho tvrzení nejsou ověřená a zaručená. Naproti tomu v případě spolupráce odsouzeného s PMS, probační úředník poskytne soudu ve Stanovisku k podmíněnému propuštění přehled ověřených údajů, které má od odsouzeného a jeho rodiny a dalších osob k dispozici. PMS zde tedy figuruje jako „garant“ ověřující informace sdělených klientem.

Do příloh jsem zařadila osnovu Podnětu ke spolupráci, kde jsem popsala jednotlivé body tohoto dokumentu. **Podrobněji tedy viz Příloha 4).**

5.1.3 Průběh spolupráce s PMS

Jak takový průběh spolupráce vypadá, obsahuje jednak Dohoda o spolupráci, ale také Metodický standard PMS v oblasti parole, který de facto čerpá z Dohody o spolupráci, s níž se shoduje. Důležitým zdrojem pro práci probačního pracovníka při přípravě podkladů pro podmíněné propuštění je také program s názvem „Manuál 3P“, který vychází z projektu Transition Facility. V poznámce pod čarou uvádím výklad jednotlivých termínů.⁷⁰

⁷⁰ „Pro nové členské země vytvořila Evropská komise nástroj pomoci - program **Transition Facility** (Přechodové opatření), jež je pokračováním pomoci poskytované prostřednictvím programu **Phare**, a to v oblastech, kde administrativní a institucionální kapacita dosud není dostačující ve srovnání se stávajícími členskými zeměmi. Tento nástroj byl vytvořen na období let 2004 - 2006. Projekty navrhované do tohoto programu musí vycházet z priorit vyplývajících ze závěrů jednotlivých kapitol Smlouvy o přistoupení k Evropské unii a probíhajícího hodnotícího řízení Evropské komise o stavu jejich implementace. Celkový návrh programu by měl být v souladu s doporučeními a závěry Souhrnné monitorovací zprávy pro Českou republiku, kterou Evropská komise publikovala v listopadu 2003, příp. s dalšími monitorovacími dokumenty vydané Evropskou komisí po roce 2003. Asistence z tohoto programu je zaměřena na oblasti, které nebude možné financovat ze strukturálních fondů. Jedná se zejména o následující oblasti: spravedlnost a vnitro (posílení soudního systému, vnější hraniční kontroly, boj proti korupci, posílení kapacity na vymáhání práva), finanční kontrola, ochrana zájmů Společenství a boj proti podvodům, vnitřní trh (včetně celní unie),

Spolupráce probačního úředníka vykonávajícího agendu parole vychází jednak z informací, které odsouzený poskytne v Podnětu ke spolupráci, dále potom z jednotlivých konzultací s odsouzeným uskutečněných na půdě příslušné věznice, ze spisového materiálu věznice (tedy konkrétně ze spisové dokumentace a osobní karty vězně, případně z dalších materiálů vedených věznicí) a také z informací poskytnutých rodinnými příslušníky, příbuznými, přáteli odsouzeného, případně dalšími zainteresovanými osobami v případě odsouzeného.

V Dohodě o spolupráci je v bodě 6 a následujících stanovena organizační struktura průběhu spolupráce takto:

„6. Probační úředník se dohodne s vedoucím oddělení výkonu trestu na organizaci konzultací s odsouzeným ve věznici.

7. Před samotnou konzultací si probační úředník od vychovatele, speciálního pedagoga nebo sociálního pracovníka opatří informace k osobě odsouzeného. Jedná se o základní informace týkající se průběhu výkonu trestu, rodinné a sociální situace odsouzeného a o informace vztahující se k danému trestnímu případu. Na základě písemné žádosti, která se ukládá do osobního spisu odsouzeného, bude probačnímu úředníkovi umožněno za přítomnosti sociálního pracovníka prostudování osobního spisu odsouzeného a po dohodě s vedoucím oddělení výkonu trestu zprostředkovaně podány informace z informačního systému.“⁷¹

V bodě 7 došlo ke zpřísnění pravidel nahlížení probačního úředníka do spisového materiálu vězně, což je podle úpravy Dohody o spolupráci z letošního roku možné pouze za přítomnosti pracovníka věznice.

Na první schůzce s odsouzeným žádajícím o spolupráci s PMS se probační úředník věnuje informacím v Podnětu k zahájení spolupráce a rozebírá s klientem jednotlivé body Podnětu k zahájení spolupráce, které společně s klientem upřesňuje a doplňuje. Při tom se

životní prostředí, veterinární služba a administrativní kapacita pro zajištění bezpečnosti potravin, administrativní a kontrolní struktura pro zemědělství a rozvoj venkova, jaderná bezpečnost (posílení efektivnosti a kompetencí úřadů pro jadernou bezpečnost a organizací zajišťujících jejich podporu, stejně jako agentur, které zajišťují nakládání s radioaktivními odpady), statistika, posílení veřejné administrativy podle potřeb identifikovaných v Souhrnné monitorovací zprávě Evropské komise, které nejsou pokryty strukturálními fondy.“
Manuál „3P“ (Profesionální Průvodce Praxí) vznikl v rámci projektu Transition Facility a jeho cílem je vybavit pracovníky PMS a VS nástrojem, který jim poskytne doporučení a návody na řešení konkrétních situací při naplňování součinnosti dohody mezi oběma službami v oblasti parole. Manuál 3P je tvořen textovou částí a přílohou, ve které je jedenáct příloh. Manuál by měl být k dispozici všem zmíněným pracovníkům, kteří se věnují přípravě podkladů pro podmínění propuštění. Účelem zmíněného manuálu je pomoci pracovníkům orientovat se v oblasti práce s odsouzenými a podmíněně propuštěnými, kterým byl uložen dohled. Manuál slouží také ke zvýšení profesní informovanosti a ujednocení praxe obou služeb v oblasti parole. – viz <http://aplikace.mvcr/archiv2008/programy/trans/html> a *Dohoda o vzájemné spolupráci mezi PMS a VS při zavádění výsledků projektu Transition Facility do praxe obou služeb, s. 1*

⁷¹ *Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I*

zaměřuje především na informace týkající se trestné činnosti, rodinného a sociálního zázemí, bydlení, zaměstnání a splácení finančních závazků včetně náhrady škody a soudních výloh v případě podmíněného propuštění. Hned v úvodu první schůzky probační úředník vysvětlí klientovi činnosti PMS a seznámí ho s významem, smyslem a průběhem spolupráce. Tato část konzultace, kde je klientovi vysvětlována činnost a význam PMS v rámci parole, je obzvláště důležitá. Je nutno konstatovat, že z žádného metodického pokynu PMS či VS nevyplývá, jak by přesně úvodní konzultace probačního pracovníka s vězněm měla vypadat. Dohoda o spolupráci upravuje pouze stručný nástin postupu při prvním kontaktu s klientem, obecně se však doporučuje využít instrukcí uvedených v Manuálu 3P, který obsahuje ustanovení o profesionálních předpokladech pracovníků PMS a VS, kteří se zabývají přípravou a výkonem parole, dále ustanovení o besedách ve věznicích v rámci seznámení s institutem parole a podmínkami spolupráce v této oblasti, ustanovení o zahájení spolupráce odsouzeného s PMS, ustanovení o tom, jak má vypadat konzultace pracovníka PMS s odsouzeným, jak vypadá Stanovisko PMS a hodnocení VS, jaká je práce s poškozeným v rámci parole a dále jsou tu obsaženy také kasuistiky.

Na první konzultaci jsou s klientem dojednány podmínky rámcové spolupráce, je dohodnut konkrétní postup ve věci, případně termíny dalších setkání. Odsouzený je upozorněn na to, že všechny záležitosti týkající se zajištění jeho života na svobodě, je povinen si obstarat sám, vlastním přičiněním (např. bydlení, potvrzení o zaměstnání, apod.), případně za pomoci odborných pracovníků věznice.

V Manuálu 3P je uvedeno, jak by měla vypadat první konzultace probačního pracovníka s klientem. Dle tohoto dokumentu je smyslem úvodní konzultace navázání konstruktivního pracovního vztahu probačního úředníka s odsouzeným. V rámci prvního setkání probíhá ověření údajů již sdělených odsouzeným v Podnětu k zahájení spolupráce, jejich doplnění či získání dalších, pro spolupráci důležitých informací. V rámci konzultace probační úředník s odsouzeným vyjasňuje vzájemná očekávání od spolupráce, měl by usměrňovat a motivovat odsouzeného k další aktivitě v rámci jeho přípravy na možnost podmíněného propuštění a snaží se také porozumět postoji odsouzeného ke spáchanému činu a k poškozenému. Bere v potaz možná rizika recidivy a rizika vzniku možné újmy konkrétním osobám v případě podmíněného propuštění. Konzultace by měla probíhat na bázi profesionálního rozhovoru a měla by odsouzenému poskytnout srozumitelnou informaci o podobě případného dohledu v případě podmíněného propuštění.⁷²

⁷² *Manuál 3P*, 4. kapitola, s. 8

Mohu přispět poznatky z praxe, kdy se často setkávám s tím, že někteří odsouzení se domnívají, že spolupráce s PMS jim zaručí jejich podmíněné propuštění a pomůže jim (jejich slovy) „dostat se ven“. Kladu tedy velký důraz na to, abych vždy jasně vymezila funkci PMS v rámci podmíněného propuštění a vysvětlila klientovi, že mým úkolem není napsat za každou cenu kladné stanovisko, které odsouzenému pomůže v podmíněném propuštění. Je tedy třeba uvést, že klienta je vždy nutné upozornit na skutečnost, že cílem PMS je objektivně vyhodnotit, zda jejich „klient“ je na základě tvrzených a ověřených informací vhodným adeptem pro podmíněné propuštění, zda je dostatečně motivován žít na svobodě rádný život, zda má zajištěny základní podmínky pro vedení rádného života a zda je schopen nést následky své trestné činnosti. Činnost PMS v rámci parole tedy nenahrazuje roli advokáta, jehož cílem je shromáždit informace o klientovi svědčící jednoznačně pro jeho podmíněné propuštění, nýbrž cílem PMS je analyzovat pozitivní zdroje, ale také možná rizika případného výkonu zbytku trestu odsouzeného na svobodě.

Pokud budu pokračovat v popisování průběhu spolupráce mezi PMS a žadatelem o podmíněné odsouzení, je třeba připomenout bod 8 Dohody o spolupráci, v němž je uvedeno následující: „Na základě dohody mezi probačním úředníkem, odsouzeným a spolupracujícím zaměstnancem věznice je možné, aby byl ve vhodných či nutných případech konzultaci probačního úředníka s odsouzeným přítomen zaměstnanec věznice – například speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, kaplan, atd. Stejně tak je po dohodě zúčastněných na konzultaci možná přítomnost koordinátora sociální péče o občany společensky nepřizpůsobené či orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“⁷³

Průběh další činnosti PMS je popsán v bodech 9 až 13 Dohody o spolupráci mezi VS a PMS, jejichž ustanovení níže uvádím:

„9. Během konzultace probační úředník vychází z hodnocení rizik odsouzeného prováděného zaměstnanci věznice, dalších informací, jež k osobě odsouzeného získal a informací odsouzeného uvedených v Podnětu k zahájení spolupráce. S odsouzeným rovněž zpřesňuje jeho potřeby, očekávání a možnosti spolupráce s PMS. Na základě takto získaných informací a po jejich doplnění údaji uvedenými v dokumentaci odsouzeného probační úředník navrhne oblasti možné činnosti PMS a společně s odsouzeným pak dojednává podmínky vzájemné

⁷³ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I

spolupráce. Dále dojedná s odsouzeným konkrétní postup ve věci a navrhne další termín konzultace.

10. Probační úředník ve spolupráci s odsouzeným, zaměstnanci věznice, případně s dalšími na případu zainteresovanými osobami (například koordinátorem sociální péče o občany společensky nepřizpůsobené) dohodne jednotlivé kroky, které bude třeba realizovat v rámci přípravy podkladů k žádosti o podmíněné propuštění, včetně vymezení osob, které je provedou a časového harmonogramu jejich uskutečnění. Odsouzeného přitom vede k tomu, aby maximum možných kroků provedl sám.

11. Probační úředník analyzuje shromážděné informace o odsouzeném. V případě potřeby kontaktuje další osoby se žádostí o jejich doplnění, např. sociálního pracovníka věznice, koordinátora sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené, orgán sociálně-právní ochrany dětí v místě klientova bydliště (pobytu) nebo další zainteresované osoby z klientova okolí. V této oblasti je nutná vzájemná spolupráce a informovanost střediska PMS v místě, kde věznice působí a střediska PMS v místě bydliště nebo pobytu odsouzeného po propuštění.

12. Probační úředník analyzuje situaci klienta – tedy na jedné straně konkretizuje silné stránky odsouzeného, zdroje pomoci a možných pozitivních změn, a na druhé straně upozorní na jeho možná rizika, okolnosti, jež bez vhodné intervence mohou zvyšovat pravděpodobnost sociálního selhání, včetně recidivy.

13. Vyžaduje-li to situace odsouzeného a je-li vzhledem k okolnostem trestního případu možné snížit rizika možného selhání, probační úředník navrhne konkrétní a místně dostupné formy intervence – například zařazení odsouzeného po propuštění do resocializačního programu; spolu s dalšími zainteresovanými osobami ověří dostupnost resocializačního programu včetně jeho volné kapacity.⁷⁴

Je běžnou praxí, že probační úředník kontaktuje rodinné příslušníky odsouzeného žádajícího o podmíněné propuštění a zve je na středisko PMS ke konzultaci. Na tomto setkání zjišťuje informace o odsouzeném, o postoji rodiny k jeho trestné činnosti, k jeho pobytu ve vězení a k možnému propuštění na svobodu. Ověřuje si sdělení tvrzená odsouzeným týkající se jeho bydlení, pomoci po propuštění zahrnující jak pomoc finanční, tak pomoc v podobě poskytnutí rodinného zázemí a podpory pro jeho život na svobodě.

Probační pracovník také často kontaktuje osoby, které odsouzený v Podnětu k zahájení spolupráce označuje jako případného zaměstnavatele. Zde je klientovi doporučeno, aby si

⁷⁴ Dohoda o spolupráci mezi VS R a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I

od takové osoby vyžádal písemný příslib, že po případném podmíněném propuštění by u něj mohl pracovat. Tuto skutečnost pak probační úředník zpravidla telefonicky nebo poštou ověří přímo u případného zaměstnavatele. Podle mého názoru je třeba klást na ověření informace o případném zaměstnání zvýšený důraz, jelikož se může stát, že odsouzení pouze účelově uvádějí jména některých firem nebo osob a spatřují v tom vyšší šance na propuštění, aniž by od případného zaměstnavatele dostali souhlas s jejich zaměstnáním.

5.1.4 Stanovisko PMS k podmíněnému propuštění a Stanovisko VS

V závěrečné fázi spolupráce odsouzeného s probačním úředníkem jsou informace shromážděné k osobě odsouzeného probačním úředníkem zpracovány do podoby Stanoviska střediska PMS k žádosti o podmíněné propuštění (dále jen Stanovisko). Se závěrečným stanoviskem PMS v této věci je odsouzený před jeho podáním k soudu seznámen a má možnost se k němu vyjádřit.

Shromážděné informace tedy pracovník PMS ověří a na jejich základě vypracuje Stanovisko, které obsahuje shrnutí a analýzu informací týkajících se základních kontaktních údajů na osobu odsouzeného v případě podmíněného propuštění (tzn. adresa bydliště, s kým bude odsouzený bydlet), údajů o zaměstnání (tzn. ověřený příslib od budoucího zaměstnavatele, že poskytne podmíněně propuštěnému pracovní poměr, případně o jaké pracovní místo se bude jednat). Stanovisko také obsahuje informace týkající se motivace odsouzeného žít na svobodě v souladu se zákonem, informace týkající se potřeb odsouzeného (např. v oblasti vzdělání, pracovního uplatnění, apod.) a také informace odsouzeného o jeho snaze nahradit škodu způsobenou trestným činem.⁷⁵

Konkrétně Stanovisko obsahuje body, které popíší jednotlivě, jak jsou zachyceny **v Příloze 4).**

Se Stanoviskem je odsouzený před podáním seznámen a má možnost se k němu vyjádřit. V případě, že se odsouzený ke Stanovisku vyjádří, bude k němu toto vyjádření přiloženo. Stanovisko PMS je společně s hodnocením příslušné věznice poskytnuto soudu jako podklad k projednání žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Stanovisko věznice je hodnocením odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. K vypracování tohoto hodnocení je příslušná věznice, v níž odsouzený naposledy vykonával trest odnětí svobody. Pokud došlo k tomu, že odsouzený vykonával trest odnětí svobody ve

⁷⁵ **Příloha 4)** – Stanovisko k podmíněnému propuštění s ukázkovým příkladem z praxe (jména a příjmení osob jsou smyšlená)

více věznicích, věznice, která podává hodnocení, by měla využít poznatků i z ostatních věznic o chování odsouzeného.

V úvodní části hodnocení jsou obsaženy osobní údaje odsouzeného, trvání vazby a nástup výkonu trestu. Hodnocení chování odsouzeného se zaměřuje na to, zda se odsouzený řadí mezi slušné, průměrné či problematické jedince, jak se chová a vystupuje ve styku s pracovníky věznice a odsouzenými, zda vyvolává spory nebo je nekonfliktní, zda plní příkazy a pokyny, jaká je úroveň dodržování pořádku v osobních a přidělených věcech a zda odsouzený pečuje o osobní hygienu. Hodnocení obsahuje také údaje o společenské angažovanosti odsouzeného na ubytovně a mimo ubytovnu a současně hodnotí zařazení odsouzeného ve vnitřní diferenciaci. Hodnocení dále obsahuje oblast aktivit a kontaktů odsouzeného ve věznici a soustředí se na to, jestli byl sestaven program zacházení⁷⁶, zda odsouzený zvolil minimální nebo rozšířený program zacházení, jaké jsou cíle zvoleného programu zacházení, zda plní či neplní uvedené oblasti, jaké jsou volno-časové aktivity odsouzeného. Dále se zabývá také tím, jestli odsouzený udržuje kontakty mimo věznici, tzn. návštěvy a korespondence, případně telefonáty s příbuznými. Hodnocení dále obsahuje údaje o tom, zda je odsouzený ve výkonu trestu pracovně zařazen, pokud ne, tak z jakého důvodu a zda projevil o zaměstnání zájem. Pokud byl odsouzený pracovně zařazen, je třeba uvést, na kolika pracovištích, jaká byla úroveň jeho pracovní morálky a z jakého důvodu bylo případně pracovní zařazení ukončeno, jestli se odsouzený účastnil brigádnických činností a plnil úkoly při úklidu společných prostor ubytovny a mimo ni. Obsahem hodnocení věznice jsou také informace týkající se poznatků případného uloženého ochranného léčení u odsouzeného, o formě léčby, dále pak údaje o tom, jestli byl odsouzený přeřazen do jiného typu věznice. V hodnocení se objeví také údaje o finančních závazcích odsouzeného. Součástí hodnocení je samostatný list, v němž je přehled kázeňských odměn a kázeňských trestů odsouzeného. Neuvádějí se zde zahlazené kázeňské tresty a tresty z výkonu vazby. Podkladem pro vypracování hodnocení odsouzeného jsou poznatky z jeho osobního spisu a z osobní karty. Obsah a způsob vypracování hodnocení je upraven v metodických pokynech vedoucích oddělení výkonu trestu nebo oddělení výkonu vazby a trestu. V samotném závěru každého hodnocení je uvedeno obvykle stručné stanovisko k dosažení stavu resocializačního procesu u odsouzeného a někde i doporučení k dalšímu postupu.⁷⁷

⁷⁶ § 41 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

⁷⁷ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 82-91

„V souvislosti s přípravou podkladů pro rozhodnutí soudu o Žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění podle § 88 odst. 2 trestního zákoníku se obě služby navzájem informují (§ 5 zákona o PMS); ze strany zaměstnanců věznice je odsouzenému spolupráce s PMS vždy doporučována; smyslem této spolupráce je zjistit u odsouzeného možnost vykonat v případě podmíněného propuštění jednu ze tří povinností uložených soudem podle § 89 odst. 2 trestního zákoníku.“⁷⁸ (§ 89 odst. 2 TZ, kde je zakotveno, že podmíněně propuštěnému může soud uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 – př. poskytnou poškozenému vhodné zadostiučinění, zdržet se užívání alkoholických látek, atd.) směřujících k tomu, aby vedl řádný život a může mu též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Činnost PMS je ve fázi shromažďování informací o odsouzeném podle mého názoru nezastupitelná, jelikož zjišťuje na rozdíl od věznice, která hodnotí chování odsouzeného v rámci zdi vězeňského zařízení, jaké budou podmínky pro život propuštěného na svobodě. Práce PMS je tu důležitá zejména z toho důvodu, že je to právě ona, která posuzuje a analyzuje rizika, jež představují pro propuštěného život na svobodě a zároveň může navrhnout opatření, jak tato rizika eliminovat. Tuto úlohu PMS je třeba si uvědomovat, věnovat jí větší pozornost a propracovat možnosti a pracovní postupy. Domnívám se, že v povědomí široké veřejnosti se o této činnosti PMS a její angažovanosti a důležitosti v rámci institutu parole ví velice málo. Návrhům možných úprav a změn v rámci pracovních postupů se budu věnovat v závěrečné kapitole této práce.

5.1.5 Žádost o podmíněné propuštění

V trestním řádu č. 141/1961 Sb., je v § 331 odst. zakotveno, že o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest, na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti, a to ve veřejném zasedání. Žádost o podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody podle § 88 odst. 2 trestního zákoníku může odsouzený podat jen, pokud k ní připojí kladné stanovisko ředitele věznice, že odsouzený prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba; jinak soud o takové žádosti nerozhoduje a vrátí ji odsouzenému s poučením o nutnosti připojit k ní uvedené stanovisko ředitele věznice. Byla-li žádost odsouzeného o podmíněné propuštění zamítnuta, může ji odsouzený opakovat teprve

⁷⁸ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl I, odst. 15

po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí, ledaže by žádost byla zamítnuta jen proto, že dosud neuplynula lhůta stanovená v zákoně pro podmíněné propuštění.

Dále je zde zakotveno, že podmíněné propuštění může navrhnout též zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného. Souhlasí-li s tím odsouzený, může zájmové sdružení občanů před podáním návrhu na podmíněné propuštění požádat ředitele věznice, v níž se vykonává trest, aby mu sdělil stav převýchovy odsouzeného.

Pokud navrhne podmíněné propuštění ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo se k takovému návrhu připojí, může rozhodnutí o tom, že odsouzený se podmíněně propouští, učinit se souhlasem státního zástupce též předseda senátu.

Pokud by návrh podala neoprávněná osoba, soud nemá o takovém návrhu povinnost rozhodovat, ale může být tento návrh pro něj podnětem k zahájení řízení z úřední povinnosti. Žádost o podmíněné propuštění mohou podat také rodinní příslušníci, ovšem, aby byla žádost soudem řešena, musí se k ní odsouzený připojit.

Procesní postup podání žádosti o podmíněné propuštění upravuje dále Dohoda o spolupráci následovně:

„1. V okamžiku, kdy odsouzený, který již v rámci své přípravy podmíněné propuštění spolupracoval s PMS, podává žádost o podmíněné propuštění, je účelné, aby o tomto informoval příslušné středisko PMS.

2. V hodnocení odsouzeného poskytované věznicí místně příslušnému soudu je zahrnuta informace, zda „odsouzený navázal v rámci své přípravy na možnost podmíněného propuštění spolupráci s místně příslušným střediskem PMS“. V případě nenavázání spolupráce se věta neuvádí. Věznice odešle místně příslušnému středisku PMS kopii vypracovaného hodnocení odsouzeného, které je v rámci projednávání Žádosti o podmíněné propuštění zasíláno příslušnému soudu; jedná se o odsouzené, na něž tato střediska vypracovává Stanovisko.

3. Zpracování Stanoviska je vhodné v případech těch odsouzených, kdy soud zvažuje v rámci podmíněného propuštění uložení dohledu a uložení přiměřené povinnosti nebo omezení. Taktéž je zpracování „Stanoviska“ vhodné v případech projednávání žádostí o podmíněné propuštění podle § 88 odst. 2 trestního zákoníku (tedy jestliže odsouzený za přečin prokázal svým chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba, může ho soud podmíněně propustit na svobodu i před tím, než vykonal polovinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta ČR zmírněného trestu odnětí svobody).

4. Obrátí-li se odsouzený na středisko PMS z vlastního rozhodnutí přímo, to znamená, že se nebude držet doporučeného postupu způsobu spolupráce věznice s PMS uvedeného výše, bude zaměstnancem střediska PMS písemně informován o tom, že pro zahájení spolupráce

v oblasti přípravy na možnost podmíněného propuštění je vhodná společná činnost střediska PMS a věznice. Středisko tedy doporučí, aby odsouzený dílčí kroky uvedené v postupu pod bodem a) dodržel. Podá-li žádost o podmíněné propuštění jiný subjekt (státní zástupce, ředitel věznice, zájmové sdružení občanů) oprávněný k tomuto dle ustanovení § 331 odst. 1 a 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, postupuje se obdobně podle této dohody.

5. Obrátí-li se odsouzený na středisko PMS v období kratším než jsou 3 měsíce před podáním své Žádosti o podmíněné propuštění, ačkoli byl o časových podmínkách spolupráce s místně příslušným střediskem PMS řádně informován (například speciálním pedagogem, vychovatelem, sociálním pracovníkem, zaměstnancem střediska PMS při besedě ve věznici apod.), bude probačním úředníkem upozorněn, že spolupráce bude tímto časovým skluzem ovlivněna a že vzhledem k výše uvedené skutečnosti může PMS spolupráci s odsouzeným z časových důvodů odmítnout.⁷⁹

5.1.6 Postup soudů při rozhodování o podmíněném propuštění a rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Účelem této kapitoly nebude podrobné vymezení procesního postupu soudu při rozhodování o podmíněném propuštění. Chci zde stručně popsat zákonný rámec, z něhož soudy při procesu rozhodování vycházejí a spíše poukázat na některé nedostatky, které v této oblasti patří z pozice probačního úředníka.

Procesní postup soudu při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je upraven v trestním řádu v §§ 331 až 333. O podmíněném propuštění rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest, a to na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti. Soud rozhoduje ve veřejném zasedání.

V řízení o podmíněném propuštění si soud vyžádá zprávu věznice o chování a o pracovní morálce odsouzeného během výkonu trestu a o dosaženém stupni jeho převýchovy. Při svém rozhodování soud bere v úvahu také druh trestné činnosti, kriminální kariéru odsouzeného, sociální a rodinné zázemí odsouzeného, stanovisko PMS a možnosti k výkonu přiměřených omezení a povinností. Před samotným rozhodnutím vyslechne odsouzeného a zjistí informace a údaje týkající se jeho života po výstupu, doptá se na údaje týkající se zajištění bydlení, zaměstnání, rodinného zázemí a trestné činnosti. V rámci

⁷⁹ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl II

veřejného zasedání se mohou vyjádřit také rodinní příslušníci a další osoby (např. členové zájmového sdružení občanů poskytujícího záruku za odsouzeného, apod.).⁸⁰ Pro dokreslení situace odkazují na příspěvek z výzkumu Rozuma, Jarkovské a Kotulana, který uvádím v odkazu pod čarou.⁸¹

Soud rozhodne o podmíněném propuštění rozhodnutím, které má formu usnesení. Toto usnesení je označeno spisovou značkou „PP“, což je agenda podmíněného propuštění vedená u soudu. Výrok usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem se skládá ze dvou částí, a to z rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu a z druhé části, kde je stanovena délka zkušební doby a vysloven nad pachatelem dohled. Jestliže soud rozhodne o uložení přiměřených povinností a omezení anebo rozhodne o tom, že má podmíněně propuštěný podle svých sil nahradit škodu, kterou trestným činem způsobil, je toto rozhodnutí součástí výroku usnesení. Ve výroku o podmíněném propuštění musí být vždy uvedena výměra uloženého trestu odnětí svobody (nebo trestů odnětí svobody, je-li jich více), z jehož výkonu se odsouzený propouští na svobodu a označení rozsudku, kterým byl trest uložen (konkrétně je zde označení soudu, který odsuzující rozsudek vydal, datum vydání a spisová značka). Usnesení dále musí obsahovat poučení o opravném prostředku.⁸²

Za podstatné považuji podotknout, že soud může při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody rozhodnout tak, že podmíněně propustí odsouzeného a dohled probačního úředníka neuloží, anebo může odsouzeného podmíněně propustit a současně uložit dohled probačního úředníka.

Jaká je situace v současné době ohledně kritérií, na základě kterých soud rozhoduje o tom, zda uloží dohled nebo propustí odsouzeného a dohled neuloží, lze velice těžko posoudit. Snažila jsem se získat objektivní informace o postupu soudů při rozhodování, ovšem bohužel musím konstatovat, že tento můj cíl naplněn nebyl. Informace, které mám

⁸⁰ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 159

⁸¹ Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2004 prováděné odborníky Rozumem, Jarkovskou a Kotulanem, bylo zjištěno, že soudci považují za nejdůležitější informace pro rozhodování o podmíněném propuštění druh trestné činnosti, kriminální kariéru odsouzené, zprávu z věznice a informace o sociálním zázemí odsouzeného. Naproti tomu soudci nehodnotili jako podstatné informace získané od sociálního kurátora, údaje o dosaženém stupni resocializace a informace o postoji odsouzeného k náhradě škody a informace obsažené ve stanovisku PMS k možnosti uložení dohledu. Na základě tohoto výzkumu bylo také zjištěno, že 60 % dotázaných soudců rozhodujících o podmíněném propuštění rozhodují bez doporučení VS a PMS a ke stanovisku těchto institucí pouze přihlédlí, v případě, že rozhodovali o vhodnosti uložení dohledu PMS.

⁸² ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 104-120

k dispozici mají charakter neurčitých kusých sdělení o tom, jak v kterém soudním kraji soudci rozhodují. Abych mohla ucelit a shrnout postup soudů při rozhodování, musela bych podrobit tuto problematiku hloubkovému statistickému výzkumu.

Obecně vzato by soudci při svém rozhodování o tom, zda uloží dohled, měli postupovat podle svého uvážení a přezkoumat, zda žadatel o podmíněné propuštění je osoba, u něhož je nutno více sledovat jeho chování na svobodě. Právě PMS a VS by soudci v rámci této činnosti při rozhodování měla usnadnit práci, neboť podává jakýsi posudek na odsouzeného a pokud odsouzený před podáním žádosti o podmíněné propuštění spolupracoval s PMS, tak je to právě tato instituce, která by měla být schopna ověřit základní údaje tvrzené klientem a podat o jejich věrohodnosti zprávu a která je schopna určit, zda dohled probačního pracovníka je při podmíněném propuštění vhodné uložit. Opět mohu pouze ze své zkušenosti a ze zkušenosti mých kolegů na středisku PMS v Brně konstatovat, že soud v některých případech rozhodne o podmíněném propuštění a dohled neuloží, ačkoliv se jedná o rizikového klienta, který spolupracoval před podáním žádosti o podmíněné propuštění s PMS a probační úředník z toho důvodu sice navrhuje podmíněné propuštění, ovšem za současného uložení dohledu a například stanovení přiměřených omezení a povinností. Paradoxní jsou pak případy, kdy se dohledu probačního úředníka podrobuje osoba, která byla podmíněně propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody a u níž vše nasvědčovalo vzhledem k zjištěným a ověřeným informacím k tomu, že má zajištěno dostatečné zázemí pro vedení řádného života a není třeba dohled nebo případná další omezení či opatření ukládat a přesto se taková osoba má uložen dohled. Domnívám se, že tyto situace jsou zapříčiněny tím, že soud nemá při svém rozhodování stanoven právní limit, který by byl pro jeho rozhodování závazný. Nikde v zákoně totiž nenajdeme, že stanovisko PMS a VS je pro soudce určující a závazné. Konkrétnější návrhy přednesu v kapitole zabývající se návrhy na legislativní úpravy.

5.2 Parole – fáze po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem se zaměřením na činnost PMS

V této části práce se budeme setkávat s řadou pojmů, které se vyskytují v oblasti probační činnosti jako takové a úzce souvisejí s institutem podmíněného propuštění s dohledem a s činností PMS v rámci této tematiky. První pododdíl této podkapitoly budu věnovat vysvětlení nejčastějších termínů, které se objevují u probačních dohledů obecně a v dalších částech se objasním jednotlivé fáze institutu dohledu u podmíněného propuštění.

5.2.1 Podstata některých vybraných pojmů a jejich právní rámec

5.2.1.1 Dohled – platná právní úprava

Nejprve popíšu současnou platnou právní úpravu, kde je definován pojem a účel dohledu. Přesná definice obsažená v ustanovení § 49 zákona č. 40/2009 Sb., Trestního zákoníku zní takto: *1) Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem PMS spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.*

2) Účelem dohledu je a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti, b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

3) Dohled nad pachatelem provádí probační úředník.

Dohled je tedy opatření, které soudce nebo státní zástupce může uložit, pokud považuje za důležité po určitou dobu sledovat a kontrolovat chování pachatele. Dohled spočívá v odborném vedení a pomoci pachateli ke změně chování. Má vést ke snížení rizika opakování trestné činnosti a tím k ochraně společnosti před kriminalitou. Dohled provádí probační úředník nebo probační asistent střediska PMS (dále jen probační úředník nebo probační pracovník), v němž má odsouzený bydliště nebo se dlouhodobě zdržuje.

V § 50 a 51 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, jsou uvedeny povinnosti pachatele a povinnosti a oprávnění probačního úředníka, které je nutno definovat, jelikož vyložení těchto termínů přispěje k vyjasnění instituce dohledu.

Jaké jsou tedy povinnosti pachatele, kterému byl uložen dohled? Vyjmenuji jednotlivě dle § 50 TZ:

- povinnost spolupracovat s probačním úředníkem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu
- povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu probační úředník určí
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Ze zákonné úpravy obsažené v § 51 TZ vyplývají určité povinnosti také probačnímu úředníkovi, který má:

- povinnost vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s vytvořeným probačním plánem
- povinnost být klientovi nápomocen v jeho záležitostech
- povinnost plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život
- povinnost pravidelně aktualizovat probační plán dohledu, přičemž přihlíží k výsledkům dohledu a k osobním, rodinným a jiným poměrům pachatele
- povinnost informovat bez zbytečného odkladu předsedu senátu, který dohled uložil, jestliže pachatel, kterému byl uložen dohled, závažným způsobem nebo opakovaně porušil podmínky dohledu, probační plán nebo přiměřená omezení či přiměřené povinnosti uložené soudem
- povinnost upozornit pachatele na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, probačního plánu nebo přiměřených omezení a přiměřených povinností bude o tom informovat předsedu senátu
- povinnost informovat nejméně jednou za 6 měsíců (nestanoví-li předseda senátu soudu, který dohled uložil, jinak) o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o dodržování stanovených podmínek, probačního plánu a přiměřených omezení a přiměřených povinnostech pachatelem o jeho poměrech.

Když shrnu výše popsané, musím konstatovat následující důležité body. Dohledem se tedy rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, který se uskutečňuje na středisku PMS, ale probační úředník má ze zákona právo navštívit pachatele kdykoliv během průběhu dohledu v místě jeho bydliště. Dohledem chápeme především

kontrolu dodržování podmínek trestu, které soud zároveň s dohledem uložil. Probační úředník nabízí pachateli také pomoc při řešení určitých problémů týkajících se života pachatele. Je nutno podotknout, že v rámci dohledu je pachatel probačním úředníkem veden k převzetí odpovědnosti za své chování a veden k řešení následků trestné činnosti. Dohled probíhá způsobem stanoveným v probačním plánu dohledu (pojem bude vysvětlen v dalších kapitolách), který sestaví probační úředník ve spolupráci s pachatelem a kde budou stanoveny způsoby realizace dohledu, tzn. kde budou probíhat konzultace v rámci dohledu, jak častá budou jednotlivá setkání, jakým způsobem bude pachatel plnit povinnosti a omezení uložená soudem a řadu dalších ujednání. Plán také upravuje postup při zjištění, že pachatel neplní podmínky dohledu.

Ve výše uvedeném odstavci záměrně používám pojem „pachatel“, jelikož ustanovení o probačním dohledu se vztahuje bez rozdílu na podmíněně odsouzeného (u institutu podmíněného odsouzení, tedy podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody) a na podmíněně propuštěného (u institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody). Určitá specifika v pojetí dohledu u podmíněného propuštění a u podmíněného odsouzení existují i přesto, že není zvláštní pojetí institutu dohledu u podmíněného propuštění a institutu dohledu u podmíněného odsouzení.

V rámci vykonávání probačního dohledu je kladen velký důraz na pravidelný osobní kontakt mezi pachatelem a probačním úředníkem. Je to právě osobní kontakt, jehož smyslem je, že se probační úředník podrobně seznámí s osobou pachatele, s jeho životní situací a s jeho problémy, které s ním bude řešit. Při osobních setkáních s pachatelem probační úředník využije své odborné kvalifikace, schopností a dovedností k odbornému vedení pachatele a k psychosociálnímu působení na něj, k poradenské činnosti a pomáhá tak řešit pachatelovy problémy.⁸³

Jaká je tedy podstata a cíl dohledu?

„Podstatou probačního dohledu je konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, která je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství.

Cílem působení na pachatele při výkonu probačního dohledu je zdržení se trestné činnosti do budoucna a získání vhodného sociálního zázemí a perspektivního společenského uplatnění.“⁸⁴

V rámci probačního dohledu je podstatné také ujasnění rolí mezi probačním

⁸³ ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon. Komentář. I. díl.* Praha: C. H. Beck, 2004, s. 224.

⁸⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi.* Praha: C. H. Beck, 2000, s. 241

úředníkem a pachatelem. Domnívám se, že je nutné zdůraznit, že probační úředník zde vystupuje v roli nadřazeného subjektu, který se vyznačuje důležitým atributem autority vůči pachateli. Pachatel je tedy osobou, jejíž chování a počínání je kontrolováno. Nejedná se tedy o rovné postavení subjektů tohoto vztahu, které vyplývá již ze samotné podstaty probačního dohledu obsaženého i v samotném názvu tohoto institutu. Pachatel je sice probačním úředníkem veden a je mu ze strany probačního úředníka pomáháno, ovšem pachatel musí mít v tomto vztahu stále na paměti, že je v pozici subjektu, jehož chování a plnění podmínek je kontrolováno, jelikož se v minulosti dopustil nějakého závadového chování, za který nese postih a v případě porušení podmínek dohledu může dojít až k uložení nepodmíněného trestu.

5.2.1.2 Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti

Právní rámec těchto institutů, které může uložit soud v rámci podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění, nalezneme v ustanovení § 48 odst. 3 a 4 TZ. Jedná se o přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Konkrétně tak soud může dle ustanovení § 48 odst. 4 jakožto omezení a povinnosti směřující k vedení řádného života uložit, aby se pachatel:

- podrobil výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace
- podrobil vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy
- podrobil léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle TZ
- podrobil vhodným programům psychologického poradenství
- zdržel se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami
- zdržel se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob
- zdržel se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek
- zdržel se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek
- uhradil dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku
- veřejně se osobně omluvil poškozenému
- poskytnul poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Výčet přiměřených povinností a přiměřených omezení uvedených v § 48 odst. 4 TZ je demonstrativní a není limitován, což by nebylo ani žádoucí, jelikož existuje značná různorodost jednotlivých případů a podle těchto různorodostí. S je třeba přihlídnout

k osobnosti pachatele a jeho možnostem a schopnostem. Soud tedy může uložit i jiná opatření a povinnosti, pokud to bude vyžadovat potřeba působit na pachatele tak, aby vedl řádný život i bez výkonu trestu odnětí svobody.⁸⁵ Vzhledem k výše uvedenému považují za podstatné konstatovat, že probační úředník se při výkonu dohledu řídí tím, co je uloženo v odsuzujícím rozsudku, tedy respektive jaká konkrétní omezení a povinnosti rozsudek odsouzenému ukládá a jejich dodržování probační úředník kontroluje a k jejich plnění klienta motivuje.

Z judikatury vyplývá, že přiměřené povinnosti a přiměřená omezení a podmínky výkonu dohledu nad podmíněně odsouzeným ve smyslu § 84 TZ musí být ve výroku tak, aby byl uložený trest vykonatelný a aby bylo možno řádně posoudit, zda byly stanovené podmínky, omezení a povinnosti ze strany odsouzeného průběhu zkušební doby řádně dodržovány. Pokud to vyžadují okolnosti případu nebo osoba odsouzeného, může soud konkretizaci přiměřených omezení, povinností a podmínek výkonu dohledu přenést na probačního úředníka. Pokud ovšem nejsou meze takové činnosti probačního úředníka vyčleněny zákonem, musí je soud stanovit ve výroku rozsudku. Probační úředník pak nesmí překročit meze takto vymezené rozsudkem nebo vyplývající ze zákona. Konkretizaci přiměřených povinností, přiměřených omezení a podmínek výkonu dohledu musí probační úředník promítnout do probačního dohledového plánu.⁸⁶

Pokud se jedná o pachatele, jehož věk je blízký věku mladistvému, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností též některá z výchovných opatření uvedených v ZSVM.

5.2.1.3 Řádný život

Pojem řádný život se vyskytuje v souvislosti s popisovanými instituty alternativních trestů a obecně figuruje dosti výrazně v oblasti trestního práva vůbec. Kdybychom hledali zákonné vymezení tohoto termínu, tak v právní úpravě jeho význam nenalezneme. Jedná se o „zaužívaný“ pojem, pod kterým si každý může představit cokoliv, jelikož není přesně vymezen. V případě, že soud rozhoduje o osvědčení pachatele, tedy zjišťuje, zda odsouzený vedl ve zkušební době řádný život. Ovšem je otázkou, podle jakých kritérií zjistí, zda pachatel vedl řádný život, když nejsou vymezeny mantinely tohoto termínu a mnohdy nevíme, co si pod tímto pojmem představit?

Probační úředník zpravidla klientovi v souvislosti se seznámením v rámci úvodní konzultace vysvětluje v poučení o výkonu dohledu, že klient je povinen vést řádný život, čímž

⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 937

⁸⁶ Tamtéž, s. 935

se rozumí nejen nepáchat trestnou činnost a přestupky, ale také plnit si své povinnosti vůči státu (tzn. platit daně, zdravotní a sociální pojištění), hradit řádně výživné na své nezaopatřené děti, plnit si své povinnosti v rámci soudem uložených povinností a omezení, splácet náhradu škody a hradit také další finanční závazky a dluhy. Probační úředník se tedy při objasňování pojmu vedení řádného života snaží o co nejširší vymezení pojmu.

Pojem řádného života může mít dle mého názoru minimálně 2 významné roviny chápání. Za první, vede řádný život osoba, která spáchala nedbalostní trestný čin (např. dopravní nehodu), ale jinak plní veškeré svoje povinnosti, je zaměstnaná, stará se o svoje potomky, hradí veškeré své finanční závazky a ve svém okolí se těší dobré pověsti? A za druhé, vede řádný život osoba, která nespáchá žádný trestný čin, byť i nedbalostní nebo přestupek, ale není zaměstnaná, není evidovaná na Úřadu práce, takže jí vznikají dluhy vůči státu, nehradí svoje finanční závazky, holduje alkoholu a pohybuje se v sociálně patologickém prostředí? Kde je kritérium pro posouzení vedení řádného života?

V rámci výkonu probačního dohledu bývají výše uvedené otázky dilematem při sepisování hodnotící zprávy na pachatele. S podobným rozporem se probační pracovníci setkávají poměrně často, ovšem oproti soudcům na nich neleží břímě odpovědnosti za finální rozhodnutí o dalším osudu pachatele. Soudy při rozhodování samozřejmě přihlížejí k okolnostem spáchaného činu, takže v případě, že podmíněně odsouzený ve zkušební době spáchá trestný čin, soud by měl zkoumat okolnosti skutku a podle toho rozhodnout. I když je pojem řádného života těžce vymežitelný, domnívám se, že alespoň základní rámec a kritéria by zákonem být vymezena měla.⁸⁷

5.2.2 Postup soudů po právní moci rozhodnutí o podmíněném propuštění

Poté, co se stane vykonatelné rozhodnutí o podmíněném propuštění s dohledem, postupují soudy podle trestního řádu, Instrukcí Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (č. 1/2002 SIS) a také vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů a podle zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších zákonů.⁸⁸

„Po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem odešle trestní kancelář v souladu s kancelářským řádem soudu toto rozhodnutí středisku PMS, které

⁸⁷ Podrobněji uvedu návrh na legislativní úpravy v závěrečné kapitole

⁸⁸ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 120

bude výkon dohledu zajišťovat (středisko místně příslušné pobytu podmíněně propuštěného). V písemném příkazu k propuštění odsouzeného, vydaným soudem a doručeným věznicí, je nutno uvést skutečnost, že odsouzený se podmíněně propouští za současného uložení dohledu a zároveň je nutno uvést, které středisko PMS je výkonem dohledu (kontrolou přiměřených povinností a omezení) pověřeno.⁸⁹

Pokyn soudu k provádění výkonu dohledu podle obsahu spisu realizuje písemným pokynem předseda senátu a tento písemný pokyn předá trestní kanceláři a ta příslušnému středisku PMS odešle pravomocné usnesení o podmíněném propuštění. Spolu s usnesením o podmíněném propuštění pošle soud středisku PMS tzv. **Pověření k výkonu probační činnosti**, kde je zpravidla uvedeno, že nad podmíněně propuštěným byl vysloven dohled, že je stanovena zkušební doba a jaká je její délka. Dále jsou tu pak určeny lhůty k podávání zpráv o průběhu dohledu a žádost o neodkladné sdělení všech poznatků, které by mohly vést k nařízení výkonu zbývající části trestu. Některé soudy sdělují střediskům PMS i další informace týkající se výkonu dohledu a připojují k usnesení o podmíněném propuštění a pověření také opis z rejstříku trestů a rozsudek soudu prvního stupně, kterým byl uložen vykonávaný trest, případně pak také připojí rozhodnutí odvolacího soudu.⁹⁰

Soud, který rozhodl o podmíněném propuštění je povinen soustavně sledovat chování podmíněně propuštěného ve zkušební době. Pověřený pracovník soudu vyžaduje ve lhůtách stanovených předsedou senátu nebo samosoudcem nejméně jedenkrát za 6 měsíců opis rejstříku trestů a další podklady nutné k posouzení života odsouzeného, dodržování přiměřených omezení a povinností a snahu hradit škodu způsobenou trestným činem.

5.2.3 Úvod do problematiky výkonu probačního dohledu u podmíněného propuštění – struktura činnosti PMS

V Metodickém standardu PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů je stanoveno, že „PMS usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení následků trestné činnosti a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na ochranu společnosti, zájmy poškozených a prevenci kriminality. Činnost pracovníků PMS v rámci probace pak specificky směřuje k zajištění efektivního výkonu alternativních trestů a opatření spojených s uložením dohledu. Metodický standard se zaměřuje zejména na oblast vytvoření probačního

⁸⁹ Dohoda o spolupráci mezi VS a PMS, oblasti zjišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, čl. 5, Oddíl III

⁹⁰ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 121-122

dohledového plánu, na pojmenování a ošetření rizik a potřeb odsouzeného, na kontaktování a možnosti práce s poškozeným, na provádění návštěv probačního úředníka/asistenta v místě pobytu pachatele, na spolupráci s orgány činnými v trestním řízení a s poskytovateli probačních resocializačních programů.⁹¹

Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010, z něhož je úvodní citovaný odstavec této kapitoly, upravuje pracovní postupy probačního pracovníka při výkonu dohledu v rámci následujících institutů:

- podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem
- podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem
- podmíněného upuštění od potrestání s dohledem
- propuštění z ochranného léčení s dohledem
- výkonu trestu obecně prospěšných prací za současného uložení dohledu.

S tímto metodickým pokynem pak v rámci dalších institutů činnosti PMS ČR služby souvisejí další metodické standardy, jimiž jsou: metodický postup PMS ČR v oblasti nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, metodický standard pro práci s mladistvými, metodický standard pro práci s nezletilými, metodický standard v oblasti přípravy podkladů pro uložení dohledu po propuštění z ochranného léčení.

V následujících oddílech tedy budu vycházet z Pokynu ředitele PMS ČR č. 7/2010 a text obsažený zde bude spíše popisný a obsahující základní metodické postupy v rámci práce probačních pracovníků s podmíněně propuštěnými při uložení dohledu.

5.2.4 Zahájení činnosti PMS v rámci podmíněného propuštění s dohledem a jednotlivé formy práce uplatňované v rámci tohoto institutu

V roce 2002 došlo k tomu, že některé soudy v ČR pověřily střediska PMS, aby kontrolovaly všechny podmíněně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Střediska nebyla schopna za svého tehdejšího minimálního personálního obsazení zvládnout tak rozsáhlou agendu a tak bylo po vyjednávání mezi vedením PMS a příslušnými soudy dohodnuto, že soudy budou střediska PMS pověřovat výkonem dohledu nad podmíněně propuštěnými jen v těch případech, kdy bylo s podmíněným propuštěním rozhodnuto i o uložení dohledu nebo přiměřených povinností či omezení.⁹²

⁹¹ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010

⁹² ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 195

Činnost PMS je zahájena tak, že středisko PMS v místě bydliště podmíněně propuštěného obdrží informaci od soudu v podobě pověření nebo rozhodnutí o tom, že má provádět výkon dohledu. *Ze své praxe mohu konstatovat, že v případě podmíněného propuštění se často stává, že středisko PMS nejprve zkontaktuje podmíněně propuštěný, což je zapříčiněno tím, že podmíněně propuštění jsou ve věznicích sociálními pracovníky upozorněni na to, aby v případě jim uloženému dohledu se sami ohlásili na PMS co nejdříve po svém propuštění, jelikož než soud rozhodující o podmíněném propuštění s dohledem zašle pověření k výkonu dohledu příslušnému středisku PMS, uplyne přibližně doba jednoho měsíce od propuštění. Právě toto období může být pro mnohé podmíněně propuštěné rizikové v tom smyslu, že podmíněně propuštěný je ohrožen řadou nežádoucích faktorů života na svobodě. Jednak se může po svém výstupu setkat s řadou problémů běžného života, které neumí řešit a pokud nemá potřebné sociální zázemí a oporu ve své rodině, může se snáze vrátit ke kriminální činnosti. Je tedy zřejmé, že čím dříve se povede probačnímu úředníkovi navázat kontakt s klientem, zvyšuje se tím šance na podchycení a eliminování rizik možné recidivy, ač probační úředník pochopitelně nezodpovídá za klientovo počínání. Také je však nutno říci, že některé soudy reagují velmi pružně již v rámci rozhodování o podmíněném propuštění a přímo do rozhodnutí o podmíněném propuštění stanoví podmíněně propuštěnému jako povinnost dostavit se v určité lhůtě od svého podmíněného propuštění na středisko PMS. Tato praxe však ještě bohužel není standardní.*

V případě, že středisko PMS zkontaktují tedy nejprve podmíněně propuštěný bez pravomocného rozhodnutí o uložení dohledu, probační pracovník zaeviduje případ v tzv. Rejstříku odborných činností a zahájí svou činnost směřující k zajištění potřebných informací a materiálů, které jsou nezbytné pro založení probačního spisu. To znamená, že středisko oslovené podmíněně propuštěným učiní záznam, v němž uvede základní kontaktní údaje na podmíněně propuštěného, včetně aktuální adresy, korespondenční adresy, telefonického kontaktu, případně elektronického kontaktu a zapíše základní údaje o podmíněně propuštěném. Poté vyzve podmíněně propuštěného (dále jen „klient“), aby vyčkal, až ho zkontaktuje pověřený probační pracovník k dostavení se do střediska PMS k úvodní konzultaci. Probační pracovník, který sepisuje s klientem tento záznam o úkonu, by měl klientovi poskytnout základní informace o činnosti PMS, vysvětlit mu stručně pojem, účel a průběh výkonu dohledu a probrat s ním případné klientovy problémy, s nimiž se krátce po svém podmíněném propuštění potýká. *Mohu uvést, že nejčastěji se jedná o potíže s bydlením, s nedostatkem finančních prostředků a hledáním zaměstnání. Klientovi*

je tedy nutné poskytnout základní poradenství v těchto oblastech a „nasměrovat“ ho na instituce řešící příslušné oblasti klientova života. V této fázi tedy probační pracovník může kontaktovat nebo odeslat klienta na příslušný úřad práce, aby se klient v případě, že nemá zaměstnání zaevidoval jako uchazeč o zaměstnání a bylo mu poskytnuto poradenství v oblasti vyřízení případných sociálních dávek. Někdy dochází také k tomu, že kontaktujeme nebo odesíláme klienty za sociálními kurátory pro dospělé⁹³, jelikož někteří klienti po svém propuštění nemají finanční prostředky a nemají kde bydlet.

Chtěla bych uvést, že všechny tyto výše uvedené (de facto) rizikové faktory, které by mohly zapříčinit vznik další recidivy trestné činnosti je probační pracovník schopen registrovat již v době přípravy podkladů pro podmíněné propuštění, v případě, že žadatel o podmíněné propuštění spolupracuje s PMS, ovšem ne vždy je tento postup v silách probačního úředníka. Tak se někdy může stát, že i přesto, že má klient po svém podmíněném propuštění zajištěno zaměstnání, bydlení a má dobré rodinné zázemí, octne se v bezvýhodné životní situaci a bez domova. Tím chci zdůraznit, jak významný je první kontakt probačního pracovníka s klientem krátce po jeho propuštění.

Další postup střediska PMS je v rámci institutu podmíněné propuštění takový, že jakmile příslušné středisko obdrží podnět od soudu k provádění probačních činností, tedy dohledu nad podmíněně propuštěným, zaeviduje ho podle Spisového řádu PMS ČR buď do Probačního rejstříku nebo do Rejstříku odborných činností. Aby mohl být založen probační spis, je třeba, aby středisko PMS obdrželo pravomocné rozhodnutí soudu a pověření k zahájení probační činnosti. Jakmile jsou tyto podstatné dokumenty středisku doručeny, založí středisko probační spis. Pracovník, který je pověřený výkonem dohledu, si musí vyžádat od orgánů činných v trestním řízení podstatné informace, jimiž jsou: **opis rejstříku trestů, pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně**, který rozhodl o nepodmíněném trestu, **závěry probačního pracovníka** v případě, že PMS spolupracovala s klientem před jeho podmíněným propuštěním.⁹⁴

Po založení probačního spisu, pověřený probační pracovník v co nejkratší možné době (v metodickém standardu je doporučeno do jednoho týdne, nebrání-li mu v tom závažné důvody) pozve klienta k úvodní konzultaci. Formu pozvání volí probační pracovník dle dostupných informací o klientovi a může ho tedy pozvat poštou ve formě písemné pozvánky

⁹³ Sociální kurátor pro dospělé je specializovaný sociální pracovník, který na základě diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a dávky. (Rožum, J., Institut dohledu u podmíněného propuštění, Závěrečná zpráva z výzkumu, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 260)

⁹⁴ *Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Zahájení činnosti střediska PMS*

doručované běžnou poštou, telefonicky, e-mailem. V případě, že klient na pozvánku nereaguje, probační pracovník pokus o navázání kontaktu opakuje a zašle klientovi doporučenou písemnou pozvánku s upozorněním.⁹⁵ *Je důležité, aby při prvním neúspěchu v kontaktování klienta zjistil, pokud je to možné, co bylo příčinou jeho neúspěchu. V případě, že kontaktuje klienta k úvodní konzultaci písemnou pozvánkou a vrátí se mu zásilka zpět, je důležité zjistit, z jakého důvodu (např. adresát je na uvedené adrese neznámý, adresát si zásilku nevyzvedl, apod.). V případě, že je adresát neznámý, zkoušíme zaslat písemnost na jinou možnou adresu, kterou zjistíme ze spisového materiálu. Pokud si klient zásilku nevyzvedl, ač se na uvedené adrese zdržuje, volíme již druhou písemnost ve formě upozornění, kde klienta vyzveme k dostavení se a uvědomíme ho o tom, že je povinen si přebírat poštu. Zásilku pak posíláme doporučeně a to stejně i v případě, že na první obyčejně zasílanou pozvánku klient nereagoval.*

Pokud klient dále nereaguje na upozornění jemu zasílaná, vyhodnotí probační pracovník situaci, přičemž bere v potaz poštou vyznačený důvod nedoručení korespondence. Probační pracovník za účelem objasnění aktuální situace ohledně místa bydliště klienta požádá o součinnost Centrální evidenci obyvatel, případně využije Centrální evidenci vězňů, kam učiní dotaz, zda se klient nachází ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě. Dotazem na orgány Policie ČR (dále jen P ČR) probační pracovník může zjistit, zda na klienta byl vydán zatykač, byl zadržen nebo je v evidenci osob, po nichž bylo vyhlášeno pátrání. Pokud probační pracovník zjistí, že se klient na soudem poskytnuté adrese pobytu nezdržuje a využije informací z Centrální evidence obyvatel a z Centrální evidence vězňů a ani od orgánů P ČR nemá informace o faktické adrese klienta, obrátí se na soud, který o vyslovení dohledu rozhodl a požádá ho o zjištění místa aktuálního pobytu klienta a poskytnutí adresy. Pokud se klient na konzultaci nedostaví bez omluvy, ovšem pozvánka mu byla doručena a probační pracovník o tom má objektivní podklady-např. doručenka, záznam o úkonu, apod., považuje se taková situace za **neplnění uloženého dohledu**. Podle závažnosti případu a podle posouzení situace volí probační pracovník další postup, tzn. například požádá o spolupráci P ČR, provede terénní šetření nebo podá informaci příslušnému soudu o závažném porušení podmínek dohledu. V případě, že je klient zkontaktován a dostaví se na úvodní konzultaci, je mu v rámci úvodního setkání vysvětlen účel, cíl a pravidla dohledu. Probační pracovník zde přesně vymezí povinnosti klienta a kompetence probačního pracovníka v rámci dohledu. Probační pracovník se tedy v úvodním rozhovoru zaměřuje

⁹⁵ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Zahájení činnosti střediska PMS

zejména na poskytnutí základních informací o podmínkách a pravidlech dohledu, která je klient povinen dodržovat, na předání základních informací o PMS a její činnosti a především se soustředí na vyjasnění rolí jednotlivých subjektů v případě klienta (tzn. probační pracovník, klient, soud, poškozený, aspoň.). Dále pak probační pracovník ověří kontaktní údaje na klienta, popřípadě získá další. Výstupem z úvodní konzultace je zpracování „Záznamu o úkonu“ a „Poučení o výkonu dohledu“.⁹⁶ Poučení o výkonu dohledu je podstatnou součástí probačního dohledu, **jehož obsah je uveden v Příloze Příloze 5).**

Další konzultace se pak zaměřují na oblast udržení pravidelného osobního kontaktu s klientem, včetně kontroly dodržování dohodnutých termínů a dojednání termínů dalších setkání, na vyhodnocení rizik a potřeb odsouzeného a zpracování těchto zjištění do probačního dohledového plánu, o kterém bude řeč v samostatné kapitole. Další konzultace jsou soustředěny dále na dojednání způsobu plnění a kontroly soudem uložených přiměřených povinností a omezení, případně se dojednávají plnění povinností klientem nad rámec stanovený v rozhodnutí soudu (např. dobrovolná léčba, docházka do určitého programu, apod.). Na konzultacích probační pracovník zjišťuje a ověřuje informace o aktuální životní situaci klienta (zaměstnání, zdroj příjmů, bydlení, rodinné zázemí, zdravotní stav klienta), mapuje finanční situaci klienta, a to včetně poskytnutí dluhového poradenství. Stále přibývá klientů zatížených exekucemi, tudíž základní orientace probačního pracovníka v oblasti dluhového poradenství, respektive v poskytnutí alespoň základních informací ohledně exekuce je žádoucí. Probační pracovník se zaměřuje také na zjištění informací o přítomnosti závislosti na návykových látkách nebo závislosti na alkoholu či hracích automatech. Úkolem probačního pracovníka je také zjistit postoj klienta k trestnému činu, k uloženému trestu, k oběti (poškozenému) a k jeho zodpovědnosti klienta za řešení následků trestné činnosti. Pracovník PMS se také snaží porozumět představám klienta o odčinění následků trestného činu včetně zjištění reálné možnosti náhrady škody a pokud je náhrada škody vymezena v rozhodnutí soudu jako podmínka pro osvědčení klienta, je nutné, aby probační pracovník sledoval počínání klienta směřující k náhradě škody způsobené trestným činem a motivoval ho k dosažení žádoucího výsledku. Probační pracovník se pochopitelně na setkáních věnuje také momentálním problémům, s kterými klient přichází, může se jednat například o dlouhodobou nezaměstnanost, problémy s bydlením, špatné rodinné vztahy, řešení dalších dluhů klienta,

⁹⁶ *Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS a ROZUM, Jan. Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 195*

apod. Zde již pak záleží na schopnostech a pracovní vyčerpání probačního pracovníka, zda je schopen se dané tématice věnovat. Je nutno podotknout, že probační pracovník je povinen poskytnout klientovi odborné vedení a pomoc a tím ho vést k řádnému životu, ovšem není povinen řešit za klienta jeho soukromé záležitosti, které nemají nikterak souvislosti s průběhem dohledu. V momentu, kdy tyto osobní problémy by mohly způsobit to, že by přerostly v psychickou krizi, respektive by mohly negativně ovlivnit průběh dohledu a cíle sledované dohledem, bude na místě, aby probační pracovník byl klientovi nápomocen při řešení potíží, ovšem tím není myšleno, že by měl zastávat roli terapeuta. Probační pracovník může v takových situacích například doporučit klientovi návštěvu odborníka jako psychologa, psychiatra, sociálního kurátora, odborného dluhového poradce, zaměstnance úřadu práce, pracovníka právní poradny, apod., případně může probační pracovník zprostředkovat klientovi kontakt s těmito osobami. V první řadě je ale klient probačním pracovníkem veden k tomu, aby sám z vlastní iniciativy se snažil řešit své potíže a probační pracovník by za použití metod odborného a motivačního rozhovoru měl klienta směřovat k tomu, aby se klient dokázal o své záležitosti postarat sám. O obsahu jednotlivých konzultací si probační pracovník sepíše tzv. Záznam o úkonu.

Určení konkrétní intenzity kontaktu a podoby spolupráce probačního pracovníka s klientem se v první řadě odvíjí od zjištěné míry rizika recidivy trestné činnosti a rizika újmy, kterou probační pracovník po několika konzultacích s klientem je schopen určit, a dále od fáze, v níž se dohled nachází. Určení intenzity kontaktů se odvíjí také od obsahu uložených podmínek dohledu, tedy od uložených přiměřených povinností a omezení. Intervaly mezi konzultacemi jsou stanoveny s ohledem na princip ochrany společnosti, individuální okolnosti konkrétního případu, včetně osoby pachatele a operativně se přizpůsobují aktuálnímu průběhu dohledu. Je však doporučováno, aby v počáteční fázi dohledu byla intenzita kontaktů vyšší, a to nejméně 1krát měsíčně, u násilné trestné činnosti je dle Pokynu ředitele č. 2 z r. 2010 stanoven kontakt po dobu prvních 3 měsíců intenzivní, a to několikrát do měsíce a v odůvodněných případech i 1krát týdně.⁹⁷ Potřeba častějších kontaktů je zdůvodněna nutností zjistit všechny potřebné informace týkající se osoby pachatele a okolností

⁹⁷ Pokyn ředitele PMS č. 2/2010 upravující postup úředníků a asistentů PMS v oblasti výkonu dohledu nad pachateli násilných trestných činů, Spr. 51/2010-000, Výkladový komentář – s. 3

Pokyn ředitele PMS č. 2/2010 se vztahuje na následující násilné trestné činy: týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, vražda, úmyslné ublížení, úmyslná těžká újma, omezování osobní svobody, zbavení osobní svobody, loupež, vydírání, znásilnění, pohlavní zneužívání-zneužití na osobě mladší 15 let, pohlavní zneužívání-zneužití závislosti osoby.

spáchaného trestného činu, s cílem vyhodnotit aktuální rizika a potřeby z důvodu sestavení probačního dohledového plánu.⁹⁸

V případě, že klient plní podmínky dohledu a dostavuje se k pravidelným konzultacím, je možné po nějakém čase rozvolnit intervaly mezi jednotlivými konzultacemi, maximálně však 1krát za 3 měsíce (dle metodického pokynu). Je také možná situace, že soud stanoví sám intervaly mezi jednotlivými konzultacemi mezi pachatelem a probačním úředníkem. Pokud probační pracovník nazná, že intervaly mezi jednotlivými schůzkami jsou tak, jak byly stanoveny soudem, účelné, není třeba je měnit, intervaly zachová. Ovšem pokud dojde k situaci, že probační pracovník nesouhlasí s intervaly mezi jednotlivými schůzkami, které stanovil soud, zkontaktuje soudce s žádostí o nápravu.⁹⁹

Nedílnou součástí odborné práce probačního pracovníka v rámci zajištění výkonu dohledu je návštěva v místě bydliště pachatele. V průběhu dohledu by měla proběhnout minimálně 1krát. Účelem návštěvy je poznat přirozené sociální prostředí klienta, zmapovat jeho sociální zázemí a vztahy a ověřit také klientem sdělované skutečnosti. Návštěva v místě bydliště klienta otevírá probačnímu pracovníkovi prostor pro navázání spolupráce se členy rodiny klienta v rámci dohledu. Zjištěné informace také mohou vést k tomu, že probační pracovník v případě zájmu a potřeby nabízí klientovi, a případně také jeho rodině, pomoc při řešení nepříznivé sociální situace. Počet dalších návštěv se řídí potřebou pracovníka provést kontrolu plnění podmínek dohledu, ale vychází také ze zjištěných rizik klienta a bere v úvahu i potřeby klienta. Návštěvy v místě bydliště klienta jsou s klientem dojednané předem, ovšem probační pracovník je oprávněn provést i návštěvy namátkové, to znamená bez předchozího projednání s klientem. O tomto postupu probační pracovník informuje klienta již na počátku dohledu, obvykle v poučení o průběhu dohledu a možnost provedení návštěvy je zahrnuta i do probačního dohledového plánu. Důležité je neopomenout, že v případě vstupu do prostoru obývaného klientem je třeba respektovat základní práva klienta. Pokud klient odmítne vstup probačního pracovníka do svého obydlí, informuje o této skutečnosti probační pracovník soud. Je také podstatné, aby si probační pracovník během návštěvy byl schopen vyjednat základní podmínky pro rozhovor s klientem, případně s ostatními přítomnými členy rodiny či domácnosti klienta. Probační pracovník si při návštěvě prohlédne obydlí, v němž klient žije, ovšem nesnaží se násilně vstoupit do prostoru, do kterého ho klient odmítá vpustit. Probační pracovník musí mít na paměti, že klient je pro něho při návštěvě místa bydliště průvodcem.

⁹⁸ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 605

⁹⁹ *Pokyn ředitele PMS č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů*, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

Na návštěvě pracovník zjistí také informace o osobách, které s klientem v obydlí žijí a případně zjišťuje další podrobnější údaje.¹⁰⁰

K tomu, aby mohl probační pracovník vstoupit do obydlí klienta, není podstatné, zda zde má pachatel trvalý pobyt, ale zda se zde fyzicky zdržuje. Právní důvod, ze kterého se zde zdržuje, není rozhodující. Zákon nestanoví povinnost jiné oprávněné osobě, aby umožnila vstup do jeho obydlí (např. vlastníkovi, nájemci), pokud je taková osoba oprávněná disponovat příslušným domem nebo bytem, v němž se pachatel zdržuje, resp. rozhodovat o povolení vstupu do něj. Pokud dojde k tomu, že oprávněná osoba neumožní vstup do obydlí, informuje o tom probační pracovník neprodleně soud, který uložil dohled a upozorní současně na konkrétní, z toho plynoucí rizika.¹⁰¹

V rámci provádění návštěv v místě bydliště je však podstatné, aby probační pracovník měl k dispozici základní informace o klientovi a o místě, které má navštívit. To znamená, že by měl vědět, zda se jedná o pachatele zvlášť násilného trestného činu, zda zná klienta již z předchozí spolupráce, jaké má s klientem dosavadní zkušenosti, zda bydlí klient v odlehlé lokalitě, zda je místo obýváno sociálně vyloučenými osobami nebo se lokalita místa bydliště klienta vyznačuje zvýšeným výskytem spáchaných kriminálních činů, apod. Na toto případné riziko pamatuje také metodický pokyn a upozorňuje na něj a zároveň klade důraz na to, aby probační pracovník před návštěvou zvážil, v jakou denní dobu návštěvu provede a zda ji uskuteční sám nebo v doprovodu dalšího kolegy, případně si vyžádá asistenci P ČR.¹⁰²

Jak jsem již uvedla, metodický pokyn na určité riziko sice pamatuje, ovšem podle metodického pokynu ředitele č. 2/2010 u vybraných násilných trestných činů, je pověřený probační pracovník povinen činit návštěvu v místě bydliště do jednoho měsíce po svém úvodním kontaktu s pachatelem. ***Domnívám se, že toto nařízení je poměrně riskantní k bezpečnosti probačního pracovníka, jelikož probační pracovník nemá šanci dostatečně poznat klienta a odhadnout jeho jednání a také se nemůže při návštěvě zaměřit na informace, které zjišťuje běžně až za nějakou dobu, kdy je mezi klientem a probačním pracovníkem vybudována důvěra a klient je k pracovníkovi otevřenější. Musím též z praxe své a svých kolegů upozornit na to, že mnohý pachatel násilného trestného činu není tak rizikový jako pachatel činu, který není vymezen v Pokynu ředitele č. 2/2010.***

¹⁰⁰ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel, a kol. Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 607

¹⁰² Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

Do práce probačního pracovníka v rámci průběhu dohledu neodmyslitelně patří pochopitelně také ověřování údajů sdělovaných klientem. Pro probačního pracovníka jsou zdrojem informací jednak klientem tvrzené údaje a skutečnosti, za druhé informace od rodinných příslušníků klienta, ale také informace z písemného či osobního styku probačního pracovníka s dalšími fyzickými nebo právníckými osobami, které na případu spolupracují. Tyto kontakty jsou pracovníkem vytvářeny s cílem ověřit nebo doplnit údaje důležité pro průběh dohledu. Vzhledem k tomu, že za plnění obsahu probačního plánu je zodpovědný klient, měl by probační pracovník upřednostňovat, aby klient sám informace, které probačnímu pracovníkovi sděluje, také dokládal. To znamená, že například když klient tvrdí, že je zaměstnán, měl by doložit své tvrzení pracovní smlouvou sám automaticky nebo na výzvu probačního pracovníka, aniž by probační pracovník musel kontaktovat údajného zaměstnavatele klienta. De facto vše, co může doložit klient sám, by měl protančí pracovník tzv. „nechat“ na klientově snaze a iniciativě a také ho k tomu motivovat. Klient je nicméně v rámci poučení ze strany probačního pracovníka informován o tom, že pokud v průběhu dohledu nedoloží potřebné podklady nebo pokud vznikne pochybnost o jejich pravosti, probační pracovník je oprávněn si tyto informace obstarat i bez součinnosti klienta v rámci svých kontrolních kompetencí. Probační pracovník dále ověřuje, zda klient plní soudem stanovené povinnosti a omezení, jaké jsou zdroje jeho příjmů, zda dodržuje podmínky vedení řádného života a jak řeší následky trestného činu. Pro tyto účely je probační pracovník v kontaktu s poškozeným, u něhož informace o náhradě škody ověřuje.¹⁰³

5.2.5 „Risk and need assessment“ tedy mapování a vyhodnocování rizik a potřeb klienta jako nástroj probačního pracovníka

„Pojmy „*risk assessment*“ a „*need assessment*“ je v anglosaské literatuře označováno posouzení či diagnostika pachatele, ohodnocení rizika a zhodnocení jeho kriminogenních potřeb; slouží tedy k posouzení pachatele („*offender assessment*“).“¹⁰⁴

Význam posouzení rizik a potřeb spočívá v identifikaci kriminogenních potřeb, které plní úkol cíle zacházení s pachatelem. Probační pracovníci a sociální kurátoři, pracovníci ve vězeňství a další poskytovatelé služeb potřebují jasně zformulované a definované kriminogenní potřeby v případě konkrétního programu pro pachatele. Literatura

¹⁰³ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

¹⁰⁴ BLATNÍKOVÁ, Šárka, NETÍK, Karel. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 74

o resocializaci a zacházení ukazuje, že redukce kriminogenních potřeb u pachatele je spojena se snížením jeho recidivity.¹⁰⁵

Jak tedy vysvětlíme jednotlivé pojmy rizik a potřeb?

Pojem „rizika“ (*risks*) odkazuje na pravděpodobnost, že pachatel se dopustí kriminálního jednání (spáchá trestný čin) např. po propuštění z výkonu trestu. Risk assessment umožňuje předpovídání rizika budoucího kriminálního chování.

Pojem „potřeby“ (*needs*) vysvětlujeme tak, že jsou to právě ony, které utvářejí pachatelovo kriminální chování, informují nás o pachateli a jsou zaměřeny na koncipování programu zacházení. *Needs assessment* tedy nabízí používání prediktivních metod jako pokusu o snížení kriminálního chování pomocí stanovení různých postupů zacházení intervencí.¹⁰⁶

„Mapování a vyhodnocování rizik a potřeb, znamená stručně řečeno zjišťování informací o pachateli, oběti a okolnostech trestného činu, zjišťování rizika recidivy pachatele a rizika vzniku újmy pro oběť, hledání potřeb pachatele a oběti a jejich zohlednění v práci probačního úředníka/asistenta v rámci dohledu. Na základě zjištěných informací pak probační úředník/asistent navrhuje konkrétní opatření, která ve svém důsledku snižují riziko opakování trestné činnosti a vedou ke zvýšení ochrany společnosti (tj. k prevenci rizika vzniku újmy). Tato opatření jsou součástí probačního dohledového plánu.“¹⁰⁷

Metodický pokyn obsahuje základní okruh informací, které se zjišťují nebo mají být zjišťovány za účelem provedení analýzy rizik a potřeb pachatele a také obsahuje stručný návod na vyhodnocení rizika recidivy trestné činnosti a rizika újmy. O klientovi tedy v rámci metody risk and need assessment zjišťujeme, jaká je aktuální trestná činnosti, tedy typ spáchaného činu (zda se jednalo o trestný čin spojený s násilím, rasově motivovaný, sexuálně motivovaný, apod.), jaká je trestní minulosti klienta z hlediska počtu a typu spáchaných deliktů, uložených trestů a opatření a jejich výsledku, věku pachatele, kdy byl poprvé odsouzen, jaké byly faktory ovlivňující trestnou činnost (vzdělání, zdravotní stav, závislosti, pracovní uplatnění, sociální dovednosti pachatele, apod.), jaký je postoj klienta k trestné činnosti, k oběti a ke způsobeným následkům a jaké jsou aktuální potřeby klienta se zaměřením na sociální, rodinnou, finanční, osobnostní, zdravotní a pracovní stránku. Zjištěné informace porovnáme a propojíme a vyhodnotíme případné souvislosti mezi nimi. Na základě tohoto procesu by pak probační pracovník měl vyjádřit svůj názor týkající se

¹⁰⁵ ANDREWS, D. A., a kol. *Does correctional treatment work? A clinically – relevant and psychologically informed meta-analysis*. Criminology, 28, 1990, pp. 369-404

¹⁰⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka, NETÍK, Karel. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 75

¹⁰⁷ *Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů*, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

pravděpodobnosti, zda klient bude nebo nebude pokračovat v páčání trestné činnosti. Pokud se probační pracovník domnívá, že klient bude pokračovat v páčání trestné činnosti, měl by probační pracovník uvést, jaké riziko újmy by mohlo vzniknout a navrhnout konkrétní opatření, která by výše uvedené riziko snížila. Probační pracovník provádí analýzu zejména faktorů ohledně zaměstnání a kvalifikace, bydlení, financí, myšlení, postojů a chování, duševního a tělesného zdraví, rodiny a sociálních vztahů, zneužívání omamných a psychotropních látek, postoje k trestnému činu, odpovědnosti za náhradu škody a postoji k oběti. Jakmile tedy probační pracovník vyhodnotí všechny informace, identifikuje riziko recidivy a riziko vzniku újmy a také potřeby klienta, které úzce souvisejí s trestnou činností. Způsoby práce s klientem, které probační pracovník zvolí, by se měly zaměřit na snížení rizika opakování trestné činnosti, na potřeby a zájmy poškozeného a na ošetření potřeb pachatele, které souvisejí s jeho kriminálním jednáním (tzn. integrace pachatele).¹⁰⁸

Jaké tedy mohou být jednotlivé rizikové faktory ve jmenovaných oblastech života klienta-pachatele? Odpověď lze nalézt v Metodickém pokynu. Pro představu uvedu alespoň následující, o kterých si myslím, že jsou u mých klientů v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nejčastější a které se shodují s faktory uvedenými v metodickém pokynu: **rizikové faktory v oblasti zaměstnání a kvalifikace, v oblasti bydlení, v oblasti financí, v oblasti myšlení a postojů, chování, tělesného a duševního zdraví, v oblasti rodiny a sociálních vztahů, v oblastech zneužívání návykových látek.**

Vyhodnocení rizika recidivy trestné činnosti a rizika újmy probíhá tak, že probační pracovník zanalyzuje aktuální trestnou činnost, trestní minulost a faktory spojené s trestnou činností a vyhodnotí je ve vzájemném vztahu. Vyhodnocování uvedených rizik spočívá v určování pravděpodobnosti výskytu trestního jednání v nejbližší budoucnosti a v odhadu možného dopadu trestního jednání, pokud nastane. Újma je definována jako trvalý nebo obtížně odstranitelný psychický nebo fyzický následek trestné činnosti. Podle toho, jakou míru rizik probační pracovník zjistí, volí intenzitu své spolupráce s klientem. Pokud pracovník zjistí, že riziko recidivy je vysoké a souběžně vyhodnotí že riziko vzniku možné újmy je vysoké též, zvolí pracovník vysokou míru intenzity spolupráce s klientem. Jak taková spolupráce vypadá? Jedná se o **časté pravidelné osobní kontakty** mezi probačním pracovníkem a klientem, **návštěvu v místě bydliště klienta učiněnou co nejdříve, včasný kontakt s obětí, důsledné ověřování plnění uložených povinností a omezení, ověřování**

¹⁰⁸Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

informací o osobě klienta v rámci dojednané spolupráce s orgány P ČR. Probační pracovník by měl v rámci práce s klientem zaměřovat svou pozornost zejména na faktory zvyšující rizika, a toto by mu mělo usnadnit položení a zodpovězení následujících otázek:

- 1. Jak vysoká je pravděpodobnost, že klient zopakuje trestnou činnost a jaký typ skutku to může být?**
- 2. Za jakých okolností se klient může dopustit opakování trestného činu?**
- 3. Kdo konkrétně by byl trestným jednáním klienta ohrožen?**
- 4. Jak vážný by byl dopad na tuto osobu/osoby v případě recidivy pachatele?**

Podle Metodického pokynu by probační pracovník měl věnovat také zvýšenou pozornost aktuálním situacím v životě klienta, které by mohly zvýšit riziko recidivy (např. ztráta rodinného zázemí, ztráta bydlení, zaměstnání, úmrtí blízké osoby, zhoršení finanční situace, apod.). Pracovník měl zvážit opatření směřující k prevenci trestné činnosti a zahrnout je do probačního dohledového plánu, přičemž by měl vycházet ze závěrů provedené analýzy rizik a potřeb klienta. Dle Metodického pokynu by měla mít opatření formu určení intenzity a podoby kontaktu probačního pracovníka s klientem v průběhu dohledu, způsobu a intenzity kontroly plnění uložených povinností a omezení.¹⁰⁹

Risk and need assessment informuje probační pracovníky o možnostech práce při zjišťování rizik a potřeb. Je jisté, že je právě účelem probační činnosti pracovat s riziky a potřebami klienta, jelikož od těchto faktorů se odvíjí problematika trestné činnosti a je tedy nutné pracovat na omezování a snižování rizik. Ovšem ptám se, zda vůbec probační pracovníci mají kapacitu a schopnosti na to, aby takto detailně postupovali s každým klientem? A také zůstává otázkou, zda je vůbec možné vyhodnotit vždy všechna rizika? Pochybnosti ve mně vzbuzuje skutečnost, že probační pracovník nežije s klientem, netráví s ním chvíle v domácnosti nebo v zaměstnání, sdílí s ním pouze maximálně hodinu za měsíc nebo dva. Je tedy vůbec risk and need assessment prováděná probačním úředníkem reálná a vypovídající? Je také potřeba uvědomit si, že při vyhodnocování rizik hrozí určitá míra zkreslení. Domnívám se, že většina pracovníků vůbec žádné „vyhodnocení“ rizik nedělá a pracuje pouze na základě svého instinktu. Zbývá mi položit si další otázku k tomuto tématu, a to - jaké má vlastně PMS nástroje na zjišťování rizik? Risk and need assessment není koncepční metoda jako taková, jedná se skutečně o nástroj probačního pracovníka pro identifikaci rizik a potřeb klienta. A otázkou zůstává, zda vůbec z tohoto nástroje koncepční metoda vypracovat jde?

¹⁰⁹ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

5.2.6 Probační dohledový plán (dále jen Probační plán)

Na úvodní konzultaci je klient probačním pracovníkem obeznámen se svými povinnostmi v rámci probačního dohledu. Na dalších setkáních by postupně mělo dojít k dojednání konkrétních pravidel spolupráce mezi klientem a probačním pracovníkem a k vytvoření probačního dohledového plánu (dříve označovaného jako probační program).

„Probační plán je individuální specifikací obsahu dohledu a jeho konkrétní podoby, je klíčovým dokumentem pro vyhodnocování průběhu dohledu. **Probační plán je pro klienta závazný a klient je povinen jej dodržovat.**“¹¹⁰

„Obsah probačního plánu¹¹¹ se v první řadě odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu a zákonného právního rámce institut dohledu, dále pak od individuální situace klienta a specifických okolností souvisejících s trestnou činností. Probační plán je tvořen probačním úředníkem ve spolupráci s klientem a představuje možnost kreativního rozvoje jejich pracovního vztahu. Probační úředník tak s klientem identifikuje a pojmenovává jeho specifické potřeby a zájmy a společně hledají možnost jejich naplnění společensky a právně přijatelným způsobem. Probační úředník v maximální možné míře vyzdvihuje všechna klientova pozitiva, ale zároveň s klientem hledá cesty, jak měnit to, co je hodnoceno jako negativní, tj. společensky a právně přijatelné. V rámci konzultací probační úředník otevírá prostor pro prezentaci životních postojů klienta a podporuje ho v získání náhledu na ty, které se neslučují se zákonem. Jedná se o dlouhodobou práci probačního úředníka s klientem, která se realizuje prostřednictvím postupného naplňování cílů a dílčích kroků, jež jsou stanoveny v rámci probačního plánu.“¹¹²

Probační pracovník tedy s klientem stanoví v rámci jejich vzájemné spolupráce obsah probačního plánu a vychází při tom z pravomocného rozhodnutí soudu, kde jsou uloženy přiměřené povinnosti a omezení, které se v probačním plánu dohledu musí objevit. Dále sestavování probačního plánu vychází ze zákonného právního rámce dohledu, jak uvádí Šámal a individuální situace klienta, specifických okolností souvisejících s příčinami páchaní trestné činnosti, vždy s přihlédnutím k potenciálním rizikům dalšího kriminálního selhání ze strany pachatele a současně též k jeho opodstatněným potřebám (např. zahájení léčby závislosti, apod.). V probačním plánu dohledu je přihlédnuto též k zájmům poškozeného tak,

¹¹⁰ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 604-605

¹¹¹ Poznámka: citovaný autor používá označení probační program, od r. 2010 se užívá označení probační dohledový plán, proto v citaci uvádím současnou platnou úpravu a místo probačního programu píši o probačním dohledovém plánu. Pojem probační program existuje nadále, ale vyjadřuje jedno z výchovných opatření u mladistvých a jeho definice je uvedena v § 17 odst. 1 ZSVM.

¹¹² ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 196-197

aby pachatel odčinil jím způsobenou hmotnou škodu, případně se s poškozeným vyrovnal jiným způsobem. Spolupráce pachatele při vytváření probačního plánu není podmínkou závaznosti, je stanoveno, že pachatel je povinen spolupracovat s probačním pracovníkem i když se na vytváření plánu nepodílel. V takovém případě je ale nutné klienta s probačním plánem seznámit, vysvětlit mu obsah a způsob jeho realizace a předat mu i jeho písemné vyhodnocení.¹¹³

„Probační úředník zpracovává probační plán v počátku dohledu a to nejdéle do 6ti měsíců od zahájení osobní spolupráce s klientem. Probační plán pak průběžně vyhodnocuje a aktualizuje v závislosti na výsledcích, kterých pachatel dosáhl či nedosáhl v průběhu výkonu dohledu a na změnách v jeho osobních, rodinných a jiných poměrech. Probační úředník s klientem vyhodnocuje, zda byly jednotlivé dílčí kroky obsažené v probačním plánu splněny (zcela splněny, částečně splněny, nebyly splněny). Pokud ve sledovaném období nedošlo k žádným významným změnám ve výsledcích dohledu a poměrech pachatele, probační úředník/asistent prodlouží platnost probačního plánu dohledu na další stanovenou dobu. Probační plán vymezuje postupy, které probační úředník realizuje s klientem v průběhu dohledu, jako např. časový rámeček, pro který se probační plán dohledu stanovuje, interval provádění kontaktu (docházení klienta na středisko PMS, návštěva v místě bydliště), místo bydliště nebo pobytu, kde se klient bude zdržovat a přebírat si poštu, způsob, jak bude klient informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, zdrojích obživy, aj. Popisuje také způsob a postupy, jak bude probační úředník provádět kontrolu dodržování stanovených podmínek či plnění přiměřených povinností a přiměřených omezení (např. jak konkrétně bude zajištěna povinnost klienta zdržet se užívání návykových a psychotropních látek, podrobit se programu psychologického poradenství).“¹¹⁴

Probační plán je tedy nástroj, kterým je výkon dohledu průběžně vyhodnocován. Měl by být zpracován jednoduchou a přehlednou formou s jasným a konkrétním vytyčením cílů dohledu a přesným definováním dílčích kroků, které mají vést k naplnění cílů. Ke správnému a efektivnímu stanovení cílů dohledu používá probační úředník metodu SMART¹¹⁵ (tj. termín používaný v angličtině) a znamená, že cíl má být definován tak,

¹¹³ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s.604-605

¹¹⁴ Tamtéž, s. 611

¹¹⁵ SMART je souhrn pravidel, která pomáhají především v rámci projektového managementu efektivně definovat rámeček či cíl projektu a navrhovaného řešení. Pravidla SMART lze uplatnit i v jiných oblastech, kde je třeba nějakým efektivním způsobem definovat cíle. Akronym tvoří následující hlediska: S_pecific: specifický cíl, M_easurable: navrhované řešení by mělo být měřitelné, A_igned: řešení musí odpovídat potřebám svého příjemce, R_ealistic: řešení musí být realistické, dosažitelné, T_imed: časový rámeček pro uvedení řešení v praxi. (viz <http://www.finance-management.cz/>)

aby byl krátce vyjádřený, měřitelný, dosažitelný, pro klienta reálný a v čase ohraničený.¹¹⁶ Dílčí kroky je nutné definovat tak, aby bylo možné ověřit dosažené výsledky a vyhodnotit je. Stanovené dílčí kroky by měly vycházet z reálných možností klienta.¹¹⁷

Co se děje v případě, že klient probační dohledový plán neplní nebo poruší jeho podmínky? Dle Metodického pokynu by měl probační pracovník klienta **důrazně poučit**, tj. upozornit klienta na zjištěné nedostatky a informovat ho, že v případě jejich opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek dohledu bude o tomto informovat soud. Poučení by mělo být zaznamenáno písemně formou Záznamu o úkonu. Písemné poučení by mělo obsahovat zjištěné nedostatky a informace o krocích, které probační pracovník učiní v případě opakování porušení podmínek dohledu (tedy probační pracovník bude informovat soud). V metodickém pokynu je stanoveno, že toto poučení klient stvrzuje svým podpisem. ***Zákon ovšem na formu poučení nepamatuje a pouze v § 51 odst. 2 Trestního zákoníku konstatuje, že probační pracovník upozorní pachatele na zjištěné nedostatky a dá mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, probačního plánu nebo přiměřených omezení a přiměřených povinností bude o tom informovat předsedu senátu.*** V metodice je dále uvedeno, že v případě, že klient dané poučení (resp. záznam o úkonu) nepodepíše, probační pracovník učiní o tomto v písemném poučení poznámku. V případě, že klient i přes poučení pokračuje v neplnění stanovených podmínek dohledu, **probační pracovník informuje soud**, písemné poučení (záznam o úkonu) je v tomto případě přílohou „Sdělení o závažném porušení podmínek dohledu“ nebo „Zprávy o průběhu dohledu“.¹¹⁸

Probační dohledový plán příkládám v **Příloze 6)** této práce a nyní uvedu jeho jednotlivé body s charakteristikou.

5.2.7 Zpráva o průběhu dohledu (dále jen Zpráva)

Je povinností probačního pracovníka informovat soud, který uložil dohled nad podmíněně propuštěným, o průběhu dohledu, o poměrech pachatele, o plnění přiměřených povinností a omezení. Zprávu probační pracovník zpracovává nejméně 1krát za 6 měsíců, nestanoví-li soud jiný interval. Obsah zprávy by měl poskytnout soudu spolehlivý podklad k

¹¹⁶ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

¹¹⁷ ROZUM, Jan. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 197

¹¹⁸ Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

tomu, zda již v průběhu zkušební doby nepřichází v úvahu rozhodnutí o výkonu zbytku trestu odnětí svobody, z něhož byl pachatel podmíněně odsouzen.¹¹⁹

Zpráva popisuje průběh dohledu za určité definované, tedy hodnocené období. Probační pracovník v ní informuje soud o průběhu dohledu a o spolupráci s klientem, o plnění podmínek ve zkušební době, o řešení následků trestné činnosti, o aktuální životní situaci klienta, o jeho zaměstnání, finanční situaci, o sociálních kontaktech a způsobu využití volného času. **Zpráva popisuje reálný, objektivní stav týkající se osobních a sociálních poměrů klienta a průběhu spolupráce s PMS v rámci výkonu dohledu, o způsobu dodržování soudem stanovených podmínek, Probačního plánu a přiměřených povinností a omezení.**¹²⁰

Podrobné body obsažené ve Zprávě jsem zahrnula do příloh. **Podrobněji tedy viz Příloha 7.**

¹¹⁹ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, JARKOVSKÁ, Lucie. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 203-204

¹²⁰ *Pokyn ředitele PMS, č. 7/2010 ze dne 4. června 2010, Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů*, Spr. 225/2010, Průběh činnosti střediska PMS

6 PROJEKTY V RÁMCI PODMÍNĚNÉHO PROPUSŤENÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

S ohledem na omezený rozsah rigorózní práce uvedu pouze projekt Komise pro podmíněné propuštění a významné další projekty v rámci institutu podmíněného propuštění jsem zařadil do Příloh. **Přehled projektů viz Příloha 8).**

Komise pro podmíněné propuštění

Z praxe probačních pracovníků v oblasti přípravy podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vyplývá, že praxe v rámci jednotlivých okresů v ČR je poměrně odlišná. Zpracovávání podkladů, které se týkají osoby odsouzeného žádajícího o podmíněné propuštění, které připravuje VS a PMS jsou stále ve svém obsahu, kvalitě a zpracování v různých okresech odlišné. Soudci při rozhodování o podmíněném propuštění využívají té podoby podkladů, které jsou jim poskytnuty věznicemi a PMS, ovšem bylo zjištěno, že postup není jednotný.

Kde hledat kořeny tohoto projektu a co bylo hlavním impulsem v zahájení činnosti v této oblasti v rámci snahy o vytvoření těchto komisí? Domnívám se, že poprvé byla oficiálně vyslovena potřeba inovace v rámci institutu podmíněného propuštění na tiskové konferenci Soudcovské unie v Praze v červnu 2007, kdy se jednalo o některých otázkách v oblasti vězeňství a zazněla zde také otázka zefektivnění činnosti subjektů podílejících se na přípravě podkladů pro podmíněné propuštění a vznik tzv. parolových rad. Této konferenci se účastnili zástupci Českého helsinského výboru, PMS a VS. Hlavní pozornost byla upřena na přehodnocení úpravy podmíněného propuštění. Na konferenci vystoupil Miroslav Krutina z Českého helsinského výboru a ředitel PMS Pavel Štern a informovali o práci odborníků v rámci podmíněného propuštění a přednesli doporučující stanoviska k možným legislativním změnám v rámci této oblasti do budoucna. Klíčovou myšlenkou bylo přenesení rozhodovací pravomoci v případech podmíněného propuštění ze soudů na tzv. parolové rady, tedy jakési komise pro podmíněné propuštění.¹²¹

Dne 7. 5. 2008 byl podpořen a schválen ministrem spravedlnosti Pospíšilem projekt, jehož cílem je „vytvořit standardizovaný proces přípravy podkladů potřebných pro rozhodnutí soudu v žádostech o podmíněné propuštění a prostřednictvím tohoto zvýšit efektivitu probační práce s podmíněně propuštěnými v průběhu zkušební doby podmíněného propuštění (tzv. parole), ověřit vhodnost a účelnost zapojení dalších subjektů do procesu přípravy podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění – např. odborníků na problematiku

¹²¹ blíže viz. www.sucr.cz

práce s propuštěnými osobami a oběťmi trestných činů, apod., zvýšit informační a výpovědní hodnotu podkladů potřebných pro rozhodnutí soudu v žádostech o podmíněné propuštění.¹²²

Je nutno dodat, že tento projekt je zatím tzv. pilotní, to znamená, že zatím se tento projekt realizuje pouze ve vybraných věznicích. Tyto věznice jsou zatím 3 a jedná se o věznice v Opavě, Stráži pod Ralskem a v Praze.

Tento projekt má trvat jeden a půl roku a v průběhu realizace projektu budou prováděna výzkumná šetření s cílem vyhodnocení efektivity činností Komise pro podmíněné propuštění. Řídícím výborem projektu jsou PMS, VS, Český helsinský výbor a pak ještě zástupci Ministerstva spravedlnosti a Soudcovské unie. Řídící výbor projektu se pravidelně schází 1krát za tři měsíce. Zástupcem tohoto projektu za PMS je vedoucí oddělení pro koncepční, analytické a metodické záležitosti Andrea Matoušková, za VS je to metodik pro problematiku sociální práce Iva Günzlová a za Český helsinský výbor odborná konzultantka Anna Šabatová.¹²³

Komise pro podmíněné propuštění (dále jen „Komise“) má statut poradního orgánu ředitele věznice, který členy Komise jmenuje a odvolává. Komise má pět členů, jimiž jsou jeden zástupce střediska PMS, resp. probační úředník specializovaný na agendu parole, dva zástupci věznice a dva zástupci externích odborníků nebo zástupců v regionu působících externích subjektů, jež se ve své práci věnují oblasti zacházení s odsouzenými a oběťmi trestných činů. Členství v Komisi by mělo být stanoveno na určitou dobu, nejdéle na tři roky. Mělo by být možné i opakované jmenování členů Komise. V rámci projednávání případů se Komise schází vždy 3krát a na základě prvního zasedání stanoví Komise jednotlivé vybrané případy do programu své činnosti. U zařazených případů je určen program činnosti Komise a stanoven postup při shromáždění potřebných informací včetně časového harmonogramu. Na druhém setkání se Komise seznámí se získanými informacemi a stanoví termín tzv. parolového slyšení, které proběhne v rámci třetího setkání Komise za přítomnosti minimálně tří členů Komise, s tím, že její předseda musí být přítomen vždy. Na třetím setkání tedy Komise rozhoduje o výsledku projednávaného případu a rozhoduje hlasováním, jehož výsledek je zveřejněn jako rozhodnutí celé Komise. Pokud by nebyli přítomni hlasování všichni členové Komise, nebylo by možné hlasovat. Komise může hlasovat jen za přítomnosti všech svých pěti členů. Pokud by tedy tito přítomni hlasování nebyli, musela by se Komise sejít po parolovém slyšení ještě jednou a tam hlasovat. Stanovisko Komise je písemně

¹²² http://vs-cr.cz/veznice-opava-83/vykon-trestu-323/objekt-olomoucka-odsouzena-zeny-606/komise-pro-podminene-propusteni-zatim-jen-pilotni-projekt?anketa=2&ni_value_id=4

¹²³ viz. Materiály pro frekventanty kvalifikačního vzdělávacího kurzu Frýdek-Místek r. 2009-2010

zpracováno do pěti pracovních dnů od parolového slyšení a je zasláno odsouzenému, poškozenému

a řediteli věznice. Ke Stanovisku může zaslat písemné vyjádření pouze odsouzený a poškozený, a to do pěti dnů ode dne doručení. Stanovisko je do pěti dnů od uplynutí lhůty k vyjádření předáno řediteli věznice, který zváží, zda se má věznice potřebovat ke Stanovisku vyjádřit. V případě podání žádosti o podmíněné propuštění je pak ze strany věznice předáno soudu projednávajícímu žádost a také příslušnému státnímu zástupci Stanovisko Komise pro podmíněné propuštění včetně příloh, Hodnocení věznice a Vyjádření ředitele věznice ke Stanovisku Komise (je-li zpracováno).¹²⁴

Důležité je také zodpovězení otázky, na koho je projekt zacílen? Cílovou skupinou projektu jsou tedy „odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří naplňují zákonné předpoklady pro možnost podmíněného propuštění a kteří usilují o projednání žádosti o své podmíněné propuštění, s tím, že tato cílová skupina je dále záměrně zúžena na odsouzené, kteří byli odsouzeni za závažné trestné činy (zejména za trestné činy související s násilím nebo poškozením oběti – fyzické osoby, může se jednat o úmyslnou i nedbalostní trestnou činnost), jsou ve výkonu trestu odnětí svobody s minimální délkou jednoho roku, a souhlasí se svým zařazením do tohoto projektu. Klienti tohoto projektu jsou jen dospělí, a to jak muži, tak ženy. Projekt se také zaměřuje na poškozené, respektive oběti, pozůstalé po obětech a osoby poznamenané trestnou činností, které vyslovily souhlas s účastí v projektu.“¹²⁵

Dagmar Slaná, tisková mluvčí Věznice v Opavě zpracovala krátký výstup o projektu v jejich věznici a poskytla informace o podobě pilotního projektu v Opavě.

„Na základě dohody mezi VS a PMS o vzájemné spolupráci byla opavská věznice vybrána jako jedna ze tří k ověření možnosti využití pilotního projektu „Komise pro podmíněné propuštění“. Soudce pro účely svého rozhodování v žádostech o podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody využívá té podoby podkladů, která je nastavena na základě stávající praxe. Dostává jen hodnocení z věznice, a pokud je případ složitější a vyžaduje dohled nad odsouzeným, vstupuje do něj svým stanoviskem PMS. Komise v počtu pěti členů je tvořena z probačního úředníka, psychologa a speciálního pedagoga věznice a dvou zástupců externích subjektů, které se zaměřují na oblast zacházení s odsouzenými a oběťmi trestných činů. V našem regionu je projekt zaměřen na odsouzené ženy, jejichž počet se v současné době pohybuje okolo 230. Po úvodních školeních se komise sešla v opavské věznici v počtu rozšířeném o zástupce garanta projektu PMS a zástupce

¹²⁴ Materiály pro frekventanty kvalifikačního vzdělávacího kurzu Frýdek-Místek r. 2009-2010

¹²⁵ Tamtéž

generálního ředitelství VS, aby seznámila přizvaného státního zástupce a soudkyni opavského soudu, která má agendu podmíněných propuštění přidělenou, s cíly projektu a praktickou činností komise. Ve svých dalších sezeních se komise bude zabývat již konkrétními odsouzenými ženami, které byly vytipovány podle daných kritérií. Po vyhodnocení shromážděných materiálů bude rozhodnuto, zda je třeba doplnit další informace nebo se může přistoupit k tzv. parolovému slyšení, tj. vyjádření odsouzené, případně účasti oběti trestného činu. Následně každý člen komise uvede, zda případ doporučí soudu k projednání nebo ne. Zhruba po projednání deseti případů odsouzených žen budou pro generální ředitelství zpracovány výstupy k posouzení smyslu projektu a efektivity práce komise.¹²⁶

Při získávání podkladů pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení, které jsou zpracovávány Komisí, je třeba, aby členové Komise získali informace týkající se odsouzeného. Sám odsouzený může do procesu získávání informací vstupovat a připravovat a shromažďovat materiály, které chce Komisi předložit k projednání a k tomuto aktivnímu přístupu je také členy Komise veden. Členové Komise pracují při obstarávání potřebných údajů následovně. Probační pracovník si prostřednictvím příslušného soudu vyžádá zaslání trestního spisu, aktuálního opisu z Rejstříku trestů, od soudu, který ve věci odsouzeného původně rozhodl. Věznice shromažďuje informace týkající se osoby pachatele a průběhu výkonu nepodmíněného trestu, to znamená informace o dosažených výsledcích práce odborníků věznice s odsouzeným z hlediska zjištěných rizik a potřeb odsouzeného, informace o plnění programu zacházení, o dosaženém stupni naplnění účelu trestu, o chování odsouzeného ve výkonu trestu, o kontaktech odsouzeného s vnějším světem, o aktivitách odsouzeného, o výši případných finančních závazků odsouzeného, o pracovních schopnostech odsouzeného, o jeho zdravotní klasifikaci, o aktuální odborné diagnostice odsouzeného, apod. Pracovník střediska PMS místně příslušného věznici dále shromažďuje informace týkající se okolností spáchaného trestného činu a jeho možných příčin, hledání řešení následků trestné činnosti včetně spolupráce s obětí nebo osobami pozůstalými po oběti trestné činnosti. Dále pak soustřeďuje údaje o způsobech možného ošetření rizik a potřeb odsouzeného v případě jeho podmíněného propuštění. Probační pracovník je při této činnosti v kontaktu také s rodinnými příslušníky odsouzeného a spolupracuje také s obětí, respektive s asistentem oběti, v případě, že oběti byl tento pracovník určen. Probační pracovník spolupracuje pak také

¹²⁶ http://vsct.cz/veznice-opava-83/vykon-trestu-323/objekt-olomoucka-odsouzene-zeny-606/komise-pro-podminene-propusteni-zatim-jen-pilotni-projekt?anketa=2&ni_value_id=4

s dalšími odborníky a pracovníky z věznice, z oblasti sociálních služeb, apod. Tyto získané materiály jsou pak prezentovány v rámci zasedání Komise. Při parolovém slyšení má odsouzený možnost přizvat si svého podporovatele, kterým může být osoba, který má blízký vztah k odsouzenému. Podporovatelem nesmí být člen Komise, ředitel věznice a osoba, která se k případu odsouzeného vyjádřila nebo bude vyjadřovat v rámci parolového slyšení. V rámci parolového slyšení, jakožto klíčovému procesu v rámci činnosti Komise, dojde k úvodnímu představení projednávaného případu, poté se ujme úvodního slova odsouzený a přednese vyjádření ke své osobě a případu, pak následuje slyšení oběti nebo osoby pozůstalé po oběti nebo asistenta oběti (je-li přítomen), dále je slyšen vychovatel a přizvané další osoby. Poté hovoří odsouzený a je mu uděleno závěrečné slovo, kdy se odsouzený může vyjádřit k projednávanému v pěti minutách času. Po slyšení následuje procedura rozhodování Komise, které pak vyhlásí závěrečné stanovisko k možnosti podmíněného propuštění odsouzeného.¹²⁷

Projekt Komise pro podmíněné propuštění načerpal svoji inspiraci v Anglii, kde parolové rady fungují řadu let. V Anglii je tzv. parolová rada orgán odpovědný za udělování parole odsouzeným, délka jejichž trestu přesahuje 4 roky. Parolová rada zde dohlíží na dodržování podmínek licence všemi odsouzenými, kteří byli na základě udělení parole předčasně propuštěni. Pravomoci parolové rady jsou vymezeny zákonem. Parolová rada je poradním orgánem ministra vnitra s přihlédnutím k veškerým náležitostem spojeným s předčasným propuštěním vězňů nebo jejich případným návratem do věznice. Členy rady jsou 4 členové a předseda. Členové rady jsou jmenováni ministrem na plný úvazek.¹²⁸

Na závěr bych chtěla konstatovat, že projekt předpokládá, že činnost Komise ověří svou činnost cca v šedesáti případech, to znamená že 20 případů připadne na jednu Komisi ze tří, které jsou v současné době zainteresovány do pilotního projektu. Výstupy z činnosti prozatím nejsou známy.

¹²⁷ Čerpáno z materiálů pro frekventanty kvalifikačního zadělavacího kurzu, Frýdek-Místek, 2009-2010

¹²⁸ MICHLE, Otakar. *Parole? To je přece čestné slovo!* Poznámky k problematice předčasněho propuštění. Příloha Časopisu České vězeňství č. 5 a 6/1996, s. 9

7 DOSAŽENÉ POZNATKY Z PRAXE A NÁVRHY LEGISLATIVNÍCH ÚPRAV

Pokud bych měla shrnout agendu činnosti PMS v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu, a to ať již ve fázi před rozhodnutím nebo po rozhodnutí o podmíněném propuštění, budu vycházet ze studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, která byla uskutečněna v roce 2008 odborníky Rozumem, Kotulanem a Tomáškem a již v průběhu některých kapitol jsem na ni odkazovala. Tento výzkum se zabýval účinností dohledu u osob podmíněně propuštěných a představuje podle mého názoru velice cenný materiál ke komplexnímu posouzení dané tematiky a výrazně mi napomohl formulovat také moje dílčí výstupy z této práce. Následně tedy uvedu ve shrnutí, jakého výsledku odborníci dosáhli v některých oblastech zkoumané problematiky a jak hodnotím situaci já z pozice probačního pracovníka v praxi. Výzkum probíhal následovně. 45 respondentů z okruhu probačních pracovníků činných v oblasti podmíněného propuštění se mělo vyjádřit k otázce spolupráce PMS s dalšími subjekty (soudy, věznice, P ČR, státní zastupitelství, sociální kurátoři, apod.) a navrhnout případná legislativní doporučení.

Většina respondentů se vyjádřila v tom smyslu, že **je nutné, aby soud včasné reagoval na zprávy probačního úředníka o průběhu dohledu**. Většina těchto dotazovaných se domnívala, že soudci by se měli více zabývat Zprávami PMS a neměli by přehlížet neplnění povinností uložených odsouzeným a velmi pružně reagovat na situaci, kdy dohled není plněn a tato skutečnost je soudu sdělena probačním úředníkem. Praxe je spíše taková, že pokud propuštění opravdu nespáchají závažnou trestnou činnost, soudci zpravidla nenařizují veřejné zasedání a nejednají o přeměně trestu. Efektivní by bylo, aby soudy opravdu pružně reagovaly na negativní zprávy probačních úředníků.

K výše uvedenému mohu konstatovat, že praxe odpovídá zde popsanému. Soudy prozatím skutečně nepříliš pružně reagují na negativní zprávy PMS a mnohdy dochází k tomu, že se samotnému soudci ani nedostanou do rukou. Abychom předešli obdobným situacím, snažíme se již ve zprávě o neplnění dohledu nadepsat, že předmětnou zprávu je nutno předložit soudci. Toto opatření se osvědčilo a zatím se ve všeobecné praxi má za to, že soudce si skutečně zprávu „minimálně“ přečte. To, zda se bude dále věcí zabývat, už je na jeho uvážení. Vzhledem k tomu, že svou praxi vykonávám ve středisku PMS v Brně mohu konstatovat, že v tomto regionu ještě stále zprávy probačních úředníků nejsou brány příliš vážně a mohu uvést, že většina soudců na ně pružně nereaguje. V tomto spatřuji problém, jelikož tím, že se po podání negativní zprávy nic neděje, tak klienti často nabývají přesvědčení, že vlastně

*probační dohled nemá žádný efekt a tím, že podáme negativní zprávu soudu, se stejně nic nezmění. Domnívám se, že takovým postupem soudy de facto znehodnocují vážnost svých rozhodnutí. V rámci návrhů na legislativní úpravy de lege ferenda tedy jednoznačně vznáším návrh na úpravu v zákoně v tom smyslu, že **by mělo dojít k nastavení určitých limitů v závaznosti zpráv probačních úředníků pro soudce při jejich rozhodování.** Nedovedu si bohužel zatím představit, jak by vytyčování takových limitů vypadalo, jelikož ještě předtím, než by k takovému postupu došlo, muselo by zřejmě dojít k rozšíření kompetencí PMS tak, aby soudci brali probační úředníky jako rovnocenné partnery. Obávám se ovšem, že tato představa je v současném stavu justičního systému, ač již zaznamenává první znaky modernizace, stále ještě utopistická. Na druhé straně bych chtěla podotknout, že ve své praxi se setkávám také s pozitivními přístupy v rámci spolupráce s některými soudy. Ocenit tak mohu spolupráci např. s Okresním soudem Znojmo, kde soudci velmi pružně reagují na zprávy PMS a jsou ve svých rozhodováních a opatřeních poměrně flexibilní a pokrokoví.*

Jako další „kámen úrazu“ ve spolupráci se soudy probační pracovníci kritizovali **dlouhou prodlevu od doby zaslání usnesení o podmíněném propuštění ze soudu k rukám probačního úředníka.** Probační pracovníci hodnotili negativně také to, že soudy neposkytují mnohdy při podmíněném propuštění odsuzující rozsudky, opisy z RT a probační pracovník tak mnohdy při prvním kontaktu s klientem ani neví, co podmíněně propuštěný spáchal.

Zde opět mohu konstatovat, že se v rámci své praxe setkávám s obdobným přístupem. Mnohdy skutečně nevím, za co byl podmíněně propuštěný odsouzen a jaká je jeho trestní minulost. Rozhodnutí o podmíněném propuštění totiž obsahují pouze spisovou značku a datum vydání odsuzujícího rozsudku, který si pak probační úředník musí vyžádat. V rámci spolupráce PMS v Brně s Městským soudem v Brně a Okresním soudem Brno-venkov bylo učiněno několik jednání s cílem dosáhnout, aby nám soudy poskytovaly tyto informace automaticky. Mohu říci, že Městský soud v Brně již reaguje pružně a požadované materiály se skutečně snaží zasílat ihned, ovšem Okresní soud Brno-venkov je na tom o něco hůře a požadované nezasílá, tak jak by bylo třeba, ve většině případů musí probační pracovník stále rozsudky žádat dodatečně.

Zde bych tedy v rámci právní úpravy navrhla **ukotvit tuto povinnost soudů vůči PMS tak, aby poskytovala PMS zároveň s pověřím k výkonu probačních činností základní materiály,** tím myšleno-rozhodnutí o podmíněném propuštění, odsuzující rozsudek a opis z RT. Tímto opatřením by se zabránilo zbytečným prodlevám nehledě na šetření finančních prostředků obou institucí.

Jako další potíží v rámci ukládání dohledů u podmíněného propuštění a dohledů vůbec bylo respondenty spatřováno, že **soudci často uloží dohled osobě, která odborné vedení a pomoc probačního pracovníka nepotřebuje a dohled pak probíhá spíše formálně.**

Mohu konstatovat, že k této situaci nedochází ani tak u institutu podmíněného propuštění, jako spíše u podmíněného odsouzení. Jedná se zejména u dohledy pachatelů odsouzených za majetkovou trestnou činnost, kteří většinou nemají potíží s vedením řádného života a dohled skutečně probíhá ryze formálně.

Dále dotázaní pracovníci PMS přistupovali kriticky k **neprovázanému systému mezi orgány činnými v trestním řízení, věznicemi, PMS a sociální službou.** Vznegli návrhy, že by bylo **účelné propojit spolupráci všech subjektů podílejících se na podmíněném propuštění,** vyjádření všech by mělo mít stejnou váhu, soudce by měl reagovat na doporučení probačních úředníků a nerozhodovat pouze na základě trestní minulosti odsouzeného.

Potřeba propojenosti mezi orgány v rámci justice a dalšími zúčastněnými institucemi je dle mého názoru nutná a domnívám se, že by opět tyto návrhy musely být podrobeny zákonné úpravě, která by stanovila systém poskytování informací mezi jednotlivými institucemi, tak aby po podmíněném propuštění odsouzeného nemusely být pracně zjišťovány znovu. Na druhé straně by zde mohlo hrozit vyšší riziko úniku osobních údajů o jednotlivých klientech, tudíž by bylo třeba toto řádně zabezpečit ochranou osobních údajů.

V rámci podmíněného propuštění a hlavně fáze před podmíněným propuštěním, když pachatel spolupracuje s PMS, se většina dotazovaných probačních úředníků shodla na tom, že **na systému podmíněného propuštění by se mělo podílet více expertů či subjektů, míněno tím, VS, P ČR, PMS, sociální kurátoři, státní zástupci, neziskové organizace, které by měly pravomoc podílet se na rozhodování o podmíněném propuštění** – tak jak je tomu např. ve Velké Británii-Parolové rady, u nás nyní běží pilotní projekt – Komise pro podmíněné propuštění.

*Zde plně souhlasím s návrhem respondentů. Institut Parolových rad plně podporuji jsem toho názoru, že by mělo v co nejbližší době dojít k jejich zakotvení v platné právní úpravě. Je to jedna z možných návrhů na úpravu de lege ferenda, která si myslím, není až tak nereálná. **Podle dosažených výsledků pilotního projektu, ač nejsou zatím oficiální výstupy, je údajně tento projekt velmi efektivní a zúčastnění si jeho fungování pochvalují.**¹²⁹*

Probační pracovníci také navrhovali **zkrácení zkušební doby nebo dohledu.** To

¹²⁹ Tyto informace jsem zjistila od pracovnice pracovní skupiny Parole, Mgr. Marty Pospíchalové, která zatím nemá oficiální výstup, ale uvedla, že praxe se osvědčuje.

znamená, že buď by nebyla zkušební doba tak dlouhá, nebo by sice zkušební doba byla stanovena např. na 7 let, ale dohled probačního úředníka jen na 3 roky.

Toto poměrně moderní pojetí má řadu příznivců, ale také řadu odpůrců. Mohu také konstatovat, že takovéto dohledy ukládá soud v České Lípě. Myslím si, že se jedná o rozumné řešení, ale nemám s ním bohužel zkušenosti a tak nedokážu posoudit jeho efektivnost.

Řada probačních pracovníků volala také **po zpřísnění dohledů**, a to tak, že se klient nedostaví jednou, bude upozorněn a nedostaví-li se podruhé, tak se automaticky nařídí veřejné zasedání, kde dostane podmíněně propuštěný poslední varování. Pokud by se stalo, že jednou bez omluvy nedorazí i po varování soudem, měl by nástup zbytku trestu.

*S tímto postupem bych souhlasila. To , že klienti PMS se nedostavuj na schůzky včas a řádně, v termínech kdy mají a zapomenou se omluvit, je běžná praxe. **Stálo by za úvahu, zda by tento postup zefektivnil docházku klientů, bylo by však třeba tento postup podrobit hlubšímu zkoumání.***

V rámci žádosti o spolupráci s PMS by pak **měl být vytvořen co nejefektivnější nástroj, který by dle dotazovaných pracovníků, umožnil co neefektivnější výběr vhodných klientů pro podmíněné propuštění.**

Domnívám se, že by měla být vymezena v zákoně alespoň minimální kritéria, kdy si odsouzený žádost o podmíněné propuštění podat nemůže -to znamená případ porušené podmínky. Ovšem na druhé straně nevím, zda by takový postup nebyl v rozporu s Listinou základních práv a svobod a s Ústavou ČR.

Domnívám se, že stanovisko probačního úředníka by skutečně mělo být posíleno nástrojem na zjištění rizik, samozřejmě práce s ním by musela být propracována jako koncepční metoda, ale díky tomu by mohla PMS předávat soudu informace, na základě kterých by skutečně soud mohl rozhodnout efektivněji a uložit dohled potřebným.

A v čem spatřovali pracovníci přínos již uloženého dohledu? Shodně odpověděli, že přínosem může být pomoc při návratu odsouzeného do běžného života, možnost stanovení dohledu, pomoc soudu při rozhodování o podmíněném propuštění, kontrola chování odsouzeného, uvolnění kapacity věznic, předcházení trestné činnosti a napravení následků trestného činu.

Naopak názory probačních pracovníků na příčiny recidivy u podmíněně propuštěných s dohledem spatřují ve finančních problémech odsouzeného, návratu odsouzených do závadového prostředí, zhoršení možnost nalézt zaměstnání, ztráta rodinného a sociálního zázemí odsouzených, neochota odsouzených změnit způsob života, ztráta bydliště

odsouzených, nedostatek resocializačních programů a organizací, přístup podmíněně propuštěných k plnění podmínek dohledu, nadměrná konzumace alkoholu odsouzeným, užívání drog, špatná spolupráce všech subjektů podílejících se na uložení a výkonu dohledu, formální dohled probačních úředníků z důvodu nedostatku času na odsouzené pro značnou případovou zahlcenost.

8 ZÁVĚR

Uplatňování principů restorativní justice přináší značná pozitiva do systému trestní politiky v ČR. Domnívám se, že význam restorativního přístupu v budoucnu ještě vzroste. Alternativní tresty a jejich stále častější ukládání umožňují individuálnější přístup ve vztahu k jednotlivým pachatelům a dávají prostor pro to, aby byla pachateli trestného činu uložena sankce co nejvhodnější. Oproti retributivní justici se v rámci restorativního přístupu podstatně změnila také pozice poškozených, tedy obětí trestných činů, jejichž postavení bylo posíleno a z pasivního subjektu trestního řízení se stala osoba prosazující své potřeby a zájmy.

Právě v oblasti realizace alternativních trestů se angažuje státní instituce spadající pod ministerstvo spravedlnosti, PMS. Nelze jí upřít, že se významnou měrou podílí na uplatňování a prosazování moderního přístupu v oblasti trestní politiky a záběr jejich činností se neomezuje pouze na striktní postup dle právního rámce, ale je obohacen řadou dalších disciplín, jako je například psychologie, sociologie, sociální práce, apod. Činnost PMS má v ČR desetileté trvání a z dosavadních výzkumů, na které odkazuji v některé ze svých kapitol, vyplývá, že v povědomí veřejnosti ještě tento pojem není zakořeněn. Ještě stále se v praxi probačního úředníka setkávám se situacemi, kdy ani někteří justiční pracovníci nemají mnoho informací o této instituci a bohužel, že ani někteří soudci neberou PMS jako rovnocenného partnera, pakliže jím může v budoucnu být.

Co se týče institutu parole – tedy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem probačního úředníka, který vznikl novelou trestního zákona č. 265/2001 Sb., účinného k 1. 1. 2002, tedy poměrně krátkou dobu po založení PMS ČR, zakotvené zákonem č. 257/2000 Sb., o PMS, s účinností k 1. 1. 2001, se vyčlenila v rámci PMS pracovní skupina s názvem „Parole“, která se touto problematikou zabývá podrobně a výraznou měrou se zasadila a spolupodílí se na různých projektech v rámci této alternativní sankce.

Ve své rigorozní práci jsem zkoumala institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a zaměřila jsem svoji pozornost na činnost PMS ve fázi před podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a ve fázi po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, což jsou také stěžejní kapitoly mé práce. Snažila jsem se popsat historický vývoj institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, specifika činnosti PMS v kontextu se současnou platnou právní úpravou dle novelizovaného trestního zákona účinného k 1. 1. 2010 a podrobně jsem svoji pozornost upřela na úpravu jednotlivých metodických standardů v oblasti popisované

problematiky, kterými je PMS vázána. Právě ve strukturovaném pojednání v rámci metodických pokynů zabývajících se zmíněným tématem by mohl být spatřován přínos mé práce, jelikož při zpracovávání tohoto tématu se mi skýtal prostor pro poskytnutí zcela nových materiálů, s nimiž jsem se v žádné odborné literatuře nesešla a nebyly dosud použity.

V rámci svých úvah nad současnou právní úpravou institutu PMS a její činnosti v oblasti agendy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, se domnívám, že novelizovaný trestní zákoník č. 40/2009 Sb. neobsahuje dostatečně vyčerpávající a jasnou úpravu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Chybí zejména ustanovení o specifických znacích přiměřených omezení a přiměřených povinností a dohledu v rámci podmíněného propuštění, na které jsem již poukázala v kapitolách, které se zabývaly specifiky dohledu u podmíněného odsouzení dle § 81 TZ a násl. a dohledu u podmíněného propuštění dle § 88 TZ a násl. a návrhy legislativních úprav v této oblasti. Domnívám se, že tato problematika by měla být tedy komplexněji upravena v budoucnu, čímž směřuji ke shrnutí svých návrhů k právní úpravě „de lege ferenda“.

Bylo by tedy žádoucí, aby v budoucí právní úpravě zazněla jasně vymezená specifika dohledu u podmíněného propuštění, tedy především jasné vytyčení cílů dohledu u podmíněně propuštěného, důraznější přístup soudu u podmíněného propuštění v případě neplnění povinností ze strany podmíněně propuštěného, alespoň minimální kritéria závaznosti zpráv a stanovisek PMS pro soudce při jejich rozhodování ať již o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo v případě rozhodování o přeměně podmíněného trestu v trest nepodmíněný. Paragrafové znění by pak mělo být dle mého mínění rozšířeno o podrobnější ujasnění postupu PMS v rámci spolupráce s žadatelem o podmíněné propuštění. Důraz bych kladla také na posílení kompetencí PMS, a to nejen v rámci institutu podmíněného propuštění s dohledem, ale i v ostatních agendách, zejména „dohledových“. Považuji za potřebné, aby soudci a státní zástupci měly při svém rozhodování vymezeny minimální limity, samozřejmě s tím, že by nebylo zasaženo do jejich svobodné rozhodovací pravomoci. Myslím tím ale, že by mělo být v trestním zákoníku zakotveno jisté minimum a kritéria pro jejich rozhodování, zejména v tom smyslu, že by justiční orgány měly významnou měrou přihlížet ke stanoviskům a zprávám probačních úředníků, jelikož tato praxe ještě v současné době v rámci spolupráce s justičními orgány skomírá a PMS není považována za rovnocenného partnera. Do této části možných změn bych, jak uvádím v kapitole návrhů na legislativní úpravy, rozpracovala činnost Komise pro podmíněné propuštění, kterou považuji za velice

významnou instituci, která by mohla výrazně napomoci vyřizování jednotlivých případů žádostí o podmíněné propuštění. Komisi pro podmíněné propuštění a její činnosti bych pak věnovala zvláštní pozornost a podrobně bych zkoncipovala přehled jejích činností a kompetencí. V neposlední řadě by se právní úprava de lege ferenda měla zaměřit také na vymezení pojmu „řádný život“ a stanovit alespoň základní právní vymezení, co je míněno pod termínem vedení řádného života.

Závěrem chci konstatovat, že ve své rigorózní práci jsem se snažila komplexně zaměřit na popisovanou problematiku a obohatit ji praktickými zkušenostmi z praxe probačního úředníka, které by mohly přispět ke zdokonalení právní úpravy a praxe vůbec. Pochopitelně jsem si vědoma skutečnosti, že daná problematika by se dala postihnout ještě obšírněji a mohla by být obohacena výzkumem, který by dokládal jednotlivá tvrzení, ale nebylo účelem mé práce zhodnotit efektivitu institutu podmíněného propuštění, nýbrž poukázat na významnou roli PMS v oblasti trestní politiky a upozornit na některé možné nedostatky v právní úpravě v kontextu s praxí.